

GLASNIK

MUZEJSKEGA DRUŠTVA ZA SLOVENIJO

BULLETIN

DE L'ASSOCIATION DU MUSÉE DE SLOVÉNIE

LETNIK
ANNÉE XII.

1.-4. ZVEZEK
CAHIER

ZGODOVINSKA SEKCIJA SECTION HISTORIQUE

S SODELOVANJEM ČLANOV UPRAVE ZGODOVINSKE SEKCIJE
UREDIL

DR. JOSIP MAL

LJUBLJANA

1931

IZDAJA IN ZALAGA MUZEJSKO DRUŠTVO ZA SLOVENIJO
ZA JUGOSLOVANSKO TISKARNO V LJUBLJANI: KAREL ČEČ

P. n. članom!

Spremenjena društvena pravila, ki jih je kr. banska uprava Dravske banovine s svojim odlokom z dne 30. marca 1930, II. No. 10372, potrdila, določajo med drugim v § 12, da je izrazito strokovno delo poverjeno sekcijским upravam, ki se ustanavljajo s sklepom občnega zbora. V področje sekcijских uprav spada predvsem tudi izdajanje publikacij.

V upravo zgodovinske sekcije (ki se je osnovala poleg prirodoslovne) so bili na zadnjem občnem zboru izvoljeni odn. kesneje kooptirani naslednji člani: univ. prof. dr. Milko Kos (predsednik), dr. Fr. Zwitter (tajnik), drica Melita Pivec-Stelè (blagajničarka), prof. Silvo Kranjec, ravnatelj dr. Jos. Mal, univ. prof. dr. J. Polec, univ. prof. dr. Bald. Saria, univ. doc. dr. J. Turk in prof. dr. Jos. Žontar.

Društveni odbor je določil letno članarino za vsako sekcijo 30 Din, za kar prejemajo člani brezplačno redne publikacije dotične sekcije. Te bodo torej izhajale odslej naprej ločeno za vsako sekcijo posebej. Vsakdo pa more biti sočasno tudi član druge sekcije, ako plača zanjo predpisano članarino. Kdor želi torej kot redni član prejemati izdanja obeh sekcij, mora plačati letne udnine 60 Din. Zgodovinska sekcija je obdržala za svoje redno periodično izdanje dosedanje ime lista, kakor tudi njegovo zunanjo obliko in notranjo razdelitev.

Pričujočemu letniku „Glasnika“ je dodana posebna priloga s seznamom znanstvenih institucij in revij, ki je z njimi Muzejsko društvo v zamenjalni zvezi, ter s poročilom o notranjem društvenem poslovanju.

Ako kdo p. n. članov kljub pozivu doslej še ni prijavil društvenemu odboru, h kateri sekciji želi pripadati, odn. da želi sodelovati v obeh, naj to javi takoj odboru. Če mu je bilo poslano glasilo sekcije, ki ji ne želi pripadati, naj časopis vrne ter obenem sporoči, da želi prejemati le publikacije druge sekcije. S tem prihrani član stroške sebi, ker bi ga drugače društvo terjalo za članarino sekcijских publikacij, ki jo je obdržal, prihrani pa stroške tudi društvu, da ne tiska svojega glasila v preveliki nakladi.

Vse člane prosimo ob tej priložnosti, da poravnajo vso zaostalo članarino. Za leto 1921-23 je znašala članarina skupaj 25 Din, za leto 1924-25 skupaj 25 Din, za 1926, 1927, 1928, 1929 po 25 Din, za leto 1930, 1931 in 1932 pa po 30 Din. Toliko v vednost onim članom, ki so že več let dolžni članarino. Ako ste morda priloženo položnico poštne hranilnice založili, porabite položnice (golice), ki jih dobite na vsaki pošti, ter jih primerno izpolnite. Naš račun pri poštni hranilnici ima št. 10.773 in naslov: Muzejsko društvo za Slovenijo, Ljubljana.

Uredništvo in upravništvo Glasnika zgodovinske sekcije je v Ljubljani, Bleiweisova cesta št. 24 (Narodni muzej).

Za vsebino in obliko so odgovorni pisatelji. Ponatiskovati ali prevajati v Glasniku objavljene spise in slike je dovoljeno samo s pritrditvijo pisatelja in odbora ter z navedbo vira.

Redakcija zaključena 15. februarja 1932.

Izšlo 26. marca 1932.

GLASNIK

MUZEJSKEGA DRUŠTVA ZA SLOVENIJO

BULLETIN

DE L'ASSOCIATION DU MUSÉE DE SLOVÉNIE

LETNIK
ANNÉE XII.

1.-4. ZVEZEK
CAHIER

ZGODOVINSKA SEKCIJA SECTION HISTORIQUE

S SODELOVANJEM ČLANOV UPRAVE ZGODOVINSKE SEKCIJE
UREDIL

DR. JOSIP MAL

16641

LJUBLJANA

1931

IZDAJA IN ZALAGA MUZEJSKO DRUŠTVO ZA SLOVENIJO

ZA JUGOSLÓVANSKO TISKARNO V LJUBLJANI: KAREL ČEČ

030024910

KAZALO

INDEX

Razprave

Dissertations

Saria Bald. , Emonska rojaška zveza v Savariji.	— La corporation des compatriotes d'Emona à Savaria.	5—10
Steska Viktor , Imenoslovne črtice.	— Notices de terminologie	11—17
Luschin-Ebengreuth Arnold , Die Freiherren von Raigersfeld.	— Les barons de Raigersfeld.	18—32
Mal Jos. , Iz torbe predmarčne birokracije.	— Quelques documents de la bureaucratie d'avant mars 1848	33—38

Zapiski

Mélanges

Vrbovnik Iv. , Gostilne v župniščih.	— Auberges aux presbytères.	39—47
Zwitter Fr. , Nov seznam frankofilov v Napoleonovi Iliriji.	— Une nouvelle liste des francophiles de l'Illyrie napoléonienne.	48—50
Saria Bald. , Rimski vodovod iz Nevioduna. (Začasno poročilo.)	— L'aqueduc romain de Neviodunum. (Compte-rendu provisoire.)	50

Slovstvo — Chronique des livres

Schmid Walter , Norisches Eisen. (R. Ložar.)	51
N. Vulić , Antički spomenici naše zemlje. (B. Saria.)	52
Korošec Viktor , Hethitische Staatsverträge. (B. Saria.)	52
Rus Jože , Kralji dinastije Svevladičev. (M. Kos.)	52—54
Ramovš Fr. , Dia ektološka karta slovenskega jezika. (A. Breznik)	54—55
Eugène Tarlè , Le blocus continental et le royaume d'Italie. (M. Pivec-Stelè.)	55—58
Pivec-Stelè Melitta , La vie économique des Provinces Illyriennes. (J. Polec)	58—59
Deinhardt Wilh. , Dr. theol., Der Jansenismus in deutschen Landen. (F. K. Lukman.)	59—60
Arko Mihael , Zgodovina Idrije. (V. Steska.)	60—61

Turk, Dr. Jos., Tomaž Hren. (K. Capuder.)	61
Pitreich, Dr. Aug., Slovenisch und Deutsch in der österr. Justiz. (J. Polec.)	61—64
Mayr Jos. K., Das Tagebuch des Polizeiministers Kempen von 1848 bis 1859. (J. Mal.)	64—65
Vodnik po zbirkah narodnega muzeja v Ljubljani. (M. Kos.)	65—66
Memorie Storiche Forogiuliesi. (M. Kos.)	66
Etnolog. II—IV.	66—67
Zeitschrift des historischen Vereines für Steiermark. Jhg. XVII.—XXVI. (J. Mal.)	67—68

Emonska rojaška zveza v Savariji.

Bald. Saria.

T. A. Horváth poroča v *Annales Sabarienses* III (1927/29) str. 96 ss o zelo zanimivih izkopavanjih v občini Ondód, ki leži okrog 6 km zapadno od Sombatelja. Pri gradnji neke hiše so odkrili poleti 1929 star in že zasut rov studenca, ki je bil obzidan z rimskimi nagrobnimi in oltarnimi kamni, izvirajočimi nedvomno iz bližnje Savarije, oziroma iz mestne ne-

*Aecornae/ Aug(ustae)·
sac(rum)/ Emonienses/
qui⁵ consistunt/ finibus/
Savar(iae)/ v(otum)·s(ol-
verunt)·l(ibentes)·m(erito).*

Posvetitev Aecorni iz Savarije.

*Stiko je prijazno odstopil profesor A. Alföldi
(Budimpešta).*

kropole. Večino znova uporabljenih kamnov so pred zazidavo razbili v enako velike klade — le kamen s posvetilnim napisom, ki nas predvsem zanima in ga zato bližje obravnavamo, je ostal cel in je ohranjen.

Plošča je iz belega marmorja, visoka 0·63 m, široka 0·43 m in debela 0·10 m. Polje napisa obrobja preprosto profiliran okvir. Plošča

sama pa je morala biti vzdana z železnimi kavlji — njih sledovi so še vidni — v podstavek kake kapelice (aedicula), ali na kakem podobnem mestu.

Po značilnosti pisave črk, med katerimi so posamezne višje od ostalih, se da sklepati, da izvira napis iz 1. stol. po Kr.

Z jezikovnega stališča je treba opozoriti na to, da imamo tu prvič pridevniško obliko Emonē, in sicer »Emonienses« in ne »Emonenses«, kakor bi pričakovali. Forma je najbrž po analogiji na »Savariensis« stvorjena.

V našem primeru gre za posvetitev boginji Ekorni (Aecorna), ki so jo častili Emenci, priseljeni v Savariji. Postavili so namreč spomenik svoji lastni domači boginji, kajti ime boginje Aecorna, Aequorna ali Aecurna nahajamo drugače le v Emoni (CIL III 3831—3833) in v sedanjem Nauportu (CIL III 3776). Pričujoči napis je torej nov dokaz proti Mommsenovemu in Roscherjevemu¹ naziranju, ki pravi, da gre za staro-latinsko boginjo trgovine, češ, da bi bila zveza med njenim imenom in med aequor = gladka površina, morje. Proti tej razlagi se Wissowa po pravici sklicuje na lokalno omejenost imena.² Tudi H. Krahe smatra danes za najbolj verjetno, da je Aecorna ilirsko ime.³

Iz napisa je torej razvidno, da je v 1. stol. po Kr. prebivalo v Savariji tudi nekaj Emoncev. Verjetno je, da so se v prvi vrsti bavili s trgovino, mogli pa so to biti tudi odsluženi in upokojeni vojaki. Naselbine veteranov v Savariji so namreč večkrat izpričane.⁴ Med napisi, ki jih je Horváth priobčil v *Annales Sabarienses* l. c., nahajamo tudi del nagrobnika z napisom: Aurelius... /sibi et M. A. / XIV. G(eminae) C(?) Emon (iensi?) /AVG. Žalibog, da slika kamna ni objavljena, tako da je ponovno čitanje napisa, ki se mi zdi ponekod nepopolno in dvomljivo, v syrho popravka nemogoče. Kakor je videti, pa gre tudi tukaj za vojaka iz Emone, ki se je naselil v Savariji in tam umrl.

Kljub temu pa mislim, da so ti »Emonienses qui consistunt in finibus Savariae«, ki so korporativno posvetili spomenik svoji domači boginji, najbrže trgovci. To dokazuje zlasti izraz »qui consistunt in finibus Savariae«. »Consistere« se rabi tako pri poedincih kakor tudi pri združbah, collegia, ter pomeni tehnični izraz za one prebivalce, ki pravno niso pristojni v dotičnem kraju in ki jim ne pripada ius domicilii.⁵ »Consistere« velja le za naseljence, ki bivajo v kraju le prehodno ali dlje časa, predvsem velja torej za trgovce, ki so podvrženi samo krajev-nemu sodstvu. Zato nahajamo često pri latinskih napisih izraze »negotiantes« ali »qui negotiantur« namesto »consistentes« ali »qui consistunt«. ⁶ Odgovarjajoči grški izrazi so: κατοικοῦντες, πραγματευόμενοι, συμπραγματευόμενοι, ἐργαζόμενοι.

V prvem stoletju po Kr. se poslužuje panonsko trgovstvo še stare predzgodovinske trgovske ceste iz Akvileje in so zato emonski trgovci imeli pri tem važno posredovalno vlogo.⁷ Eden med njimi je moral biti tudi L(ucius) Maximi fil(ius) dom(o) Emon(ae),⁸ ki je znan iz lepega nagrobnika v Sombatelju (CIL III 4196), ki sega še v 1. stol. po Kr. Savarija je bila tačas v nekem oziru tudi važno središče Panonije. Sedež uprave je bil sicer vsakokratni glavni tabor cesarjevega legata in se takrat ni več nahajal v Petoviju, marveč že dolgo časa v Karnuntu. Vendar pa

¹ Roscher, Myth. Lexikon, s. v. Aecorna.

² Pauly-Wissowa RE, s. v. Aecorna.

³ H. Krahe, Lexikon altillyrischer Personennamen, str. 3.

⁴ Na pr. CIL III 4188, 10.920 ali priobčeno od Horváth-a, Ann. Sab. l. c. št. 5 in 7.

⁵ Kornemann pri Pauly-Wissowa RE IV 922.

⁶ Primerjaj na pr.: CIL II 1183 scapharii (sc. Hispalenses), qui Romul(ae) consistunt, vendar 1168 ali 1169 scapharii qui Romulae negotiantur.

⁷ Prim. Glasnik Jugosl. prof. društva, XI (1931), str. 508 ss.

⁸ Schober, Die römischen Grabsteine von Noricum und Pannonien, str. 36 s sl. 29.

je Savarija pomenila nekak sakralen center za Panonijo, kakor dokazujejo od posameznih mest postavljeni posvetilni oltarji (Scarbantia CIL III 4192, Siscia 4193). Če je Mommsenova dopolnitev napisa CIL III 4170 pravilna, tedaj je bil v Savariji tudi za vso provinco skupen oltar cesarskega kulta. Nadalje izpričuje še drug skupen kult tudi napis CIL III 4168, v katerem se imenujejo »magistri collegii Genii provinciae Panoniae Superioris«, ki posvečajo Viktoriji signum. V Savariji je zboroval najbrže tudi conventus, deželni zbor province. Naselbina trgovcev je torej lahko uspevala.

Zanimivo je nadalje, da je iz gornjepanonskih nekropol razvidno, kako nadomeščajo proti koncu 1. stol. po Kr. gornjeitalsko trgovsko blago z zapadnim blagom, kako se pojavljajo predvsem keramični izdelki iz Galije.⁹ Radi novih kupčijskih zvez se sedaj naseljujejo v Panoniji tudi trgovci iz zapada, na pr. meščani iz Kölna ob Reni (Colonia Agrippina). Tudi ti-le se prav tako združujejo v rojaških društvih (collegia) kakor Emonci. V Akvinku (Aquincum) je bil najden nagrobnik (CIL III 10.548) iz 2. stol. po Kr., na katerem je h koncu zapisano »cives Agripin[enses] Transalpini«. Ti so namreč prispevali svojemu rojaku za nagrobnik, podobno, kakor to lepo izpričuje nov v Akvinku izkopen nagrobnik. Priobčen je bil od L. Nagyja v Germaniji XV 261. Napis se glasi: »ad hoc se/pulcrum/ contuler(unt) cives Agri/pinens(es) * LXX/II.«

Kakor pri napisu iz Savarije, tako gre tudi pri onih iz Akvinka očitno za korporativna posvetila organiziranih društev. Da bi imeli opraviti s posvetili posameznikov, ki bi se morda slučajno ad hoc sešli, to izključuje vsaj pri napisu iz Savarije že koncepcija teksta. Potrebno bi bilo razpravljati vprašanje, če nimamo tudi sicer iz dobe rimskih cesarjev kakih poročil o takih rojaških društvih. Žal še ni material o tem nikjer zbran in tudi sledeče pripombe nikakor nočejo veljati kot popolne.

V prestolnici, v Rimu, so se stalno ali pa samo mimogrede mudili provincijali z vseh strani rimskega sveta in ti so pač že davno skušali priti do nekakega združenja na rojaški podlagi ter so osnovali taka društva. Direktnih poročil o tem sicer nimamo, pač pa celo vrsto zanimivih napisnih spomenikov, ki jih je treba spraviti v zvezo s tem. Ti dokumenti nam kažejo, da so imela društva prestolnice celo lastne uradne lokale, nekake pokrajinske cehovske hiše, v bližini Volkanala in templja Concordije ob gornjem Forumu. Med drugimi so dokazane take »stationes« za Tarsus (IG XIV 1064), Sardes (IG XIV 1008) in Noricum (CIL VI 250). Napis na lokalu mesta Tiberias-a, ki je bil objavljen v Not. d. scavi 1899 p. 386 in Oest. Jahresh. 1903, Beibl. 80 s., se na pr. glasi: Στατίων [Τιβεριέων] τῶν καὶ Κλαυδιόπολιτῶν Συρία(ς) Παλαιστίνη(ς). Tudi Plin. n. h. XVI 236 in Sueton, Nero 37 omenjata mimogrede take »stationes municipiorum«.¹⁰ Bile so po CIL VI 250 pod upravo »stationarius«-a. Toda te stationes, se zdi, niso temeljile na privatni podlagi. To bi vsaj sklepali iz poročila Suetona. Nahaja se v zvezi z motivacijo obtožbe proti Salvidieniu Orfitu (»obiectum est quod tabernas tres de domo sua circa forum civitatis ad stationem locasset«). Iz tega bi torej sklepali, da so posamezne civitates oziroma municipia same najele za svoje municipes posebne lokale v bližini Foruma (stationes za razliko od lokalov privatnih društev, tako zvane scholae).¹¹ Združenja v provinciah pa so brez dvoma temeljila na privatni iniciativi.

⁹ L. Nagy, Germania XV 264.

¹⁰ Not. d. scavi, 1899 p. 386; Bull. arch. com., XXVIII (1900) 124 ss. Platner-Ashby, A Topographical Dictionary of ancient Rome, p. 497.

¹¹ Napačna je razlaga pri Pauly-Wissowa RE s. v. statio 1, da gre tu za lokal, kjer so zborovali poslanci italjskih mest.

Podobna rojaška društva, kakršna so imeli Emonci v Savariji ali kölnski trgovci v Akvinku, najdemo še večkrat omenjena v naših napisih, posebno v podonavskih deželah. Vendar pa splošna »collegia« rimskih meščanov, kakršna so bila v provincah, na pr. v Mali Aziji, in ki jih nazivljejo *conventus*, v cesarski dobi pa skoraj vedno le »cives Romani, qui consistent...«, tukaj ne pridejo v poštev. Saj združujejo *collegia* člane iz različnih delov države in pomenijo prav za prav samo pravno zvezo polnopravnih »cives Romani« napram pravno nižje stoječim sodržavljanom v latinskih in peregrinskih mestnih občinah, često tudi v krajih brez mestne pravice (na pr. *canabae*). Emonskim rojaškim društvom v Savariji so najbolj podobna društva kolonistov v Daciji.¹² Razlagamo si jih kot poseben način naseljevanja v Daciji. Eutrop VIII 6 poroča: »Traianus, victa Dacia, ex toto orbe Romano infinitas eo copias hominum transtulerat ad agros et urbes colendas.« Prav to naseljevanje najrazličnejših deželanov je pospeševalo ustanavljanje društev rojaškega značaja.¹³ Tako pravi neki napis iz Napoke (Napoca = današnji Cluj) CIL III 860 = Dessau 4082 »Gal[at]ae consistentes municipi[o]« in napis CIL III 1394 = Dessau 7152 iz Al-Gyógy-ja (antična Germisara) pozna celo izrečno »col(legium) Galatarum.« Nadalje vsebuje še drug napis iz Napoke CIL III 870 = Dessau 4016 seznam članov (*collegium*) Asianorum iz l. 235 po Kr. in nekaj podobnega bo bržkone tudi »collegium peregrinorum« (Dessau 7066) iz Voorburga na Holandskem. V poznejši dobi pa stopijo, kakor drugod v rimski državi, tudi v Daciji na mesto rojaških društev zveze po poklicih in ne več po rojaštvu. Tako na pr. — da navedemo le en primer — napis CIL III 1500 le še »negotiatores provinciae Apulensis.« Upravičeni smo radi tega, da postavimo napis Emoncev v Savariji v čim najbolj zgodnjo dobo. Saj je sicer tudi združevanje po načelih rojaštva imelo največ pomena vprav v prvih dobah naseljevanja in romanizacije, ko je bil čut za domovinsko skupnost še živ.

V ostalem bi mogli navesti zglede rojaških zvez, ki jih tvorijo trgovci, iz vseh delov rimskega sveta. CIL XIII 2029 iz Lugdunuma omenja nekega »negotiator corporis splendidissimi Cisalpinorum et Transalpinorum« (prim. tudi napis CIL V 5911 iz Mediolanuma). CIL X 1364 pa predstavlja posvetilo Trajanu od strani »Berytenses qui Puteolis consistent.« V Puteoli so imeli v ostalem svojo »statio« tudi trgovci iz Tyrus-a, kakor to kaže zanimivi napis Dittenberger, Or. Gr. Inscr. sel. 595. Tu gre vsekakor za uradni fondaco, trgovsko faktorijo, ki so jo ustanovili: »οἱ ἐν Πυτιόλαις κατοικοῦντες Τύριοι (οἱ) πολλοὶ ὄντες καὶ πλούσιοι.« L. 174 po Kr. pa jih je bilo le še malo in domovinska občina Tyros prosi svojo statio v Rimu, naj podpira rojake v Puteoli z letnim denarnim prispevkom. Napis pri Cagnat-u, Inscr. Gr. ad res Rom. pert. I 800 omenja neko statuo, ki so jo v Perinthos-u postavili tam trgujoči Aleksandrinci. Tu in v Tomi, kakor najbrž tudi na vseh važnejših trgovinskih točkah, so gotovo imeli trgovci iz Aleksandrije svoje rojaške zveze. Dalje omenja neki grški napis iz Španije (I Gr XIV 2540) nekega predstojnika društva Sircev v Malagi.

Organizacija take rojaške ali domovinske zveze je morala biti po vsej priliki slična oni ostalih *collegia* v cesarski dobi.¹⁴ Podlaga ji je bila zasebna zasnova, ustanovljena po privatni iniciativi je skušala posnemati nekako municipalno organizacijo v malem. Tako so te zveze imele po

¹² Pauly-Wissowa RE IV 398.

¹³ O vpeljavi Mitrovega kulta po teh naseljencih primerjaj Starinar III. ser. II. knj., str. 59 op. 3.

¹⁴ Kornemann pri Pauly-Wissowa IV 415 ss; Liebenam, Zur Geschichte und Organisation des römischen Vereinswesens, str. 159 ss. Organizacija uradnih »stationes« je bila seveda drugačna.

vzoru pravih mestnih občin svoj statut, to je *lex collegii*, — pravilnik, ki nam je v nekaterih primerih ohranjen. Na čelu društva so bili magistri, navadno dva, trije ali še več. Ti so zraven sakralnih funkcij, kakor je na pr. pripravljanje skupnih daritev itd., sklicevali in vodili skupščine, nadzorovali društveno disciplino itd. Na strani so jim stali še nekateri društveni funkcionarji, na pr. *curator*, *quaestor* in drugi podobni. Kakor danes, tako so imeli tudi takrat častne člane, pokrovitelje ali protektorje, ki so jim pravili *patroni*. Običajno so to bili možje uglednega socialnega položaja, ki so mogli društvu v marsičem koristiti. Dostikrat so bili tudi bogati osvobojeni sužnji, na katerih radodarnost so člani računali. Društveni prostor se je imenoval *schola*. Tukaj so se vršila glavna društvena zborovanja, *conventus*. Konvent je volil društvene funkcionarje in njemu so morali magistri po preteku službovanja polagati račune.

Zgoraj imenovani napisi iz Akvinka pa nam dajejo še več vpogleda v življenje in bitje teh rojaških društev, kakor so jih imeli med drugimi tudi Emonci v Savariji. Vendar pa jim ni šlo edino za shajanje in združevanje v tujini živčih rojakov, niti ne le za gojitev domačih kultov, — ta društva so bila marveč tudi nekaka *collegia funeraticia*, pogrebna društva, ki so plačevala pogrebne stroške za umrle člane ali so k temu vsaj pripevala.¹⁵

Lahko nam pa pomagajo imenovani napisi iz Savarije, Akvinka itd. pri razlagi domačega, do sedaj težje umljivega spomenika. Mislim na napis CIL III 3915 iz Neviodunuma, danes na cerkvi sv. Valentina pri Straži. Napis se glasi: I(ovi) O(ptimo) M(aximo) /pro salut(e) imp(eratoris) Caesaris /Traiani¹⁶ Hadriani Aug(usti) Aelii Carn[i] /cives Roman(i). Mommsen pravi o njem v *Monatsber. der Berl. Akad.* 1875, str. 453: »Es scheint unzweifelhaft, dass hier, sei es eine (carnische?) Gesamtgemeinde, sei es eine Anzahl von Individuen, für Erlangung des römischen Bürgerrechtes — und also des Aeliernamens — durch den Kaiser Hadrian dem Schutzgotte des römischen Volkes ihre Wünsche für das kaiserliche Wohlergehen darbringt, wobei es späteren Untersuchungen vorbehalten bleiben muss, zu ermitteln, ob und welcher Zusammenhang zwischen diesem Acte Hadrians stattfindet und der bekannten Verleihung des lateinischen Rechtes an die von August der Stadt Tergeste beigelegten Gebiete der Carner und Cataler durch Antoninus Pius« (CIL V 532 = Dessau 6680).

V *Corpus vol. III.* p. 496 omenja Mommsen ta napis znova in domneva tokrat, da je Hadrijan ločil ozemlje Emone in Neviodunuma od Panonije in ga priklopil h karnijski deželi, tedaj že italjski provinci. Vendar pa Mommsen sam priznava, da so s tako razlago združene velike težave.¹⁶ Miljniki CIL III 4617 iz Bučne vasi pri Novem mestu in kamen

¹⁵ Tudi cehi in stanovska društva so deloma skrbeli za skupen pogreb (Liebenam, *Zur Gesch. u. Organisation des röm. Vereinswesens*, str. 262). Ker gre pri novem napisu iz Aquincuma za večjo sezidano grobno napravo, smemo pač računati stroške na več kot 72 denarjev. Prim. preglednico cen nagrobnikov, ki jo je sestavil M. Bang v knjigi L. Friedländer, *Darstellungen aus der Sittengeschichte Roms* IV 304 sl. Vsota 72 denarjev, ki jo je plačal kolegij *cives Agrippinenses*, se zdi, da je normalen pogrebni prispevek, ki so ga plačala tudi druga *collegia funeraticia*, na pr. tudi *collegium cultorum Dianae* et Antinoi v Lanuviju, čigar društvena pravila so nam ohranjena v napisu (CIL XIV 2112 = Dessau 7212). Imenovana bratovščina plača svojim članom v primeru smrti (izjema samomor) 300 sestercev za pogrebne stroške, pri čemer je odšteta majhna vsota, ki se je razdelila kot prispevek za stroške društvenim članom, ki so se udeležili pogreba.

¹⁶ CIL III p. 496: *Fines autem Pannoniam versus si ita extendimus, ut non solum Emonam, sed etiam Praetorium Latobicorum et Neviodunum includant, item incidimus in difficultates; commendat tamen hanc opinionem titulus memorabilis n. 3915 in vico Straschae, id est in agro Neviodunensi, dedicatus Hadriano Augusto ab Aeliis Carnis civibus Romanis. Carni enim, quos satis constat sedem habuisse in Alpibus supra Aquileiam et Tergeste nec ipsos pertinuisse ad transalpinas has regiones et Savi vallem, cum*

4622 iz krške okolice, ohranjen v brežiškem gradu, kažejo dovolj jasno, da je l. 201 po Kr. gornjepanonski legat M. Fabius Cilo popravljaj ceste in mostove na Dolenjskem, da je torej to ozemlje pripadalo njegovemu okrožju. Pa tudi posvetila beneficijarijev v Praetorium Latobicorum (Trebnje) in v Neviodunumu dokazujejo, da je ob koncu 2. stol. po Kr. ali v začetku 3. stol. edino le ozemlje Emone bilo priključeno k Italiji, ne pa tudi Neviodunum, ki je bil vedno Panonski.¹⁷

Ne da bi se nadalje pečal pobližje s problemi in naziranj, ki jih je načel Mommsen, bi že sedaj domneval in trdil, da predstavlja tudi napis CIL III 5915 posvetitev društva rojakov iz karnijskega ozemlja, ki so bili naseljeni v Neviodunumu. Celokupna karnijska občina bi pač težje prišla v poštev, ker ni docela razumljivo, zakaj da bi bila prav v Neviodunumu postavljena ara na čast Hadrijanu, saj Neviodunum vendar, kakor rečeno, nikoli ni bil karnijski. Šele tedaj, če predpostavljamo, da je posvetilni napis postavljen od Karnijcev, ki so bili v Neviodunumu naseljeni kot trgovci ali podobno (*qui consistunt in finibus Nevioduni*), nam je vprašanje posvetitve razjasnjeno. Seveda pa moramo v tem primeru domnevati, da je cesar Hadrijan, predhodnik Antonina Pija, vsaj enemu delu Karnijcev podelil rimske državljanske pravice, — misel, ki jo izreka tudi Mommsen sam.

Résumé.

Eine Emonenser Landsmannschaft in Savaria.

Unter den Inschriften, die T. A. Horváth in den *Annales Sabarienses* III 96 ff publiziert, verdient besondere Beachtung eine Weihinschrift an die Emonenser Lokalgöttin Aecorna. Die Widmung stammt von »Emonienses qui consistunt finibus Savar(iae)«. Darunter sind wohl aus Emona stammende Kaufleute zu verstehen, die in Savaria (Szombathely) ansässig waren und eine wichtige Vermittlerrolle in dem von Oberitalien (Aquilaia) ausgehenden Handel nach Pannonien spielten. Der Verfasser vergleicht die neue Inschrift mit ähnlichen Denkmälern aus Aquincum (CIL III 10.548 und Germania XV 261) und Dacien (CIL III 860, 870, 1394) u. a., die gleichfalls von landsmannschaftlichen Vereinigungen stammen. Durch diese verschiedenen Inschriften erhalten wir einen, wenn auch unvollständigen Einblick in das Leben und Treiben derartiger collegia. Schliesslich wird der Vermutung Ausdruck gegeben, dass auch die Inschrift CIL III 3915 aus Neviodunum ähnlich zu erklären wäre.

dudum ante ad Italiam relati essent, fieri potuit, ut Hadrianus, cum Latobiciis civitatem impertiret et simul Italiae fines ad Sirmium fere proferret, novos cives cum proxima Italiae regione, quae erat Carnorum, quodammodo coniungeret. Accedit, quod quarto saeculo provincia Sisciensis, scilicet Savia, sub correctore fuit, quod praesidis genus vix extra Italiam invenitur; at si Italiae fines fere ad ipsam Sisciam pervenerunt et maior pars Saviae novae intra fines Italiae comprehendebatur, huius appellationis causa et ratio apparet. Verum est in militariis viae Emona Neviodunum refectae imperante Severo nominari Fabium Cilonem legatum Pannoniae superioris; nec tamen putarim eo rem decidi, cum hunc legatum constet refecisse vias eius provinciae omnes et fieri potuerit, ut mandatum quod accepit de viis restituendis pervenerit etiam ad partem aliquam Italiae conterminam Pannoniis.

¹⁷ Primerjaj Ptolemaeus II 14, 4. Spremembe na jugozapadni meji province Gornje Panonije bi mogle biti v zvezi z regulacijo meje med Gornjo in Spodnjo Panonijo l. 215 po Kr. To spremembo meje je ugotovil Ritterling Pauly-Wissowa RE XII 1320 in 1393, primerjaj tudi Mitt. d. Vereins klass. Phil. Wien VI 86 ter Starinar za l. 1928./29. i 1930. god., str. 68.

Imenoslovne črtice.

Viktor Steska.

Bohinj.

Kaj znači Bohinj? Marsikdo je že o tem izpraševal, premišljeval, marsikdo tudi povedal svoje mnenje, a njegova razlaga ni obveljala. Zabavno razlaga razna mnenja dr. Janez Mencinger v spisu »Moja hoja na Triglav«, in sicer precej v prvem poglavju. Najrajši bi ves ta odstavek ponatisnili, ko bi se ne bali, da ga nam bo črtal urednik. Zato pa sprejmemo le nekaj najvažnejših stavkov.

»Bohinj! Čudno je to ime in nerazvozno jezikoslovskim piparjem. Ustno izročilo pravi, da se je s tem imenom ukvarjal že Valentin Vodnik, ko je župnikoval na Koprivniku v Bohinju. V svoji planinski koči na Goreljku je legel spat, ugibajoč postanek imena Bohinj, a ko je drugo jutro vstal ves opikan, je vzkliknil v svoji jezi: »Neznansko hude so bohinjske bolhe«. Pristavil je pa, umirivši se: »Vendar hvalim te bolhe, ker so mi ad hominem dokazale, da naj od njih izvajam ime te pokrajine.« Str. 1. Po tej razlagi bi bil torej Bóhin = Bolhin. Drugi Bohinju bolj naklonjeni učenjaki, ki pa menda niso učenci Miklošičevi ali Jagičevi, trdijo, da bi bilo mesto Bohinj pisati »Boginj«, češ poganski bogovi, povsod drugod zaporedoma zapostavljeni in pregnani, so našli v tem skritem kotu slovenske zemlje poslednje pribežališče in so nadeli svojemu novemu domišču iz same hvaležnosti ime Boginj »dom bogov«. (Str. 2.)

S poganskih bogov selitvijo v Bohinj je v zvezi ime »Wochein«, ki ga Nemci rabijo za Bohinj.

Ko sem sedel v ljubljanskih šolskih klopih, sem moral znati in verjeti, da tisto nemško ime izhaja iz vprašanja: »Wo ein?«

Naš učeni rojak Dragotin Dežman je izrekel novo domnevo, da se je beseda Bohinj porodila iz laškega »valle vacchina«, kar bi bilo naški: »Kravja dolina«. Toda Lahi še danes ne imenujejo Bohinja valle vacchina in po krave niso hodili v Bohinj, ko so jih imeli bliže v obilici. — Tako je piškava tudi Dežmanova razlaga in besede »Bohinj« ne razkrojimo, naj na pomoč pokličemo ali bolhe in krave ali celo bogove. (Str. 6.)

Tako dr. Janez Mencinger. Kaj torej? Tudi mi smo mnenja, da te razlage niso prave.

Poskusimo priti skrivnosti nekoliko bliže!

V Bohinju so stanovali ljudje že v prazgodovinski dobi, kar dokazujejo izkopine. Fran Orožen piše v knjigi: Vojvodina Kranjska, II, 8, da so ondi že tedaj kopali železno rudo in jo topili. To so nadaljevali tudi v rimski dobi. Ko so se Slovenci tod naselili, topilnice niso prenehale. Delo so izvrševali seveda tujci, bržkone Furlani in Lahi. Odtod ime Fužine iz furlanske besede Fusine (ital. fucine = topilnica, kovačnica); odtod Laški Rovt, Laška reber nad Pozabljenim. Ime Stara Fužina je zelo staro; zgodovinsko poznano to ime pa šele za l. 1568 (Argo, IV, 71).

Podjetniki teh fužin v 16. stoletju imajo laška imena: Della Grotta, Panizol, Milano, Buccelleni, Coronini (Argo, 1895, 106). V listini iz l. 1354 se za selško dolino navajajo imena posameznih fužinarskih mojstrov Furlanov. (Blaznik: Kolonizacija selske doline.)

Zato sta Dežman in Alfonz Müller prišla do domneve, da je treba iskati izvor imena Bohinj v italijanščini in zato sta razlagala ime iz valle vacchina (kravja dolina). Argo IV, 50.

Kdaj se je ime Bohinj v zgodovini najprej pojavilo? Leta 1120. Briksenski škof Hugon je od plemiča Konrada kupil posestvo Bohinj (praedium Vochina nomine) za 120 funtov in je to zemljišče še isto leto podelil plemiču Dietmaru z namenom, da tamkaj ustanovi benediktinski samostan (Schumi: Urkunden- und Regestenbuch des H. Krain I, str. 48 in 82). L. 1496 se imenuje duhovnik Pancratius in Vochino; l. 1544 šitamo »in valle Wochina«. Kakor vidimo, je ostalo ime v listinah neizpremenjeno. Danes se ime glasi Böhén, kar pišemo Böhinj, genitiv Bohinja, adj. bohinjski in prebivalec Bohinjec. Glas i je torej bistven. Nemško se glasi ime Wochein z naglasom na zadnjem zlogu. Glas W v nemščini stoji za slovenski v ali b, slovenski »inj« pa se je v nemščini pretvoril v ein, kakor se naglašeni i v nemščini navadno spremeni v ei n. pr. Ribno — Reifen, Koritno — Koreiten itd.

B v slovenščini nastaja v tujkah iz v ali f, n. pr. baklja iz Fackel, birma iz Firmung in podobno Venedig — Benetke, Villach — Beljak. Tako je utegnil B v Bohinj nastati iz glasu f. Katera beseda v romanščini pa je podobna besedi »fohinj«? Menimo da beseda fuochino iz fuoco ali foco, kar pomeni kakor v latinščini focus ognjišče. Primerjaj tudi focone velik ogenj, focaccia pogača, focarino kurjač.

Romani so svoje varilnice najbrže imenovali fuochino — fochino, kar so Slovenci po svoje izgovarjali Bohinj in so obenem s tem imenom, ki je bilo za pokrajino najbolj značilno, imenovali tudi ves kraj, kjer so se varilnice nahajale.

Jezikoslovne podobnosti nahajamo tudi pri Čehih: bochnik = hleb kruha, bochnec = neka vrsta belega kruha, šarkelj iz ital. focaccia. (F. Bernecker: Etymol. Lexikon in Strekelj: Slov. Lehnwörter, 7.)

Pri Čehih so imenovali po varilnicah, topilnicah in kovačnicah, ki so se navadno nahajale pri rudnikih, rudnike sploh: bechine (Erzkammer). In ni li istotako razlagati ime velikega solnega rudnika v Galiciji Bochnia?

Če posnamemo, kar smo rekli, sklepamo: V Bohinju so bile starodavne železne topilnice že pred prihodom Slovencev. Ko so Slovenci semkaj prišli, so jih že našli. Oskrbovali so jih do najnovejših časov (Zois) Romani. Ti so jim dali svoje ime fuochino ali fochino, kar se je v slovenskih ustih glasilo Bohinj. V tistih časih je bila topilnica velika redkost, zato so Slovenci po tej redki in znameniti stvari imenovali tudi dotični kraj in potem vso dolino. V poznejšem času je dobil kraj ime Fužine, dolini pa je ostalo še starejše ime Bohinj.

Kočevje.

Ime kočevskega mesta je za jezikoslovce trd oreh. Slovenci in Nemci že nad 200 let to ime prav različno razlagajo. Valvasor izvaja Gottschee iz Gut-See (dobro jezero), ker je v reki, ki teče skozi mesto, mnogo rib. Druga Valvasorjeva razlaga imena Gottschee je iz Gotische, češ, da so Kočevci potomci Gotov. Schoenleben je zopet mislil na Gott-Segen, kar Kočevci izgovarjajo Gottžegen, češ, da so si naseljenci pri težavnem delu, ko so trebili gozdove, klicali Gott-Segen. Schumi razlaga Kočevje iz goščevje. Nekateri mislijo, da je Gottschee nastalo iz Kot-See, torej blatno

jezero, ali pa iz Cct-See (cot = staronemško göttlich, trefflich, prächtig), torej krasno jezero.¹ Davorin Terstenjak izpeljuje Kočevje od korenike koč = iumenta cingere, anschirren. V ruščini je kočevat = ein Nomadenleben führen, torej kočevarji = ljudje, ki so kočevali, ki so s svojo družino in živino hodili od kraja do kraja. Dr. Adolf Hauffen se je pridružil mnenju, da je nemško ime Gottschee radi naglasa na zadnjem zlogu treba izvajati iz slovenščine, in sicer iz koč. Kočevci sami izgovarjajo ime Gotschéab (Gotžéb). Končni b je iz slovenskega v. V starih listinah se ime bere: l. 1363 Gotsche, 1425 Hotschee, 1471 na grbu: Kotschew, pozneje Gotsee in Gottschee.² Dr. Hauffen pravi: Ta jezikovni otok imenujejo Slovenci Kočevje prej Hočevje, torej skupino koč, zato Kočevar ali Hočevvar. Priseljenci, ki so prišli od raznih strani, niso imeli imena in ga tudi niso potrebovali. Domačini Slovenci so pa čutili potrebo, da priseljence imenujejo, in katero ime bi bilo prikladnejše kot kočevarji?

Dr. Karel Štrekelj piše o tem imenu³: »Slovenska oblika z začetnim k (Kočevar) je nastala vsled narodnoetimologične zveze naše besede s koč, češ, da so Hočevarji kočarji; spada li sem neka ulica v Gorici, znana v uradni italijanščini Cocevia, ne morem presoditi. Nemško ime Gottschee je, kakor kaže že poudarek, naše Hočevje. To pa ne bo izpeljano iz osebnega imena Chotnik (prim. s Hoča iz Hoteča), ampak (kakor leščevje iz leska) od hojka, hvojka die Weißtanne.«

Tej razlagi pa ugovarja P. Stanislav Škrabec⁴ pišoč: »Vse bi šlo; le naglas na srednjem zlogu se po tej izpeljavi ne da opravičiti. Vse, kar je iz hoja in hojka, ga ima namreč na prvem zlogu. Jaz zato ne morem misliti, da bi bilo Kočevje iz hvójčevje; skoraj nehote se mi vriva vprašanje, ali ni to, kar rusko kočevje Nomadenlager? Seveda ni iz Rusije k nam prišla ta beseda; ali kakor uče slovarji, tudi ni prvotno ruska, temveč turška. — Naši ljudje so jo sprejeli, ker so si jo mislili izpeljano iz domače besede koč. O njih prvem naseljevanju v tistem kraju, v drugi polovici 14. stoletja, si smemo po pravici misliti tiste Nemce kočujoče (nomadiserend). Prav tedaj so se Turki selili v Evropo in z njimi, ali že pred njimi, po naših ljudeh, ki so prišli v tiste kraje, so se mogle širiti neke besede njih jezika, med njim tudi ta. Tudi Cocevia v Gorici je bil prvotno lahko kak nomadenlager; kako selo kočujočih ljudi.«

Kako različne razlage! Kolikor glav, toliko razlag. Prepričala me pa ni nobena teh razlag.

Da je ime slovensko prvotno in ne narobe, je nedvomno, ker se iz nemščine res ne da lahko razložiti; zlasti nasprotuje taki razlagi naglas. Kaj pa iz slovenske koč? To bi bilo mogoče, toda pričakovali bi naglas na korenu, torej Kóčevje: kakor bukva — búkovje, lipa — lípovje, léska — léščevje.⁵

Iz tega bi sklepali da Kočévje ne more biti iz koč, ker bi se moralo ime glasiti Kóčevje od kóča — kóče.

Iz kočevati se ime ne more izvajati, vsaj ne po Škrabčevi metodi, ker je beseda Kočevje ozir. Hočevje silno stara. Turki so začeli prodirati v Evropo šele l. 1356 (pred bitko pri Nikopolju pač noben Slovenec ni videl Turkov; ime mesta Kočevje pa je izpričano že od l. 1363. Isto ime, toda za vasico med Krko in Dobropoljami, pa navaja listina že l. 1178.

¹ Glej: Dom in Svet, 1896, 119, in Obergföll: Über die Herkunft der Gottscheer, Deutscher Kalender für Krain, 1888, 1—24.

² A. Hauffen: Die Deutsche Sprachinsel Gottschee, 1895, 15.

³ Časopis za zgodovino in narodopisje, 1909, 11.

⁴ Cvetje, 1909, 10. zv.

⁵ Prim. vzroke za posamezne naglasne vrste pri Brezniku, Slovenska slovnica, 3. izd., § 48 sl., § 288.

Takrat je Engelbert Ursberch (Auersperg) podaril posest Cotheuge (beri Kočevje) stišskemu samostanu⁶. Torej o turškem vplivu ne moremo misliti.

Ker preprosti Slovenci, zlasti nepismeni, govore skoro izključno Hočevje in Hočvar in le pisмени Kočvar, Kočevje, sklepam, da je Hočevje starejša oblika in od te mora razlaga izhajati.

Po mojem mnenju je koren te besede hot; iz hota nastane hoč. Zato imamo dvojne oblike iz hot in hoč, n. pr. Hotenje, Hotenka, Hotedražica, Hotemaže, Hotin, Hotič, Hotičina, Hotunje; dalje Hoča, Hoče, Hočevce, Hočevje itd.

Koren hot imamo v slovenščini le pri glagolu hočem — hoteti. V zvezi s tem pomenom mora biti tudi Hočevje.

Pri Ustju na Vipavskem je hudournik Hočevce. Ne teče vedno, ampak le ob deževju in včasih popolnoma usahne. Teče torej le, kadar hoče, zato ime Hočevce. (Povedal g. Jos. Vrankar.)

Vas Hotič ali Hotiče pri Litiji ima ime od studenca Hotiča, ki tudi ni stalen, ampak ob suši usahne. (Povedal g. Kristijan Cuderman.)

Hočevje je vas med Krko in Dobropoljami. Malo nad vasjo izvira precejšen studenec, ki se izgubi v zemljo, preden priteče do vasi. Nedvomno ima vas svoje ime od tega studenca. (P. g. Jos. Vrhovec.)

Hotenka je voda pri Hotedražici. »Blizu Hotedražice se zgubijo v podzemeljske votline trije mali potoki, ki se menda pri Grčarevci zedinijo z reko Unec, kar se zlasti ob časih povodnji potrjuje, ko privre pri omenjeni vasi ogromna množina vode, kateri ljudstvo Hotenka pravi, in katera povzročuje preplavljenje Planinske doline.«⁷ Gotovo je tudi tu dala voda ime potoku in kraju, ker je spremenljiva; včasih teče po vidnem svetu, včasih ponikne in teče pod zemljo. Dolina ali Draga, kjer teče Hotenka, se pa imenuje Hotedražica in po dolini tudi vas. Ljudje se pa ne zavedajo več prvotnega pomena besede, zato so si izmislili drugo razlago: »Hotenci so se naselili iz Hotenja ob ustju Tribušice, pritoka Idrijice, ob ustju domačega potoka«. Pa ni bilo treba, da bi se priselili, saj jim je domači potok dal ime.

V občini Podhruško pri Kamniku je zaselje Hočevje. Ljudje se imenujejo Hočvarji. Imenuje jih že pisatelj Paglovec l. 1729. (Izvestja Muz. dr., 1904. 60.) Tudi ondi je hudournik.

Tudi Cocevia (izgovori Kočevija) v Gorici nosi ime gotovo od kakega studenca. Ko sem vprašal o tem profesorja dr. P. Šorlija, mi je pritrdil, da je v tej ulici res studenec.

Kočevje — mesto. Stara slovenska imena po Kočevskem dokazujejo, da je bila ta pokrajina naseljena že davno prej, preden so se naselili Nemci. Zakaj pa so prišli Nemci semkaj? L. 1348 se je širila po Evropi strašna kuga, ki je pomorila silne množice ljudi. Umevno je, da je nabolj divjala tam, kjer ni bilo studencev, ampak je bila le slaba voda. To je na Kočevskem. Kočevski svet je kras; sicer ves lepo zelen, toda vode ponikujejo; studencev je malo in še ti se precej pogube v zemljo. Naravno, da je kuga imela tu lahko delo; prebivalce je zelo iztrebila. Kdo naj svet obdeluje? Kdo naj daje desetino graščaku? Oton Ortenburški se je kot lastnik tega sveta moral potruditi za nove naseljence. Dobil jih je od raznih strani. Ti ljudje so spadali v starodavno župnijo Ribnico. Oglejski očak Ludovik della Torre je zato l. 1363. ustanovil pet župnij, med njimi eno v Kočevju. Kočevje je tedaj pomenilo še vso dolino, zato pravi stara listina: unser Markht in der Kotsche. Polagoma je ime prešlo na sre-

⁶ Schumi, Urk. u. Reg. B., I., 128.

⁷ Logaško okrajno glavarstvo. Uredil Vojteh Ribnikar, 44.

⁸ Ibidem.

dišče, glavno naselbino. Priseljeni Nemci so ime Hočevje že prejeli od domačih Slovencev; Slovenci so pa kraju dali ime po vodi. Reka, ki teče skozi Kočevje, ki jo sedaj Rinžo imenujejo, ponikne na koncu mesta, za nekdanjo pošto, in se zopet čez nekaj časa prikaže na dan. Voda torej zopet teče, kjer hoče, ni stalno vidna. Zato so vodo Slovenci bržkone prvotno imenovali Hočo ali Hočevce, naselbino pa Hočevje. Nemški jezik je ime spremenil v Kotschew (1471), pozneje v Gotscheab in naposled v Gottschee, Slovenci so pa radi tega začeli pisati Kočevje in razlagati ime iz koče.

Nedvomno je še mnogo krajevnih imen, ki bi se dala na ta ali sličen način iz korena hot razložiti; vendar pa je to lahko mogoče le tistim, ki kraj in njegove lastnosti dobro poznajo, za neznanca je to skoro nemogoče.

Udmat

se je imenovala vasica blizu župne cerkve sv. Petra v Ljubljani. Po vplivu raznih jezikoslovcev so jo prekrstili v novejšem času v Vodmat, ljudstvo pa je ostalo pri starem imenu Udmat.

Jezikoslovci so bili namreč mnenja, da je ime izvajati iz Vodo — môť, češ, da je moral biti ob času, ko je kraj dobil svoje ime, tam kak tolmun ali vrtinec, kjer se je voda motila.⁹ Pri ljubljanskem Udmatu zastonj iščemo takega kraja. V Udmatu ni druge vode kakor vodnjak, ki pa daje čisto vodo, na Ljubljano pa ni misliti, ker je precej daleč od prvotnega Udmata in se ondi njena voda nič ne moti in ne kali.

To razlaganje torej iz stvarnih razlogov ni verjetno.

Zato si poskusimo ime zgodovinsko razložiti.

Starodavna župnija sv. Petra je imela okoli cerkve mnogo nadarbinskega zemljišča. To zemljišče je segalo na levem bregu Ljubljanice od šentpeterskega mostu in Kapiteljske ulice do konca vrta javne bolnišnice in Leonišča. Na severni strani stoji ob sedanji meji tega zemljišča vas Udmat. V najstarejši dobi pa na tem zemljišču ni stalo razen cerkvenih nobeno drugo poslopje. Danes je skoro ves ta svet že zazidan. Lastnica tega zemljišča je bila do ustanovitve ljubljanske škofije župna nadarbina sv. Petra, poslej pa ljubljanski škof do parcelacije okoli l. 1893 do 1914.

Cerkvena nadarbinska zemljišča so v davnini imenovali Nemci das Widum, Wittum, Widem, Widmut. Adelung: *Grammat. — Krit. Wörterbuch der hochdeutschen Mundart*, l. 1801., razlaga sub widmen to besedo kot Kirchengut, Pfarrgut; Weigand, *Deutsches Wörterbuch*, II, str. 1297 pa »liegende Gründe der Stiftung durch Schenkung bes. an eine Kirche. Schneller-Frommann: *Bayerisches Wörterbuch*, II, 866. Tu se omenja listina iz l. 1211: Widem-fines et terminus ecclesiae Sancti Stephani (zu Wien). Zato razlagajo Wien iz Widem. V češčini se je d še ohranil: Videň. Po mojem mnenju je nastala beseda Widem iz latinskega prislova viduus 3, prazen, zapuščen (prim. vidua — vdova). Prazen, morda še docela neobdelan svet je daroval vladar ali kak velikaš cerkvi. Ta svet so latinci imenovali viduum, Nemci Vidum ali Videm. Takih krajev imamo po Slovenskem vse polno, n. pr. Videm pri Dolu, pri Dobropoljah, pri Krškem, pri Gornji Radgoni, pri Brežicah, pri Krki, pri Temenici, Veliki in Mali Videm pri Veliki Loki na Dolenjskem. Pa tudi sicer, kjer ni dobila cela vas tega imena, se to ime čestokrat nahaja za poznamenovanje cerkvenega nadarbinskega sveta, n. pr. na Kočevskem, kjer se še danes vsako župno nadarbinsko zemljišče imenuje Widem.

⁹ Tega mnenja sta bila dr. K. Štrekelj in Rudolf Kolarič (*Časopis za slov. jez., knjiž. in zgod.*, VI., 32) in seveda tudi Levstik, ki je bržkone provzročil, da se uradno ime glasi Vodmat.

Poleg latinske besede viduum je morala biti v rabi tudi beseda vidumatus v istem pomenu. Obliko lahko primerjamo z vicedominatus = vicedomatus, ordinariatus, capitatus, magistratus, principatus, vicariatus, consularatus, maioratus, archidiaconatus, generalatus, banatus itd. Iz vidumatus je nastal vidumat in iz tega udmat in torej tudi naš Udmat.

Vas so postavili morda bivši uslužbenci župnika na tedaj še nadarbinskem svetu, zato se je naselbina, kakor vse zemljišče, imenovala Udmat.

Udmat se nahaja tudi na Štajerskem v laški župniji. I. Orožen: Das Bistum und die Dioezese Lavant. IV, str. 13, 203.

Vizmarje.

Kraj je vas in železniška postaja med Ljubljano in Medvodami. To ime so nekateri izvajali iz »Viš' Marijo«, češ, da vas stoji pod Šmarno goro in se tu zelo blizu in lepo vidi romarska gora. Res je, da se gora lepo vidi, ali se pa vidi tudi Marija? Slovenci pa navadno tudi ne zamenjavamo slovenskega š z ž. — Drugi so mislili, da je Vizmarje sestavljeno iz »Vi Šmarji«. »Vi« bi bilo enako »v«. Tu bi vprašali, zakaj pa se drugje ni spojil predlog vi s Šmarjem in je povsod drugje Šmarje ostalo čisto, ne-sestavljeno.

Če vemo, da je nastala beseda Vidmar iz Videmmaier — Vidmaier, in o tem ni nobenega dvoma, nas tudi nič ne moti, da ne bi razlagali Vizmarje iz Wies-maier.¹⁰ Jezikoslovnih težav ni nobenih. Iz Wies nastane oblika Viž kakor iz Rose roža, iz Glas glaž itd. Iz Maier je nastal mar, n. pr. iz Widemmaier — Vidmar, iz Maierhof — marof, iz Maierhold — Marolt. Če zvežemo Viž in mar, dobimo Vižmar in kraj, kjer ta stanuje Vizmarje. V nemških pokrajinah je več podobnih prajevnih imen, n. pr. Wiesmaier in v sodnem okraju Braunau na Gornjem Avstrijskem. Na Nemškem je še več krajev, ki imajo podobno obliko, n. pr. Wismar, Bismarck. Vseh teh imen ne smemo iz Wiese razlagati, ampak lahko tudi drugače. Bismarck se je l. 1209 imenovalo Biscopsmark (Bischofsmark). Bila je to obmejna krajina halberstadtskega škofa. Zato je Bismarck le okrajšana oblika za Bischofsmark. Pri Vizmarjih na kaj takega ni misliti.

Kdaj je vas dobila to ime? To se ne da točno določiti. V listini iz l. 1453., ki našteva skoro vse vasi okoli Šent Vida nad Ljubljano, tega imena ni najti. (Cf Das alte Lehenbuch der Luegger ex 1453. Mitth. d. hist. Vereins f. Krain, 1866, 247.) Pač pa se to ime, seveda pokvarjeno nahaja v listini iz l. 1554 (Forst — Futter — Register des Vitzdombamts in Crain des 1554 Jahrs. Argo, VIII, (1900), 92). Tu čitamo »Refir auf Vsmariach, Höflein und Gunzlach«. Ni dvoma, da je Vsmariach naše Vižmarje, ker druge vasi podobnega imena tam v bližini ni. To pa je dovedlo nekatere razlagalce, da so izvajali Vižmarje iz V Šmarjah, kakor smo že v začetku omenili.

Refir = Revier = okraj ali okrožje. Morda je bil že ok. l. 1453 ondi sedež posebnega oskrbnika za travnike, ki so ga nemški graščaki imenovali Wiesmayr; po njem je dobil kraj ime Vižmarje. Ko ni bilo več graščinskega posestva, ampak se je svet razdelil, so ljudje pozabili na prvotni pomen in tako tudi Nemci niso več mislili na Wiesmayrja, zato je ostalo danes samo še po slovenskih ustih spremenjeno ime Vižmarje.

¹⁰ Kraj je lahko dobil svoje ime tudi po prvem prebivalcu Vismayer — Vismarju, slično kakor Vikrče po Vikertu — Weickhartu. Saj so bila tuja nemška krstna imena v srednjem veku prav pogosta (prim. Lamprehte, Riharje, Balante, Virante, Bernharte i. dr.).

Žiri.

Žiri so vas in župnija nad Škofjo Loko. Navadno se izvaja ime od žira. Ali pa more iz žir, žira nastati oblika Žirí? Ljudstvo govori: Žirí, iz Žiróv, v Žiréh. Zato razlaga iz žira ne more biti prava. Na pomoč nam prihaja ruščina, ki pozna besedo žirí, žiróv v pomenu: preplavljeni svet, luža, lokva (Booch etc.: Russisch-deutsches Wörterbuch, str. 200). Ta pomen se popolnoma sklada s krajevnimi lastnostmi v Žireh. Kraj je zelo vlažen. Kjerkoli koplješ, precej dokoplješ do vode. Ob deževju je vas zelo preplavljena.

Résumé.

Der Verfasser dieses Artikels hat sich zur Aufgabe gestellt, einige noch nicht erklärte Eigennamen zu enträtseln. Das Wort Bohinj (Wochein) erklärt er aus Fuochino (Feuer, Esse). Es ist nämlich bekannt, daß in diesem Gebiete bereits vor den Römern Eisenwerke bestanden. Später bemächtigten sich ihrer die Friauler und Italiener, welche dem Eisenwerke den Namen gaben. Die Slovenen übernahmen die Benennung und erstreckten sie auf das ganze Tal. Ähnlich scheint es in Böhmen gewesen zu sein, wo die Erzwerke noch heute bechine heißen. — Kočevje (Gottschée) erklärt der Verfasser aus dem Stamme hot (hoteti), und zwar vom Wasser, welches nicht regelmäßig fließt, sondern teils ober teils unter der Erde, somit wo es will. Hočevac heißt ein Gießbach, der zur Zeit der Dürre versiegt, welcher somit nur damals fließt, wann er will. Vom Wasser, welches in Gottschée unter der Erde verschwindet, hat der Ort seinen Namen erhalten. Die nach 1348 eingewanderten Gottscheer erbten von den spärlich nach der Pest übriggebliebenen Slovenen die Benennung. — Udmat in Laibach wird aus vidumatus — vidumat — Widem (= Pfarrgut) erklärt, Vižmarje aus Wiesmayr und Žiri aus žirí — žiróv = Wasserau.

Die Freiherren von Raigersfeld.*

Univ. Prof. Arnold Luschn-Ebengreuth.

III.

Eigenhändige Aufzeichnungen des Freiherrn Franz Heinrich von Raigersfeld zu Adlershofen, 1697—1732. Heft von 63 Seiten, verwahrt im Museumsarchiv in Ljubljana.

|| S. 1 Kurze Nachricht dessen so sich seit meiner Geburt (da meine Eltern auch Bruder und Schwestern alle noch am Leben und zu Hause noch unversorgt waren) mit mir und den Meinigen zugetragen hat.

Alles habe ordne chronologico so gut als ich es habe finden und mich dessen so mich angehet erinnern können zu Papier gebracht, damit es nach meinem Ableben meine Posterität desto leichter continuiren möge.

1697 den 6. Juli Abends bald nach 10 Uhr am h. Isaiä tag, so da war ein Samstag im Zeuchen Wassermann bin ich Franz Heinrich gebohren worden.¹

Mein Familie bestunde damahls in folgenden Personali:

Vatter: Herr Sebastian von Raigersfeld.²

Mutter: Frau Maria Isabella geb. von Sorgfeld.³

Bruder: Herr Georg Sigmund.⁴

Schwestern: Fräule Anna Caecilia⁵ und Maria Catharina.

|| S. 2 1697 Seye also in allen gewesen zwey || Brüder und zwey Schwestern.

1705 den 5. Marty ist mein Schwester Francisca Josepha gebohren worden.

1706 den 9. Aug. um 10 Uhr Vormittag ist gedachte mein Schwester Francisca Josepha gestorben und in die Rosencranz Capellen bey denen P. P. Augustinern vor dem Spital Thor begraben worden, war alt 5 Monat und 4 Täg.

(1706) In November bin ich zu den P. P. Jesuiten in die erste Schull gegangen und habe in 6 Jahren die 6 kleinen Schullen alle unter einem Profeßore P. Adamo Kotscher absolviert.

1708 den 1. Juni zwischen 4 und 5 Uhr Morgens ist mein Schwester Johanna Antonia gebohren worden.

(1709) den 24. Novembris ist meine Schwester Anna Caecilia an den Herrn Franzen von Utschan, Schranken Advokaten und ex post gewordenen Lands-Secretaryum vermählt und in der Deutschen Kirchen zusammen gegeben worden.

|| S. 3 1709 den 20. Jenner als am Nahmenstag meines Vaters ist mein || Bruder Georg Sigmund zu Triest als Capuciner eingekleidet und P. Ludovicus benamhset worden.

1710 den 30. Novemb. hat mein Schwester Frau von Utschan ein Tochter gebohren Namens Maria Anna Francisca so ihr erstes Kind war.

1711 den 21. Juni ist mein Schwester Maria Catharina zu Lack alß Clarißerin eingekleidet und Maria Maximiliana benamhset worden.

1712 den 5. Jenner hat mein Schwester Frau v. Utschan einen Sohn Namens Joannes Nepomucenus Balthasarus gebohren, welcher ihr zweytes Kind war.

(1712) den 26. Februari ist gedachtes Kind gestorben und zu denen P. P. Augustinern in die Rosencranz Capellen begraben worden. War alt ein Monath 22 Täg.

* Cf. »Glasnik«, XI, p. 36 ss.

¹ † 1760, 31. März.

² † 1732, 77 Jahre alt.

³ † 1727, 53 Jahre alt.

⁴ Geb. 1691, 9. Juni; † 1719, 28 Jahre alt.

⁵ Geb. 1692, 18. Mai; † 1720, 28 Jahre alt.

(1712) den 17. Octobris bin ich als absolutus Rhetor von Laybach nach Wien abgereist allda die Philosophie zu hören, wo ich auch unter dem P. Ludovico Panigalli angefangen, hingegen wegen einer entstandenen Contagions Krankheit mein Studium || Philosophicum unterbrechen u. von Wien abreisen müssen wie ich dan auch den letzten Decembris von Wien abgereist und

|| S. 4

1713 den 1. Jenner nach Graz gekommen bin, wo ich Logicam unter dem P. Preschern frequentiret biß ich über etliche Wochen von meinem Vater den Befehl bekommen habe nach Laybach zu retourniren, allwo ich unter dem P. Joannes Leger den Rest der Logic gehöret auch das Jahr darauf Physicam biß auf den Tractatum de Causis inclusive continuirt dan aber außgesetzt habe.

(1714) den 6. Febr. hat mein Schwester Frau von Utschan ihr drittes Kind, ein Tochter Namens Maria Juliana gebohren.

(1714) In Marzi darauf ist gedachtes Kind bey 7 Wochen alt gestorben und zu den P. P. Augustinern in die Rosencranz Capellen begraben worden.

1714 den 18. Juni ist mein Ändel mütterlicher seits oder meiner Mutter Mutter Maria Susanna von Creizberg zu Adlspurg gestorben und daselbst begraben worden. || Sie war eine gebohrne von Lukantschitsch des Gabriel Lukantschitsch von Hartenfels gewesten Landschafts-Secretary in Crain und Catharinae Meubriemblin Tochter.

|| S. 5

Sie hatte 3 Männer, der erste war Johann Ludwig von Sorgfeld, Fürstl. Eggenbergischer Verwalter der Grafschaft Adelsperg aus welcher Ehe meine Mutter gezeugt worden. Der anderte war Johann Jacob von Ständler, der dritte Johann Franz von Creuzberg. Sie war gebohren anno 1659 den 7. Aug. war also alt 54 Jahr 10 Monath und 11 Täg.

1714 den 14. Oktober bin ich von Laybach nach Wien ad studium juridicum gereist wo ich bei den H. von »Schweizhart« auf dem Graben in dem sg. Pfeifferischen Hauß in der Kost war und unter dem Dr. Sanuti die Justituta gehöret habe.

1715 den 11. Juni hat mein Schwester Frau von Utschan einen Sohn gebohren namens Antonius Ferdinandus, das war ihr 4. Kind † 1723, 23.

... den letzten July bin ich von Wien || nach Ungarn in Comp^a des Herrn von Schmitthofen, Luckantschitsch und Wremsfeld, meiner Landsleuth u. Collegen umb die Vacanzenzeit zu paßiren. Es hat uns aber der Lufft daselbst nicht angeschlagen, so daß wir nur nach Prespurg und von dar in die Insel Schitt gekommen, dann aber den 4. Aug. wieder nach Wien retourniret seyn.

|| S. 6

... den 8. Aug^{ti} bin ich in Comp^a des H. v. Schmitthoffen meinem Landsmann und Collega von Wien nach Löwen in Nederland abgereist daselbst des studium juridicum fortzusetzen.

Bey solcher Gelegenheit umb unterwegs etwas mehrers zu sehen giengen erstlich nach Prag, wo wir den 15. angelangt und den 24. abgereist, seyn, von dar giengen nach Linz wo wir den 30. angekommen und den 4. Septr wieder abgereist seyn den 5. auf Paßau, den 8. abgereist, den 10. nach Regensburg den 13. abgereist, den 14. auf Ingolstadt den 19. abgereist, den 20. auf München, den 24. abgereist, und so prosequirten wir unser Reiß || über Augspurg, Nüremberg, Wirtzburg, Franckfurt, Maynz, Cöllen, Mastrich, Achen und langeten zu Löwen den 15. Octobris.

|| S. 7

Den 17. Decembris ist meiner Schwester Frauen von Utschan ihr Tochter Maria Anna Francisca gestorben und zu Laybach bey denen P. P. Augustinern in die Rosencranz Capellen begraben worden, war alt 5 Jahr und 17 Tag.

1716 den 6. Juli bin ich in Comp^a des Alexander Baron Pataschich mit den wir in einer Kost waren, auch zusammen die jura höreten von Löwen abgereist und machten ein Tour in denen Niederlanden zu besehen das merkwürdigste zu Mechlen, Brüssel, Tienen, Lütich, Huy, Namur, Charleroi, Mons, Tournai, Lille, Menin, Ypres, Grevelingen, Donkerque, Vuerne, Nieuport, Ostende, Bruges, Gand etc. und kamen nach Antwerpen wo wir uns nacher Holland embarquirt haben.

Da kamen wir nach Dortrecht, Rotterdam, Delft, Haag, Leyden, Harlem und Amsterdam und nach deme wir überall das merkwürdigste besehen retournirten zu Land über Goude nach Rotterdam den 29. July. ||

|| S. 8

1716 Hier zu Rotterdam haben uns embarquirt und gingen über Helevoetsluys nach Engelland langten auch in 5 Tagen zu London an, allwo wir das merkwürdigste besehen haben.

Br Pataschich machte ein Tour nach Oxfort, ich aber blib indessen zu London und bey sein retour reiseten wir von hier ab über Canterburi nach Dovers, wo wir uns embarquirt und nach Calais in Frankreich überfahreten.

Von Calais giengen per posta nach Paris wo wir den 12 September angelangt sein

Br Pataschiz ist in einer Zeit von hier nach Straßburg, ich hingegen blieb noch zu Paris bis

(1717) 22. Jenner, da ich dann allein abgereist bin und meine Reiß über Meaux, Chalon, Mez etc. nach Maynz genossen hab, wo ich den 19. Febr. angelangt bin.

Den letzten April bin ich von Maynz abgereist und über Frankfurt, Nüberg, Regensburg nach Wien angelangt den 15. May.

|| S. 9 (1717) den 21. May bin ich von Wien gegen Maria Zell meiner Mutter (welche dahin und nach St. Pelten wahlfahrten gingen) entgegen und treffe || solche an 2 Posten vor Maria Zell, ich habe Sie sodann biß nach St. Pelten begleitet, von wannen Sie wieder nach Laybach ich aber nach Wien retournirt, wo ich am 26. dieses Monats May angelangt bin.

Von hier aus habe meinem Vatteren, nach dessen Verlangen über meine Standswahl meine Erklärung schriftlich überschickt, das ich nehmlich unter dem Geist- und weltlichen Stand zu dem letzten, in diesen aber die Feder vor dem Degen zu ergreifen resoluirt seye.

|| S. 10 Und da man just damahls an dem kayserl. Hof auf dem Tapet hatte, wie denen Ländern mittels einer guten Policy durch Einführung der Commerciën, Manufacturen und der Navigation etc. dem Provinciali u. Camerali geholfen und dadurch der Länder Wohlfahrt befördert werden könnte, wie dan auch zu dem Ende einige Generalien publiciret und jedermann zu Secundirung der landväterlichen Intention encouragiret worden, und da ich zu dem Justiz oder Proceßwesen ohndas keine Inclination hatte, so habe meinem Vater gebetten, || das er mich wieder nacher Holland schicken und daselbst ein Comptoir practiciren lassen möchte.

Mein Vater hat meine resolution beangenehmet, jedoch nach Holland wollte er mich wegen der Religion absolute nicht gehen lassen, stellte mir aber frey ein anderes Orth in denen catholischen Landen zu wählen, bin also den 7. July (1717) von Wien nach Laybach gereist umb mich mündlich mit meinen Eltern zu verstehen da ich dan Genua in Italien choisiret auch von mein Vattern den außsum erhalten habe.

Den 20. July hat mein Schwester Frau von Utschan ein Tochter gebohren namens Maria Anna Magdalena, das war ihr 5.tes Kind.

|| S. 11 Den 21. Septembris bin ich von Laybach nach Genua abgereist, den 23. zu Triest embarquirt, den 2. Octobris zu Venedig angelangt, den 10.ten von Venedig abgereist und über Padua, Vicenza, Verona etc. den 16.ten zu Mayland ankommen, den 20. abgereist und den 22. zu Genua arrivirt,⁹ da ich was die Schrift und Arithmetique anbelangt || das Comptoir des Sig^r TraBinetti, was aber das Commercial, Correspondenz etc. betrifft, deren Signori Boggiano e Bensi, wohin mich Sr Codelli von Laybach recomendiret hatte, frequentiret habe.

Hier hat der Luftt meinen Augen nicht sonderlich anschlagen wollen, bin also nach etlichen Monaten nach Hauß beruffen worden, jedoch habe vorher in Italien einen Giro gemacht.

1718 den 14. Marzi bin ich von Genua abgeseget und über den Porto della Specie und Lerici den 19. nach Livorno gekommen, den 22. abgereist und über Pisa, Lucca, Siena den 23. zu Florenz angelangt. Den 27. bin ich von dar abgereist und den 29. zu Rom arrivirt, allwo ich in der Charwochen alle Solemnitäten auch das Merkwürdigste in und ausser der Stadt gesehen.

Den [Lücke] bin ich von Rom abgereist und über Loreto nach Senogaglia gekommen den — [Lücke]

|| S. 12 Hier fandte ich just ein kayserliches Mercantil Schiff, welches sich nacher Triest unter Segl zu gehen richtete. ||

1718. Ob ich nun schon von Rom biß hieher in Comp.^a eines jungen Grafens v. Pichler aus Schlesien gekommen und über Bologna und Venedig unser Reiß zu nehmen resolviret waren, so hat mich doch diese gute Gelegenheit u. favorable gewester Wind dergestalten eingenommen, daß ich mich von meiner Comp^a separirt und embarquirt habe den (Lücke)

Da ich dann den (Lücke) zu Triest und eben den Tag zu Lueg arriviret bin.

Den [-] 9^{ber} gieng ich nach Fiume (wo ich den 9. dicti angelangt)⁷ zu Herrn v. Orlando in die Kost, wo ich zugleich sein Comptoir frequentiret habe.

⁹ 22. Oktober 1717.

⁷ () am Rande nachgetragen.

[1719] Dieses Jahr kam Herr Dominicus Hingerle [der die Tuecher (womit die Gränizer von denen Landschafften in Steyer, Kärnten u. Crain krafft einer mit dem Hof habender Verständnus versehen werden) aus Zeneda, stato di Venezia providiret und gedachten Landschafften lieffert] auf die Gedanken, ein solche fabrique bey Laybach zu errichten.

Sein Aydam Herr Milpacher war bereith ein Capital darzu zu geben und mein Vatter deme diese Gedanken gefielen || wolte mich umb die Helffte intereßeren. Die Sache wurde abgeredet und resoluirt, daß ich nach Foggia in das Königreich Neapel eine Reiß machen und daselbst die dazu erforderliche Wolle erkauffen möchte.

Indessen habe ein Memorial an die Hofcamer geschickt umb das privilegium zu haben, solche fabrique zum Nutzen der Länder und das Geld darin zu erhalten, errichten zu dürfen.

1719 den 21. May hat mein Schwester Frau von Utschan einen Sohn gebohren, namens Franz Adam das war ihr 6. Kind.

Den 17. July bin ich von Fiume abgeseget und den 25. zu Manfredonia in Königreich Neapl angelangt. Abends bin ich abgereist und den 26. fruhe zu Foggia angekommen.

Hier habe ich die zu der zu Laybach zu errichten vorhabenden Tuchfabrique benöthigte Wolle erkaufft, auch die Veranstaltung gemacht daß solche zum embarquiren nach Barletta expedirt worden.

Biß nun dieses geschehen bin ich den 30. dicti von Foggia nach Neapel gereiset || umb diese schene Stadt und Gegend, wo ich bis dato noch nicht gewesen war zu besuchen, nach diesem bin ich wieder nach Foggia retournirt und den [] Augusti nach Barletta gekommen, wo ich mich dann darauf embarquirt und den [] 8ber zur Triest angelangt und den [] zu Laybach retournirt bin.

Hier habe ich (ohneacht alle die Jahr her der Hof von dem Comerciali viel wesens gemacht auch zu deren Fabriken und Manufacturen introducierung mehrere Generalien mit vielen favorablen Versprechungen hat publicieren lassen) mit Verwunderung vernehmen muessen, das die vorhabende Tuchfabric unter allerhand nichtigen pretexten Anstand findet, so das um in keine ferere Unkosten und Weitläufigkeiten zu verfallen ich bemüssiget war, die bona fide providirt und erkaufte Wolle mit meiner Ungelegenheit und nicht ohne difficultät wieder zu verkaufen.

Den 15. Augusti ist mein Bruder Capuciner P. Ludovicus der als Missionarius nach dem Königreich Tibet bereits resolvirt war auch die benediction zu Rom erhalten hat und auf der Reiß nach Frankreich || wo er sich zu S. Maló hette embarquiren sollen, zu Florenz gestorben. Er war gebohren den 9. Juni 1691 umb ein Uhr nach Mittag, war also alt 28 Jahr, 2 Monath und 6 Täg. Er war Capuciner seit den 20. Jenner 1709.

Die mehrere Außkunft von gedachten meinen frommen, gottesfürchtigen und tugendhafften allerliebsten Brudern ist nachsehenswürdig unter meinen Actis sub N° 56 lit. H.

Den 12. 8bris Ca bin ich wieder nach Fiume allwo ich mich mit den H. von Orlando (Antoni Jacob) unterredet und mich in sein Negocium zu interessiren verstanden habe, wie wir dann unter unß den 19. 9bris einen Contract aufgerichtet haben.

1720 den [-] Juli bin ich von Fiume in Negotii affairen ins Kärnten und den 26. darauf wieder nach Fiume retournirt

Den 14. 7bis abends bin ich gleichfalls in Negotii affairen von Fiume mit einem eignen Schiff nacher Sicilien abgeseget vor diesesmahl mit einer Schiffsladung kays. Erbländischen Waaren daselbst eine Probe zu machen || und sogestalten von diesem Königreich eine nähere connoissance einzuhollen umb künftig zwischen solchen und denen Kays. Österreichischen Erbländen eine beederseits nuzliche Corespondenz zu etabliren.

Den 15. 7ber gleich nach 5 Uhr Nachmittag ist mein Schwager, Herr Franz Sigmund v. Utschan, Oberlands-Secretarius in Crain nach einer ausgestandenen 14 tägigen Krankheit wohl disponirt gestorben. Er war gebohren anno 1678 den 22. 9bris war also alt 41 Jahr 9 Monath 24 Täg. Er ist bey denen P. P. Augustinern in der Rosencranz Capellen begraben worden.

Den 10. 8bris (nachdeme ich zu Manfredonia (wo^s ich den 17. passatto angelangt bin mit favorablen Wind wegen Contagions suspectis Zeitn, habe gleich eine Staffetta nach Neapel geschickt um die practie zu haben, auch den 23. d^o 7bre die Antwort erhalten — den 28. 7bre bin ich von Manfredonia nach Foggia und Neapl arrivirt (?) den [..])

^o Zusaiz am Rande.

mich debarquirt und mein Schiff weiter nacher Messina abgeschicket, ich aber zu Land nach Neapel meine Reiß prosequirt habe) habe mich hier zu Neapel nacher Palermo (weil ich additura nacher Meßina keine Gelegenheit gefunden embarquirt auf eine

|| S. 17 Neapolitanische so genannte Feluca di Dispacio || Weil aber die vor 14. alß auch die letzte vor 8 Tagen von See-Raubern auß der Barbarey hinweg genommen u. die Leuth zu Slaven gemacht, diese betrübte Nachricht auch in Neapel bereits kund geworden, alß habe ich von dem Französischen Consul zu Neapel mittels eines Regals vor mich und meinen Bedienten ein Paßport angesucht, auch den 18. 8bris solchen erhalten, mit welchen ich als ein Franzoß paßiren und meine Reiß (die ich wegen bereits gemachten Veranstaltungen nicht evitiren könnte noch wolte) prosequiren konte.

Den 31. 8bris hat mein Schwester Frau v. Utschan Witib zwischen 2 und 3 Uhr nach Mitternacht ihr 7tes Kind Mariam Caeciliam geboren.

Den 9. Novembris bin ich von Palermo per Mare zu Meßina angelangt, wo ich mein Schiff, so vor 8 Tagen arrivirt war, gefunden habe.

Den 20. detto ist mein Schwester Frau Anna Caecilia v. Vtschan Wittib gleich

|| S. 18 nach 2 Uhr Nachmittag gestorben und nächst ihrem Gemahle || zu die P. P. Augustiner in die Rosen-cranz Cappellen begraben worden. Sie war geboren anno 1692 den 18 May zwischen 8 u. 9 Uhr abends, war also alt 28 Jahr 5 Monath 22 Täg. Sie hatte sich verheurath den 24. 9bris 1708 und wurde Wittwe den 15ten 7bris dieses 1720. Jahres. Sie war von Jugend auf fromm, gottesfürchtig und andächtig, lebte auch mit ihrem gleichfalls frommen, gottesfürchtigen und andächtigen, auch gelehrt und vernünftigen Gemahl auf das beste. Sie konte seinen Tod nicht vergessen, nichts konnte sie trösten, weder von ihren Leid und Betrübniß ein Ende machen, als der Tod. Sie war ein gutte und fleissige Haußwirtin auch sorgfältige und christliche Mutter ihren Kinder wie sie dann auch wohl disponirt und exemplarisch gestorben ist.

1721 den 30. Jenner nachdeme ich meine Negocien zu Meßina verrichtet und das Schiff (den 23. hujus)⁹ beladener nach Fiume expediret hatte, bin ich auf einer Feluca von Meßina abgeseglet und den 3. Februar zu Troppea in dem Königreich Neapel angelangt, wo ich in einer darneben ligender Peninsula auf einem Berg in einer verlassenen Kirchen || die Contumaz habe machen müssen, so da auf dieser Reiß die dritte war, als die erste zu Manfredonia weil das Litorale austriacum daselbst suspect war, die anderte zu Palermo und die dritte in gedachtem Troppea weil beede Königreiche einander suspect waren, folgsam eines vom andern gesperrt war. Diese letzte Contumaz ist die längste gewesen, (und 24 Täg gedauert)¹⁰ Von Troppea bin ich nach Selerno dann über den Golfo allezeit per Mare, so dann aber per Terra und bin den 13. Marzi zu Neapel angelangt. Von dar bin ich per terra nach Barletta wo ich mich per Fiume embarquirt habe, allwo ich den 9. (es muß der erste oder 2. gewesen sein)¹¹ May angelangt bin

|| S. 19

Den 8. Juni bin ich zu Laybach und den 3 Juli wieder zu Fiume angekommen.

Umb diese Zeit war mein Compagno St Antonio Giacomo d'Orlando zu Wien, welcher mir erinnert hat, daß die anno 1719 daselbst aufgerichtete orientalische Hand-

|| S. 20 lungs Compagnia ihre Commencia per Mare zu extendiren inclinire und so wir ein Interesse dabey zu nehmen resolvireten, sie uns die Administration überlassen wolle ||

Und da er meine Meinung herüber verlangte, gab ich ohne Anstand mein Aßensum darzu.

Es war also ein Contract unter der Orient. Comp^a und uns zweyen errichtet und zu Wien von meinem Compagno den 8. von mir aber zu Fiume den 16. Augusti gefertigt.

Den 4. Octobris habe ich, so dan mit meinem Comp^o wegen unserer Antiparte einen besondern Contract aufgerichtet

Den 6. Octobris bin ich in Negocy geschäften nacher Triest allwo die Comp^a ein Arsenal und den Schiffbau angelegter hatte, den 4. Novembris retourmirte ich zu Fiume, den 9. Xbris bin ich abermals nacher Triest und den 14. do zu Fiume angekommen.

1722 den 1. Marzi ging ich per ordre der Wiener Direction nach Triest, allwo ich der Comp^a ein fermes Comptoir zu etabliren aus der Ursach gerathen habe, weil ich Triest vor ein grosses commercium weit avantagioser als Fiume gefunden.

Den 1. July bin ich nomine der orientalischen Comp^a von Triest nach Sinigaglia auf

|| S. 21 den Markt abgeseglet || und da ich immer contrari Wind hatte, habe mich den 8. detto zu Pesaro debarquirt und bin von dar per posta den 9. darauf vor Tags zu Sinigaglia angekommen.

⁹ Nachgetragen am Rande.

¹⁰ Nachtrag am Rande.

¹¹ Desgleichen im Nachtrag.

Den 3. Aug^{ti}¹² bin ich von Sinigaglia per Mare wieder al alba zu Triest retournirt. Den circa halben 8bris (da der Herr Graf von Wagensperg — Herr General Schmettau und Herr von Schubert, erster als Commissarius, ander alß in der Comp^a mit Intereßirter und letzter als Director von der Comp^a mit einigen Subalternis von Hof verordnet war, die Seehaffen zu recognosciren und was zu Beförderung des Commercii nuzlich gefunden wurde, an die Hand zu geben) bin ich mit dieser Commission nach Fiume und den 4. Novembris wieder nach Triest zuruckgekommen.

Den 17. Nov^{bris} bin ich von der Orient. Comp^a ins Römische Reich abgeschickt worden und bin selben Tag von Triest nach Fiumicello ins Friaul abgeseget. Von dar kam ich über Görz den 24. nach Villach, den 2. Decembris nach Salzburg, den 14. dtto nach München und den 24. ejusdem kam ich zu Augspurg an. || S. 22

1723 den 2. Jenner bin ich von Augspurg abgereist und über Regensburg, Paßau und Linz den [o] zu Wien angelangt.

Den 15. Febr. bin ich in Comp^a des Marchese san Felice de Giudici (als welcher no(min)e des Jean Kolebrocke und seiner Aßociers die von der Wienerischen Orientalischen Handlungs Comp^a neu resolvirte besondere branche des Commercii nacher Portugal zu Triest zu dirigiren — ich aber no(min)e der Orientalischen Comp^a die mit dem größten Fundo dabey intereßirt war, von dieser branche die Inspection hatte) von Wienn abgereist und über Kärnten und Friaul den 27. dtto zu Triest angekommen.

Den 12. Aprilis habe ich gedachten Sigr^r Marchese Giudici (nachdeme er mir durch einen sehr besondern und verwunderungswürdigen Weg suspect geworden und ich nach genauer und secrete Untersuchung seiner Conduite je mehr und mehr dessen bösse Absichten und wie er die Comp^a umb viel tausend Gulden zu filoutiren und mir als Inspectori auf die listigste Arth durch den Sinn zu fahren gedachte) || Krafft der mir von der Orientalischen Comp^a unter 27. elapsi Februarii in secreto ertheilter specialer Vollmacht zu Triest arrestiren lassen, wie ich dann gleich von solchem meinem Facto und was mich dazu bewogen, die Orient. Comp^a nach Wien per Staffetta berichtet und von selber die Approbation erhalten hab. || S. 23

Den 29. Juni ist das Vtschanische Knäbl Antonius Ferdinandus gestorben und zu seinen Eltern begraben worden, war alt 8 Jahr und 18 Täg.

Nun nachdem gedachter Marchese Giudici arrestirt war und seine tramirte Intriguen stets mehr an Tag gekommen, ihme auch der Proceß gemacht worden, hat die Orient. Comp^a über das currente Negotium, welches ich mit und nebst dem H. v. Orlando zu administriren hatte auch das Portugesische und zwar diese Branche mir allein und unter meinem Nahmen zu administriren anvertrauet auch die erste Expedition per dahin umb so mehrer zu beschleunigen recommandirt, alß der Hof inclinirte ein zwischen denen Österreich. und Portug. Landen || (davon die Souverainen, ohne das durch Blut Freundschaft alliret seyn) Gemeinschaft nuzliches commercium bald etablirter zu sehen, wie dan der Hof zu mehrerer Facilität und Animierung dieser Entreprise zwey Neapolitanische Kriegsschiff zur Escorte der ersten Expedition auf aigne Unkosten herzugeben versprochen. || S. 24

Und dieweil dieses Engagement bereits concertirt auch der Orth des Rendez-vous und die Zeit in welcher die Kriegs- und Kauffardey-Schiffe daselbst eintröffen sollen bereits bestimmt und man zu Neapel mit Ausrist- und Equipirung der Kriegsschiffe in voller Arbeit begriffen war, alß bin ich (umb in rechter Zeit fertig zu seyn) mit Anschaffung und Betreibung der annoch abgängigen Ladung und Equipirung deren Kauffardey Schiffe nicht wenig occupirt und sonderlich von der Kürze der Zeit preßirt gewesen.

Und da die Comp^a in solchen wichtigen Engagement von des Giudici boßheit sehr desorientirt, auch wegen seiner Aßociers und Correspondenten wegen gespielter Intriguen nicht wenig besorget war, und deßwegen mit aller Fürsichtigkeit || procediren || mußte, als hätte sie gern gesehen, daß ich diese Reiß mit denen Schiffen gemacht u. alle Besorgung derenselben Verkauf der Ladung, Anschaffung deren Ruckladung &c auf mich genohmen hätte. || S. 25

Jch der ich voll des Eyfers war und die Noth der Fürsichtigkeit selbst gar wohl erkannte, vor allem aber das ich gesehen habe, was vor ein großes Vertrauen die Comp^a zu mir hat, und wie sie meinen Eyfer in allem agreiret, habe mich ganz gerne und mit Freuden dazu resolvirt und bin den 11. July fruhe mit 3 Comp^a Schiffen alß den Primogenito, St. Leopoldo und Francisco Xaverio unter Abfeuerung der Canonen von Triest abgeseget und den 20. July zu Manfredonia in Königreich Neapel (wo unser

Rendezvous war) angelangt Allhier habe die 2 kays. Kriegs Schiffe St Carlo und Sta Barbara angetroffen. ich habe mich mit ihnen conjungirt und seyn in der Comp^a den 24. darauf von dannen unter Seegl gangen.

|| S. 26 Den 27. detto hat das Schiff Primo Genito (worauf ich embarquirt war) || angefangen so stark das Wasser zu lecken, daß die Leuth an denen Pompen nicht mehr resistiren und das eindringende Wasser nicht superiren konnten.

In der Gegend von Capo s.^a Maria an der Küste von Calabrien gabe ich ein Zeichen dem Commandanten der Kriegsschiffe und da wir zum Parlament kommen, resolvirten (umb den augenscheinlichen Untergang zu entgehen) entweder nach Meßina oder nach Malta, wohin uns der Wind am favorablesten sich zeugen wird, einzulaufen, da ich dann den 2. Augusti zu Meßina angekommen bin mir auch die andere 4 Schiffe tags darauf nachgefolget seyn.

Hier habe das Schiff durch gute Wassertaucher (welches auch wehrender Reiß geschehen) und andere in arte peritos auf das Fleissigst visitiren lassen, ohne gleich wollen den defect decouviren zu können, biß daß ich obligirt war das Schiff völlig auszuladen da man dann gefunden, daß ein großer Nagel mit sambt den Kopf in der Tiefe des Schiffs so weit in eine Dillen geschlagen, das er bey dem motu des Schiffs durchgekommen || und so gestalten die Öffnung und das Übel causiret. Mit dem Aufladen, repariren und wieder beladen viele Zeit consumiret die ganze Flotille daselbst arrestirt und nur an denen ordinari täglich Unterhaltungs Unkosten derer Schiffe grossen Schaden verursacht hat, erwogen ich jeden von denen 2 Kriegsschiffen Monatlich F. 7500 ca und vor die 3 Mercantil Schiffe ca 3/M f habe fourniren müssen.

|| S. 27 Den 21. 7bris bin ich von Meßina abgeseget. Den 11. Octobris gegen Abend bin ich mit der ganzen Flotille Gottlob ganz glücklich zu Lisabon angelangt.

Allhier habe ich meinen aufgehabten Geschäften abgewartet, auch sowohl bey dem König alß der Königin Audienz genohmen und Erstem ein Handbriefl von dem Kayser auch verschiedenen Ministern von dem Kayserlichem Ministerio einige Recomendations Schreiben behändiget und da ich bald wahrgenohmen, daß hießige Negotia ein weites Außsehen haben, und daß ich die von und nach Brasilien abzugehen und anzukommen habende Flotten || werde abwarten müssen, war ich hauptsächlich besorget, wie ich mich der gewaltigen und beschwerlichen Unkosten, welche sonderlich die 2 Kriegsschiffe erforderten, befreyen könnte.

|| S. 28 Ich wolte zu dem Ende gern die 2 Kriegs Schiff zuruck nach Neapel schicken umb mich deren Besorgung und den Hof der grossen und unnöthigen Unkosten zu delibereiren, weil ich vor unbillich fandte, der Generosität des Hofes zu abusirn.

Es hatte hingegen der Commandant expresse Ordres die Kauffardey Schiffe wieder zuruck nach Triest zu begleiten und deßwegen wolte er nicht und konnte auch nicht solche ordres transgrediren und machte umb so mehr difficultät, weil die Verkürzung der Reise sowohl Ihme, alß der Officialität und gesambter Equipage in privato praejudicirlich war. Der Kayserl: Minister General Vasquez wolte was solches (ohngeacht meines Zuredens) auf sein Verantwortung auch nicht nehmen.

|| S. 29 Erst nach Wien zu schreiben ware mir auch zu weitlauffig, weil es 3 Monath braucht umb eine Antwort zu haben || in arena ergo consilium capiendum erat. Das beste war, das ich in allen die freye Hand und daß die Comp^a diese Ihre Anliegenheit mir allein völlig anvertrauet hatte, deßwegen ließ ich mir auch die Sache auf das Beste angelegen seyn, fandte auch endlich ein Stratagema, gieng zu dem Kays. Minister und sagte ihne in Gegenwart des Commandanten deren Kriegs Schiffe daß ich resoluiret habe die 2 grosse Kauffardey Schiff hier zu verkauffen und daß ich nur das kleinste, das ist Franciscum Xaverium zurückschicken, zu dem Ende mich belleissen werde, solches bald zu beladen und zu expediren, welches also die 2 Kriegs-Schiff escortiren und so gestalten zurück kehren können.

So wohl der Vasquez als der Commandant Don Girolamo de Marchesi konnten gegen meinen Dispositionen nichts einwenden, verlangten solche meine Declaration schriftlich, die ich ihnen auch ohne Anstand gabe und obligirte mich zugleich, die Verantwortung bey Hof auf mich zu nehmen.

|| S. 30 Sie resolvirten also (umb sich keiner Verantwortung zu exponiren) zur Escorte || und respective zur retournirung der Kriegs-Schiffe.

Umb nun auch diese Reiß zu verkürzen und die Unkosten der Kriegs-Schiffe zu menagiren, machte ich die Expedition des Francisci Xaverii nicht nach Triest, sondern nach Neapel, schrieb an den daselbstigen kays. Minister Baron Fleischmann das ich gedachtes Schiff von Neapël nacher Triest in Engelland bereits genugsam abecuriret

habe und das er deßwegen dem Vicekönig vorstellen möchte, daß es der weiteren Escorte nicht mehr bedarff und das folgsam die 2 Kriegs Schiff zu Neapel als ihren gewöhnlichen Porto verbleiben sollen, welches alles ich auch an die Comp^a nach Wien (auf das von Hof an den Vicekönig gleiche ordres ergehen möchten) relationiret habe, wie dann auch alles nach Wunsch abgelaufen ist.

Den 24. Decembris, da nun sowohl Franciscus Xaverius als die zwey Kriegsschiffe Segelfertig waren, habe ich mich gegen Abend auf erstem embarquirt und seye mit allen 3 Schiffen den Tagum hinunter biß nach Bellem, wo wir uns vor Anker gelegt haben. || S. 31

Den 25. Decembris gleich nach Mitternacht alß am H. Christag habe auf dem Schiff 3 heilige Messen lesen lassen, dann habe noch ein und andere Veranstaltung gemacht und gegen den Tag habe die Ankres lichten lassen und das Schiff biß an die Mündung des Tagi begleitet, dan bin ich in meiner Chaloupe wieder nach Lisabon gekehret.

1724 den [-] Juli (nachdem ich allhier in Lisabon meine aufgehabte Geschäften vollendet, das Schiff Primo Genito per F. 36/M verkauft, das Schiff s. Leopold aber, weil kein raisonablen Wert dafür haben, folgsam solchen nicht verkaufen konnte, mit retourwaaren bereits beladen, nur nacher Triest zu expediren bereit gemacht, von der Comp^a aber ordre hatte mich wegen der barbarischen See Rauber weder auf kays, weder andern Schiffe die kein sichere Flagen führen zu embarquiren, bin ich mit einem kleinen englischen Schiff namens Betti oder Elisabetha Capitain Capithorn nacher Livorno (weil addritura nach Meßina wohin ich zu kommen hatte kein Gelegenheit gefunden) abgeseglet unterwegs aber bey beständigen || theils Contrairen Winden || S. 32 theils Windstille und grosser Hitz, welche uns das Fleisch und Wasser völlig corrumpiret hatte umb Anschaffung frischer Vivers zu Alicante in Spanien eingelaufen und endlich nach kurzem Aufenthalt die Reiß vortgesetzt und den [-] zu Livorno angelangt.

Hier zu Livorno habe abermahls kein addritura Gelegenheit nach Meßina angetroffen, habe mich also den [-] auf ein französische Tartana nach Palermo embarquirt, wo ich den 5ten September in der Nacht angelangt bin.

Den [-] Septembris bin ich auf dem nehmlichen Schiff von Palermo unter Seeglangangen und den [-] zu Meßina arrivirt. Hier habe das Schiff s. Leopold von Lisabon mit Ungedult erwartet, welches endlich den [-] hier zu Meßina eingelaufen. Den [-] habe mich auf gedachtes Schiff embarquirt und bin den 22ten Octobris zu Triest angekommen.

Hier habe ich den Directorem H. v. Schubert und den Br v. Fleischmann deputirten von der Orient. Comp^a angetroffen. Letzter machte sich || etwas zu mausig, raisonirte || S. 33 von Sachen die er nicht verstund und wolte behaupten, was er nicht konnte und da mir solche seine Conduict nicht gefiel, beklagte ich mich bey H. Director v. Schubert und da er sich der Sache nicht so gestalten angenommen, als ich glaubte, das er es hätte thun sollen, faste ich ein kurze Resolution und proponirte dem Br Fleischmann bereit zu seyn, mein mit der Comp^a auf 20 Jahr stipulirten Aßociations Contract allsogleich zu caßiren. Er nahm ein Bedenk Zeit, tags darauf aber hat er zur Separation resoluirt, war demnach eine Separations Schrift aufgesetzt und von beeden Theilen gefertiget, so gestalten habe ich mich von der Comp^a völlig separirt und kann wohl sagen, daß weder Comp^a, weder ich auf eine Separation nicht gedacht hätten, wann Br Fleischmann mir dazu die Ursach nicht gegeben hätte.

Damit aber diese Ursach, so auch der Casus der dazu Anlaß gegeben constire, wil ich solchen pro memoria hier ganz kurz entwerfen, auf das Jedermann sehe was ein ehrlicher Mann der Authorität, freye Hand und Manutenez hat, vor || einen grossen || S. 34 Nuzen schaffen und wie hingegen ein Ignoranter und Malitiöser deme mal à propos eine Authorität conferirt wird, davon abusiren, die besten Entreprisen verderben und was vor mala caudata in Societate humana causiren kann.

Bey meiner Ankunfft zu Lisabon so bald ich gesehen, das die Negotia ein weites Außsehen haben und das ich lange Zeit daselbst zu bleiben haben werde, war ich nicht allein bedacht die 2 Kriegs-Schiff weg zu bringen, sondern auch auf denen Mercantil Schiffen die Unkosten zu menagiren, zu welchem Ende habe ich die in 200 Mann circa bestandene Equipage biß auf einige wenige zur unumgänglicher Besorgung der Schiffe nöthige bel modo congediret.

Und da ich ex post über lang das Schiff St Leopold (weil ich solches nicht verkauffen konnte) mit einer Ruckladung nacher Triest zu expediren resolvirte, hingegen nicht soviel von Frembden See Volk fandte, als es nöthig war das Schiff zu equipiren,

- || S. 35 batte ich den König, das mir erlaubt wurde das abgängige Seevolk || von seinen Vasallen (denen sonst auf Fremdben Schiffen zu dienen nicht leicht permittirt ist) enroliren zu dörfen. Dieses ware mir auch ohne Anstand, jedoch gegen deme concedirt, daß ich versprechen müste, solche wieder zuruck zu stellen.

Ich habe mich dazu nicht allein zu Beschleinigung der Expedition, sondern auch von darumen umb so leichter engagirt, weil mir gar wohl bewust war, daß die Comp^a (nach Intention des Hofes und auch Kraft eingangnen Impegno verschiedene Waaren dahin zu verschaffen) dieses angefangene Commercium continuiren und das nahmbliche Schiff wieder nach Lisabon zu schicken haben wird.

- || S. 36 Wehrender meiner Reiß nach Meßina (wo ich das Schiff St. Leopold zu erwarten hatte) machte ich öfters meine Speculationes und Calculationes: wie lang das Schiff auf die anzuschaffen habende Waaren zu Triest wird warten müssen und was die Equipage, die ich Krafft eingangnen Engagement nicht congediren konnte, die Zeit hindurch kosten wird. || Ware demnach bedacht, wie ich das Schiff (damit es zu Triest nicht fruchtloß stehen und auf Unkosten der Comp^a warten dörfte) auf einige Monath anderster emploiren und darmit wenigist die Spesen verdienen oder doch weniger discapitiren, ich aber indessen zu Triest umb so leichter und mit mehr Comodität die Ruckladung nach denen mitgebrachten Mustern etc. verschaffen könnte.

Zu Meßina präsentirte sich zu solchen meinen Absichten eine favorable occasion, da Mr Gambon (ein Französischer Handelsmann und Entrepreneur die khayserliche in Sicilien liegende Miliz mit Brod zu versehen) ein Schiff nach Patrasso und dem Golfo von Lepanto in Morea umb Getreyd zu schicken hatte. Ich machte ein Contract mit ihm und überließ ihm a nolo das Schiff vor solche Reiß, die 2 oder 3 Monath dauern konnte.

- || S. 37 Wie das Schiff von Lisabon nach Meßina eingelaufen embarquirte ich mich darauf und fahrete nach Triest, wo ich solches ausgeladen und dem Sopra Carico (den Mr Gambon mit geschickt hatte übergeben || zu Messina aber in der Comp^a Comptoir re-commandiret, habe bey retour des Schiffs aus Morea neue Ladung nach dem Adriaticum per Ancona, Venedig oder Triest zu procuriren, auf daß es auch in solcher retour etwas verdienen möge.

Der Director H. von Schubert und der Br Fleischmann, welche beede sich damahls zu Triest befanden, haben solche meine Veranstaltungen beangenehmet und belobet, bald darauf aber hat Br Fleischmann angefangen diesen Nolegio zu kritisiren und wollte bald dem Capitaine, bald anderen Officieren und der Equipage alß ob sie nicht fechtig genug wären etc. Ausstellungen machen.

- || S. 38 Ich habe ihm die Insubsistenz seiner Difficultäten vorgestellt auch gemeldet, das sie auf der glücklichen Reise von Lisabon bis Triest die Probe ihrer Fechtigkeit werththätig gezeuget, daß ich (der ich mit diesen Leuthen navigiret habe) solche besser als Niemand kennen mußte und endlich ich hatte alle Authorität von der Comp^a nach meinem Gutbefund zu operiren diese meine Veranstaltung || muß auch von Jedermann der Sachen kundigen und unpaßionirten vor gut und profitable erkannt und belobet werden.

Da aber Br Fleischmann schine deme ohngeacht mit mir anzinden zu wollen, offerirte ich mich diesen Nolegio auf meine Unkosten und Verantwortung a monte gehen zu lassen und mich mit Mr Gambon deßwegen abfinden zu wollen. Er Br Fleischmann aber möge sorgen, was er mit dem Schiff anfangen oder wie er solches besser zu emploiren finden wird. Dieses ware dem Br Fleischmann auch nicht recht und wolte a tout prix sich an mir reiben, fieng an einige von die Portugisische Matelots (ohngeacht ich Ihme vorgestellt mich engagirt zu haben, solche wieder nach Lisabon zu stellen) zu congediren, enrolirte andere an deren Statt etc.

- || S. 39 Enfin, da ich gesehen, daß kein Raison Platz findet, habe ich meine resolution gefaßt mich von der Comp^a (wie obgedacht) loss zu machen, sagte auch dem Br Fleischmann und dem Directori, daß ich wünschte dieses Schiff nimmer mehr zu sehen || Dieses ist die wahre und einzige Ursach, warum ich mich von der Comp^a (vor welcher Interesse ich so viel lieb und Eyfer gehabt daß ich mein Fleiß Mühe und Arbeith niemahls gespart weder mein leben geschonet) loß gemacht habe. Ich hatte die 3 Jahr und mehr stetts viele und große Verrichtungen auch über ½ Million nach meinem Gutbefund zu manegiren ohne daß mir jemahls von meinen dispositionen das mündeste wäre disapprobirt worden. Die Comp^a zeugte auch alle affection und Estime vor mich und das grosse Vertrauen das sie in mich setzte war mir zur größten Consolation daß sie aber in ihren Resolutionen langsam war und niemahls ein rechtes Systema gefasset

hat, war mehrerentheils der Hof selbst daran Ursach, deßwegen sie dann auch kein guten Vortgang haben konnte.

Dieses und ein mehreres zeuget meine mit derselben und dann privatim mit dem Directore geführte Correspondenz, sonderlich aber das letzte meiner Separation wegen unter dato Triest den 24. Decembris an selbe erlassenes Schreiben. ||

|| S. 40

Merkwürdig ist es, daß dieses Schiff, da es von Triest abgeseget wegen contrari Winden nicht fortkommen konnte und endlich in Istrien bei Pirano anlanden mußte. Dasselbst seyn unter den Portugesen und Venezianern solche Händl entstanden, daß der Capitain gefährlich bleibret worden.

Br Fleischmann und Der Director ersuchten mich, weil ich mit die Portugesen reden konnte, dahin zu gehen die Händl zu untersuchen und zu stillen. Ich thate es aus Lieb zur Equipage, indeme mich das See Volk und sonderlich die Portugesen als ihren Vattern liebten, legte auch alles bey und das Schiff continuirte die Reiß nach Morea, von dar retourierte es nach Meßina und dann unter Nolo nach Venedig, allwohin die Comp^a einen Expreß geschickt hat, den Capitain einen Raguseer namens Giovanni Pauli (ohne Zweifel von darumen weil er meine Creatur war) sans rime et sans raison zu congediren und stellte an dessen Statt einen Anconitaner namens Carlo Aubert. || Es passirten nicht zehen Tag nachdeme Pauli das Schiff verlassen und Aubert das Commando angetreten hat, so entstand unglücklicher weiß auf dem Schiff ein Feuer und da solches nicht zu leschen, in der st^a Barbara aber grosse Quantität Pulver war, lief alles vom Schiff weg und da die Republic gleich davon Nachricht hatte, ordinirte sie eillends eine Galleren dahin umb das brennende Schiff (bevor noch das Feuer zu St^a Barbara kommen möchte, umb ein größeres Unglück sowohl am Land als an benachbarten Schiffen zu verhüten) zu Grund zu schiessen, welches auch ordinirter massen erfolget und das Schiff, was davon nicht verbrannt war zu Malamoco versenket worden und nach Triest nicht mehr gekommen ist.

|| S. 41

Aubert war in den Castell zu Triest arrestirt und proceßirt, endlich fand er Gelegenheit zu echapiren und machte dem proceß dadurch ein Ende.

1725 den 9. Jänner haben wir die Scrittura di Separazione unterschrieben auch an alle Correspondenten parte || gegeben, daß ich künftig in der Comp^a Negotien kheinen Theil mehr habe und gleich darauf noch selben Tag bin ich von Triest abgereist und den 11. Jenner Fruhe zu Laybach angekommen.

|| S. 42

Den 14. Jenner habe ich das erstemahl die englische Fräulen M. A. Freyin von Erberg gesehen. NB. Dieses ist umständlich zu beschreiben ¹³

»Extract aus meinen Diariis.

1725. Jenner 9. Nachdem ich mich dieser Tagen von der Orient. Comp^a separiret habe, bin ich heut um 1 Uhr Nachmittag von Triest abgereist und den 11. Morgens zu Laybach angekommen.

14. Heut war ich in der Comedie, wo ich M. Liebe das erstemahl gesehen und zu kennen das Glück gehabt.

Die Begebenheit ist merkwürdig. Ich ware bisherr und fast seit anno 1712 mehrerentheils außer land, folglich ich sunderlich die junge Welt allhier in mein Vaterland nicht gekannt.

Ich sasse in der zweyten Reihe und die Fräuleins nebst andern Frauenzimmer in der ersten Reihe.

Der Br Kuschland mein bald darauf gewordener Schwager sagte mir auf Craine-risch ich sollte aufstehen, er wolle mir eine Lepa Punza zeigen, ich ging mit ihm und passirte bey dem ersten Rang wo er mich die Freule observiren machte. Er fragte mich, wie sie mir gefalt, ich antwortete ihm, wann mich diese Familie haben wolte, so wäre ich resoluirt sie gleich zu heyraten. Ach grosser Gott, wie hätte ich mir einbilden können, das du sie mir destiniret hast?

1725 Februar. 12. Heut war ich bey Mad^{me} de Wertenthall wo ich meine L. M^a mit ihrer Schwester der Freule Franzl angetroffen und führte alle 3 in die Comedie.

13. Ist ein gleiches geschehen in Comp^a der Mad^e de Widerker.

22. Habe beede Freulen in Comp^a Mad^e de Wertenthall und Widerker zu H. Grab geführt, ach angenehme Andacht.

23. Heut zu Mittag habe auf Veranstaltung des H. von Werthenthall || bey dem Arrestanten Calò auf dem Castell gespeist, wozu er auch den Br Franz Michael v. Erberg,

¹³ Späterer Nachtrag, beiliegend ein fliegender Bogen mit der Überschrift: Extract aus meinen Diariis, dessen Inhalt ich hier einschriebe:

meiner mir von Gott bescherten Allerliebsten Herrn Vater auch eingeladen hat, und ich machte mit ihm Bekanntschaft.

Nachmittag führete mich H. v. Werthenthall bey gedachten Br Erberg und seiner Frauen auf, und war das erstemal bey Ihnen und machte mich bekannt, sahe auch daselbst, was mir Gott destiniret hat.

Marzi 1. Heut gieng ich zu H. Grab in Comp^a mehr Frauenzimmer worunter auch mein englisches Objectum war.

8. Marzi. Heut gieng ich wider zu H. Grab und fandte unterwegs Mad^e Werthenthall mit andern Frauenzimmer und darunter auch mein Inclination.

Ein gewisse Frau Knopperin, die in Erbergischen Haus wohl bekannt war, suchte Gelegenheit mit mir zu sprechen und redete dergleichen, alß ob die B^{ssa} von Erberg meine Gedanken wegen ihrer Freulen Tochter gerne wissen möchte.

Ich sagte ihr ohne Umschweif, das ich vor ihr Freulen Tochter, die Freulen Mariandel mehr estime und Hochachtung habe, alß vor kein andere Person, in der Welt und daß sie dessen die B^{ssa} von Erberg meiner allerdings versichern könne.

10. Heut hat mir die Knopperin ein Brief geschrieben, den ich ihre mündlich beantwortet und ist das P. 8 nachzusehen.¹⁴

Den 13. Marzi war das Versprechen meiner Schwester Joanna Antonia mit Herrn Wolff Caetan, Freyherrn von Kuschland.

Dne 24. Marzi bin ich als Aßeßor bey denen Lands- und Hofrechten von dem Landschrancken Gericht per decretum resoluirt worden.

Den 13. May ist mein Schwester Joanna Antonia mit Herrn Wolf Caetan Freyh. von Kuschland in aller Fruhe in der Kirchen bey H. Christoph copuliret worden.

Den 13. X^{bris} bin ich über Lustall nach Wien gereist am ersten Orth mein Liebste, am andern aber mein Capital bey der Orientalischen Comp^a zu suchen.

|| S. 43 Den 14. detto habe ich (hier zu Lustall)¹⁵ das Ansuchen an die Frau von Erberg Freyin vor Ihre Freile Tochter Maria Anna || selbst gethan, und weil sie nicht allein nichts dagegen hatte, sondern auch mit denen obligeantesten Expressionen ihr Wohlgefallen darob gezeuget hat, die Freule auch ganz content war, alß habe ich mich mit Ihro in Gegenwarth der Frauen v. Werthenthall versprochen dero ich zum Zeichen meiner wahren und beständigen Treue ein Ringl mit der Devise Fidel et Constant sie aber mir ein Z zum Anhangen gegeben darauf ich vollkommen vergnügt abgereiset bin.

Den 17. X^{bris} bin ich zu Wien angekommen und nachdeme ich hier meine Geschäften nach Satisfaction verrichtet, auch verschiedenes vor mein allerliebste Brauth providiret habe bin ich

1726 3. Febr. von Wien abgereist und ohngeacht ich mich zu Grätz bey 1½ Stund aufgehalten, bin ich von Wien nach Laybach in 46 Stunden retourniret.

|| S. 44 Den 19. Marzi hab ich mich mit meiner allerliebsten Brauth Maria Anna Elisabetha || Freile von Erberg Freyin in Beyseyen beederseits Angehörigen solemmniter versprochen.

Den 29. detto habe ich umb das so genandte Laichenhaimische Hauß zu Laybach mit dem Dismas Grafen von Auersperg den Kauff geschlossen.

Den 10. Juny bin ich in der H. Catharina Kirchen ohnweit der Br Erberg'schen Herrschaft Lustall mit meiner allerliebsten Freile Brauth von daselbstigen Pfarrer Herrn Hingerle ehelich zusammen gegeben worden.

|| S. 45 Den 16. detto (weil ich biß dato in mein neu erkaufften Hauß noch nicht erforderlich bin eingerichtet gewesen) war erst die Heimführung und habe mein allerliebste Freile Brauth bey ihren Eltern abgeholt und abends unter Begleitung ihrer Eltern sie in mein Hauß geführt und so gestalten mein Haußhaltung und meinen Ehestand, wozu der Allerhöchste seinen göttlichen Segen geben wolle mit größten Vergnügen || angetreten.

Den 10. July war bey uns meiner allerliebsten Gemählin ihres Herrn Vater Bruder Herr P. Inocentius Erberg, Jesuiter, welcher nach Paraguay in America als Mißionarius gehet.

1727 den 6. July gegen 11 Uhr Vormittag ist mein allerliebste Gemählin von einen jungen Söhdnl glücklich entpunden worden, weil aber diese Gebuhrt zu Fruhezeitig und das Kind erst 7 Monat war und deßwegen ganz schwach, habe solches gleich im Hauß taufen lassen unter dem Namen Antonius Sebastianus. Mein Nachbar der H. v. Werthenthall und meine Mutter seyn Gevattersleut gewesen.

¹⁴ Hiemit enden die Aufzeichnungen auf dem eingelegten Bogen und es setzt die Abschrift des Tagebuchs fort.

¹⁵ () nachgetragen.

Eben heut Nachmittag ist gedachtes Kind umb 4 Uhr gestorben und tags darauf alß den 7. July in der Fruhe bey denen P. P. Augustinern in der Rosencranz Capellen begraben worden, hat also nur 5 Stund gelebet und dieses war mein erstes Kind. — || S. 46

Den 11. X^{ber} umb halb ein Uhr ist mein allerliebste Mutter, Frau Maria Isabella nach einer lang und schon vielle Jahre her zum öfftern außgestandenen Krankheit (nachdem sie Christ-catholischen Gebrauch nach mit allen H. Sakramenten versehen worden) ganz sanft gestorben und habe ich ihre das Licht in der Hand gehalten, biß sie ihren Schepfer den Geist aufgegeben.

Den 9. dieses fruhe habe ich sambt meiner allerliebsten Gemahlin von ihre den mütterlichen Segen empfangen.

Den 12. darauf umb 8 Uhr Vormittag ist sie zu denen P. P. Augustinern in der Rosencranz Capellen begraben worden.

Sie war gebohren anno 1674 den 2. 7^{ber} war also alt 53 Jahr 3 Monath und 8 Täg. Ihre Elteren waren Hanß Ludwig Sorger von Sorgfeld und Maria Susanna gebohrne von Lukantschitsch welche anno 1714 gestorben. || Gedachte mein allerliebste Mutter war ein Erbtöchter da sie mein Vatter geheyrath hat, sie war wohl erzogen, lebte jederzeit from, gottesfürchtig und exemplarisch, sie war eine getreue gutthätige Eheconsortin, eine recht milde Mutter ihrer Kinder, ein gutte haußliche und fleissige Haußwirthin und große Wohlthäterin der Armen und geduldig in ihren Krankheiten wie sie dann auch die Welt ganz rassegnirt verlassen hat. || S. 47

Den 16. X^{bris} da mein Vater als ein alt erlebter Mann und der beständig mit seinen Amtsgeschäften occupiret auch öfters kränklich war in seinem betrübten Wittwerstand Hilff und Besorgung nötig hatte, hab ich mein schenes Quartier verlassen, welches mein allerliebste Gemählin sowohl meinem Vatter als mir zu Lieb auch gerne gethan, und haben uns beede zu meinem Vater ins Landhauß überzogen, umb ihme und insgesambt die Economie zu führen, auch sonsten ihn in allen unserer kindlichen Schuldigkeit gemäß || zu besorgen und zu bedienen. || S. 48

1728 den 29. Febr. Fruhe reisete ich mit meinem Vater (der in Landschaftsgeschäften dem Herrn Bischoff Marotti als landschaftlichem Deputirten und Commissario zu Hilff nachgeschickt worden ist) von Laybach nach Wienn ab.

Den 4. Marzi seyn wir zu Wien angelangt.

Den 29. April seyn wir von Wienn abgereist und den 2. May nach Laybach retournirt.

Den 5. May umb 3 Uhr Fruhe ist meine allerliebste Gemählin von einem jungen Söhndl glücklich entpunden worden, weil aber diese zweyte Gebuhrt abermals zu fruhezeitig und das Kind erst von 8 Monath war, hab es gleich im Hauß taufen lassen und war benahmet Franciscus Gotthardus. Umb 9½ Uhr vormittag ist dieses Kind gestorben, hat also gelebt 6 Stunden und 30 Minuten und dieses war mein zweytes Kind. || S. 49

Den 6. May abends ist gedachtes Kind zu denen P. P. Augustinern in die Rosencranz Capellen begraben worden.

Den 5. April habe mich mit dem Laybacherischen Stadt-Magistrat umb das Plazl hinter meinem Hauß an der Stadt-Mauer verstanden, wo iel ein kleines Gebäu vor Stallung und Wagenstellen habe aufführen lassen.

1729 den 30. Marzi habe den Kauf umb den auf der Polane liegenden vorhin gewesten Warnusischen Mayerhof und Garten geschlossen.

Den 8. April in der Nacht gleich nach 2 Uhr ist mein allerliebste Gemählin von einem Söhndl glücklich entpunden worden, das war ein Freytag, das Zeuchen im Calender ein Löw in aufnehmenden Mond. Nachmittag bald nach 2 Uhr war das Kind getauft und Johannes Nepomucenus benamset. Die Gevattersleuth waren mein Vater und meine Schwiegermutter. — Das war mein drittes Kind.

Den 19. Augusti gegen halb zehn || Uhr Vormittag ist meiner allerliebsten Gemählin ihr Mutter, Frau Maria Renata Theresia von Erberg Freyin nach einer lang und viele Jahr her zum öfftern außgestandenen Krankheit (nachdeme sie christcatholischen Gebrauch nach mit allen H. Sacramenten versehen worden) ganz sanft gestorben, dero ich das Licht in der Hand gehalten habe, biß sie dem Schöpfer ihren Geist aufgegeben. || S. 50

Noch den (-) detto Fruhe habe ich und meine allerliebste Gemählin von ihre den mütterlichen Seegen empfangen.

Den 20. darauf ist sie umb 5 Uhr Nachmittag zu denen P. P. Augustinern in die Baron'Erberische Gruft begraben worden. Sie war gebohren anno 1684 den 12ten 8^{bris}

war also alt 44 Jahr 10 Monath und 7 Täg. Ihre Eltern waren Herr Wolff Engelbrecht von Gall Freyh. und Maria Elisabetha gebohrne Kaysellin Freyin. ||

Diese mein allerliebste Schwiegermutter war ein wohlerzogene frome und gottesfürchtige Dame, frisch und munteres Gemüths eine getreue und gutthätige Eheconsortin, eine milde Mutter ihrer Kinder und hatte vor mein allerliebste Gemählin jederzeit eine besondere Lieb und Affection. Sie war eine gute und fleißige Haußwirtin, auch große Wohlthäterin der Armen, gedultig in ihren Krankheiten und wußte alle ihre Kreuz mit fröhlichem Gemüth zu übertragen, wie sie dann auch in Gott ganz rassegnirt die Welt verlassen hat.

1730 den 20. Jänner ist der Tonerle meiner allerliebsten Gemählin jüngster Bruder (welchen sie gleich nach dem Tod ihrer Frauen Mutter zu sich genohmen und mütterlich besorget, ihn auch nebst ihren eignen Söhndl den Hanßl selbst gestillet hat) umb 11 Uhr vormittag gestorben und tags darauf, als den 21. detto Nachmittag in die Baron'Erberische Gruft zu denen P. P. Augustinern begraben worden. Er war gebohren || den 8. Juli 1729 war also alt 6 Monath und 12 Täg.

Den 8. May in alter Fruhe bin ich mit meiner allerliebsten Gemählin umb ihr eine recreation zu machen mit Erlaubnis meines Vattern nacher Venedig und Padua mit einem Bedienten und einem Zimmermensch per posta abgereist, am ersten Ort die am Himmelfahrtstag gewöhnliche Solemnität der Vermählung der See etc. zu sehen, und am andern unsere Andacht zu verrichten.

Den 31. detto bin ich mit meiner alliebsten Gemählin, nachdeme wir sowohl zu Venedig als Padua das Sehenswürdige besehen von Venedig abgereist.

Den 2 Juni sein wir über Fossetta, Motta, Goriziza, Ortagnano, Görz, Zerniza, Wippach, Prewaldt, Planina und Oberlaybach die nehmliche rout, die wir hinein seyn, gottlob glücklich u. gesund zu Laybach angelangt. ||

Den 27. Juni bin ich aus 'Curiosität von Laybach nach Triest gereist umb daselbst zu sehen, was der von Hof neu >resolvirter< Jahr Mark vor einen Anfang nehmen, und was darzu von den zu dem Ende dahin abgeordneten kostbaren Hof-Commißion vor Veranstaltung gemacht werden wird.

Den 7. Augusti bin ich von Triest zu Laybach retourniret.

1731 Den 3. Februar in der Nacht umb halb 2 Uhr ist mein allerliebste Gemählin von ein Töchterl glücklich entpunden worden. Das war ein Samstag und das Zeuchen im Calender des Schizens in aufnehmenden Tag und abnehmenden Mond. Nachmittag gegen 3 Uhr ist das Kind getauft und Maria Juliana benahmset worden. Die Gevattersleut waren meiner allerliebsten Gemählin ihr Herr Vater Franz Michael Freyh. von Erberg und Frau Catharina Cordula von Egg Freyin. Das war mein viertes Kind.

Den 19 Juny hab ich mein Hof Decret de dato Laxenburg den 26. May 1731 || aus Handen des H. Hofraths von Lierwaldt empfangen, mit welchem ich bey der neu errichteten Intendenza del Commercio als secundus assistens von Sr Kays. Mt. ex officio (diweil ich mich darumen nicht beworben, weder bey jemand umb Dienste recommen-diirt habe, mir auch was solches nicht hätte einbilden können) resolviret worden.

Ich habe mit meiner allerliebsten Gemählin deliberirt, ob ich solches officium annehmen sollte oder nicht, in Ansehen das ich mich mit Sack und Pack nach Triest überziehen und daselbst etabliren müste in einer Zeit, wo ich zu Laybach zu bleiben resolviret war und wo ich ceteris paribus ohne Sorg comod und vergnügt leben konnte, sonderlich auch considerirte ich, das ich bey Hof keine Bekandschaft hatte, auch nicht gewust habe, wer mich auf das tapet gebracht etc.

Ich habe auch meiner Gemählin nicht vergessen vorzutragen, daß wir, so ich Kays. Dienste annihm, künftig nicht mehr so vergnügt und ruhig leben werden || Enfin in Hoffnung eines Bessern und das Gott meine gute Maynung segnen wird, sonderlich da die Freyde meine talenta zu Diensten des Publici sacrificiren zu können alle Con-sequenzen überwogen hat, habe mich sowohl mit Ihren als meines Vaters consens darzu entschlossen und dieses unverhoffte Decret alß eine Schickung und Willen Gottes angesehen.

Heut umb Mittag habe ich auf Befehl des Landtschaubtmanns den Hof-Canzler Philip Ludwig Grafen von Sinzendorff von hier biß nach Oberlaybach zu Wasser be-geleitet, tag darauf alß

Den 20. Juny fruhe bin ich mit dem Landtschaubtmann obgedachten Hof-Canzler nachgereist nach Fiume, Porto Ré und Triest und dann über Laybach biß an die Höhe von Loibl, wo ich mich von den Hof-Canzler beurlaubt habe und seyn mit dem Landtschaubtmann wieder nach Laybach retournirt, wo ich den 27. detto angelangt bin.

Den 21. July abends umb 10 Uhr bin ich auf Befehl des Landshauptmann als Praesidis der Intendenza del Comercio von Laybach || abgereist und den 22 umb Mittag zu Triest angelangt, allda die Veranstaltungen zu dem künftigen Jahrmarkt zu machen. || S. 56

Den 31. July Nachmittag ist der Graf von Gallenberg hier zu Triest angekommen.

Den 27. Septembris ist Herr Graf v. Gallenberg von Triest per terra nach Görz abgereist.

Den 30 7bris habe den Grafen gefolget und bin per mare nach St. Giorgio di Duino, dann per terra über Monte Falcone Sagrad und Gradisca und bin den 1. 8bris mit anbrechenden Tag zu Görz ankommen.

Den 7. 8bris nach Mittag bin ich auf Befehl des Praesidis über Villes nach Aquileia allda die Gegend und die Amphora biß an die See und dann nach St. Giorgio di Noghera die Kayserliche Waldungen zu besehen abgereist und bin den 9. darauf zu Gradisca retournirt wo ich den Grafen v. Gallenberg angetroffen und meine relation erstattet habe.

Den 10. Octobris bin ich mit dem Grafen von Gallenberg über Farra nach Görz retournirt. ||

|| S. 57

Den 14. October Nachmittag bin von Görz abgereist und den 16. Vormittag zu Fiume angelangt.

Den 22. detto bin ich mit dem Grafen von Gallenberg nach Buccari und Porto Ré und selben Tag wieder nach Fiume retournirt.

Den 23. d^o fruhe bin ich von Fiume abgereist und den 24. vor Tags zu Laybach angekommen, und also diese Reiß auf welcher wir das Litorale besehen und verschiedene Veranstaltungen vergekehrt haben, vollendet.

Den 14. 9bris nachdeme der Graf von Gallenberg sambt meiner an den kayserl. Hof berufen worden, bin ich heut umb Mittag von Laybach abgereist und den 16. mit anbrechenden Tag zu Graz angekommen.

Den 17. 9bris Vormittag bin ich von Grätz aufgebrochen und den 18. umb Mittag zu Wien angelangt.

1782 Den 15. Jenner bald nach 9 Uhr Vormittag ist mein allerliebster Vater Herr Sebastian von Raigersfeld nach einer 9tägiger Unpäßlichkeit an einem Stock Cathar || (nachdeme er vorher dem Christ-catholischen Gebrauch nach mit allen H. Sacramenten versehen worden) ganz sanft und wohl disponirt von dieser Zeitlichkeit in die Ewigkeit verschieden. || S. 58

Dessen Krankheit und Todtfahl ist in meiner liebsten Gemählin Brief von (-) Jenner den sie mir nach Wien, wo ich in Kayserl. Commercial Geschäften in commissione war geschrieben umständlich zu sehen.

Den 16. darauff um 10 Uhr Vormittag ist dessen Körper zu denen P. P. Augustinern in die Rosencranz Capellen begraben vorden.

Er war von Jugend auf ein embsiger, fleissiger und arbeitsamer auch fromer und gottesfürchtiger Mann. Er war von anno 1669 stetts bey der Buchhalterey und deßwegen seiner großen Erfahrung halber alß vieljähriger Landschafts Buchhalter ein protocoll von Land Crain.

Er war ein treuer Beambter, ein christlicher Ehemann, ein gutthätiger Vater seiner Kinder, barmherzig gegen die Armen, thate jeder mann gutes und war unfähig jemanden || zu beleidigen. Vor die Religion hatte er grosse Veneration und sonderlich vor die Capuziner die ihm auch bey dem Tod aßistiret haben. || S. 59

Er war von starker Complexion und hätte deßwegen noch lange leben können, weil er diaet und allenthalben moderat gelebet hat.

Er war geduldig in seinen Krankheiten und hat sonderlich an denen Augen (die er völlig zu verlieren in grosser Gefahr war) viele und sehr empfindliche Schmerzen und lange Churen ausgestanden.

Von seinen Eltern hatte er keine Mittel, und mußte sein Glück von der Piquen machen, hat auch sein weniges Vermögen mit seinen eignen großen Fleiß, Mühe und Arbeit durch große Oeconomie und den göttlichen Seegen erworben, nicht weniger durch sein wohlverhalten (wie es verschiedene landtsobrigkeitliche an ihn erlassene Decreta bezeugen) sowohl bey der Landschaft alß auch bey jedermann in particulari so verdienstlich gemacht, das er den von Jugend auf erworbenen guten Nahmen und Credit stets und bis zu seinem Tod bey || behalten und also zu besonderer Consolation seiner Posterität das Leben mit allen Ruhm geendet hat. || S. 60

Er war gebohren den 10.ten Jenner 1655 war also alt 77 Jahr und 5 Täg.

[Wan er sich verheurath hat, vide giornal 1728 19. Jener]¹⁶

Den 22. Jenner vormittag nach 10 Uhr habe ich bey des H. Hof Canzlers Grafen v. Sinzendorff Exc. in Ihrer und des Herrn Hofraths von Luerwaldt auch des geheimben Secretay von Rollemann Gegenwart das Jurament alß kaysrl. Commercen Rath abgelegt. Die Obligationes gegen Sr Kays. Mt. hat mir der Secretarius von Rollemann abgelesen, das Jurament aber hat mir der Hof-Canzler selbst vorgesprochen.

Den 26. dicti ist mir von der Commercial-Intendanz per Decretum die kayserl. Resolution (mit welcher ich zu Untersuch- und Einrichtung das I. Ö. Mauth und Tariffenswesen als kays. und landsfürstlicher Commissarius ex officio denominiret bin) intimirt worden.

S. 61

Den 30. dicti || (Nachdem ich sowohl wegen meines Vaters seel. erfolgten Todfahl, als auch wegen der bald anzutreten habenden Maut Untersuchungs-Commission, von dem Hof-Canzler Grafen v. Sinzendorff, Hofcammer Praesidenten Grafen von Dietrichstein und dem Praeside der Intendanz Grafen von Gallenberg auf mein Verlangen die Erlaubnus abreisen zu dörfen erhalten hab,) bin ich abends umb 5 Uhr von Wien abgereist und den 1. Febr. nach 5 Uhr abends zu Laybach angekommen.

Den 25 Febr. Nachmittag umb 3 Uhr bin ich von Laybach abgereist und meinem Concommissario Herrn Hofcammerrath v. Sartori und dem zu unß gegebenen Hof-Vicebuchhalter Herrn Veigl (welche beede dieser Tagen hier durch Laybach nach Triest paßiret seyn) nach gedachten Triest gefolget, da ich, ohngeacht mich unterwegs nichts aufgehalten hab, theilswegen des schlechten Wegs, theilswegen der schlechten Post-Pferd erst den 26. gleich nach 2 Uhr Nachmittags angelangt bin und so gestalten die mir mit und nebst obgedachten Concommissariis von Hof aufgetragene Mauth- Untersuchungs

|| S. 62

Commission angetreten habe. ||

Den 9. April, da die zu Untersuchung und reformation des Triesterischen Publici-Justiz-Oeconomie und Policeywesen krafft kays. Decret dd^o Wien den 2 Februari dieses Jahrs ihren Anfang genohmen,(!) bin ich zugleich, so lang ich allhier bleiben werde, darbey zu interveniren, pro Concommissario ernennet worden.

Den 11. May Nachdeme gestern meine Concommissarien von der Mauth Untersuchungs Commission nacher Görz abgereist, bin ich solchen umb Ein Uhr Nach-Mittag, gleich nach Ankunft der Wiener Post gefolget und von Triest abgereist über Scorcula. Obchena und Prosecco und bin umb 7 Uhr Abends nach Labresina angekommen allwo ich pernoctiret habe.¹⁷

¹⁶ Auf dem Rande nachgetragen.

¹⁷ Hier brechen die Aufzeichnungen mitten in der Seite ab.

Iz torbe predmarčne birokracije.

Dr. Jos. Mal.

V XXXXIII. letniku (1930) Doma in sveta sem obljubil, da ob pri-
liki dopolnim tam (na str. 290—304) podane biografske podatke o naših
kulturnih delavcih glede slovenskih umetnikov v predmarčni dobi. V na-
slednjih odstavkih prinašam nabrano gradivo, ki bo v stanu pojasniti
marsikako doslej manj jasno ali celo temno stran iz njihovega življenja
in razvoja.

Glavnega slikarja te dobe, Mateja Langusa, srečamo tudi po
časovnem redu najprej v uradnih spisih. Bilo je to po njegovem povratku
z Dunaja, ko ga je njegovo hrepenenje po izpopolnitvi gnalo dalje v Italijo.
V ta namen pa se je moral zgledati pri svoji okrajni gosposki v Radovljici.
Od le-te je prejel 8. februarja 1824 »certifikat«, ki pravi, da je M. Langus,
— samskega stanu, srednje rasti, podolgovatega obraza, plavih las, sivih
oči in proporc. nosu, čitanja in pisanja vešč, — kot portretni slikar prosil
za potni list na tri leta za Italijo, zlasti za Rim, da bi se na tamkajšnji
akademiji likovnih umetnosti izpopolnil v svoji umetnosti. Radovljiška
gosposka je izjavila, da za dovolitev tega potovanja ni nobenega zadržka,
ker se prosilec ni nikoli pregrešil zoper zakone, zlasti pa tudi ne zoper
konskripcijske predpise. Tudi je glede na svojo osebo, ki jo konskripcijske
knjige označujejo za popolnoma neuporabno, za vojaško službo nesposoben.

Ta certifikat je predložil Langus kresiji v Ljubljani. Kresijski glavar
Vesel je 16. februarja priporočil guberniju ugodno rešitev prošnje, ker
ni nobenega zadržka in so prosilca tudi na kresiji poznali kot poštenega
moža, ki ima vrh tega tudi sposobnosti za umetnost, ki se ji posveča. Ker
je prebival Langus zadnji čas tudi v Ljubljani, je poslal gubernij njegovo
prošnjo v izjavo še ljubljanski policiji. Njen ravnatelj Schmidhammer je
25. febr. 1824 odgovoril, da se je Langus v času svojega »večletnega«
bivanja v Ljubljani vedno pravilno obnašal in je kazal »mnogo sposobnosti
in pridnosti v slikarski umetnosti«. Glede na to je notranji minister in
vrh. kancelar grof Saurau 2. aprila 1824 dovolil, da se sme izdati potni
list »portretnemu slikarju Mat. Langusu, ki se želi radi izpopolnitve svoje
umetnosti podati za tri leta v Italijo in posebno v Rim«. Ljubljanski kresiji
so nato naročili, naj izda Langusu v ta namen za dobo treh let veljaven
potni list, za katerega je plačal 4 gld. 45 kr. taksnih pristojbin.¹

L. 1829 srečamo Langusa kot restavradorja. Novomeški kresijski
glavar Frid. baron Rechbach piše namreč 12. marca 1829 guvernerju
Schmidburgu, da je sliko vojvodinje Jute, ustanoviteljice kostanjeviškega
samostana, ki je visela v župnišču v Kostanjevici, namenil za zbirke novo-
ustanovljenega deželnega muzeja. Sliko pa je dal poprej slikarju Langusu,

¹ Muzejski arhiv v Ljubljani, predsedstveni spisi ilirskega gubernija, št. 541 de
a. 1824.

ki jo je popravil in meseca maja izročil pri guberniju, kjer so jo spravili dotlej, da jo je mogel muzej primerno namestiti.²

Več biografskih podatkov (ki nam pri Langusu niti prav potrebni niso) pa nam nudijo uradni spisi o Ludoviku Cetinoviču, čigar pojava v naši umetnosti nam bo šele iz njih izčrpneje in dovolj trdno pojasnjena in dokumentarično izpričana.

Jeseni (11. oktobra) l. 1831 se je ilirski guverner baron Schmidburg obrnil na ravnatelja dvornega gradbenega sveta viteza Schemerla, naj mu sporoči, ali in pod kakimi pogoji bi bilo mogoče prositi za stipendijo akademije likovnih umetnosti za petnajstletnega sina Ignaca Cetinoviča, ki je nastavljen kot pisar pri glavnem carinskem uradu v Ljubljani z letno plačo 300 gld. in ki nima drugih dohodkov razen plače, s katero pa more zadostiti komaj najnujnejšim potrebam številne družine. Za izobrazbo svojega sina oče potemtakem ne more s čim prispevati, Ljubljana sama mu pa za to tudi ne nudi možnosti. Deček bi moral ostati na spodnji lestvici umetnostne izobrazbe, čeprav kaže redek talent in naravne sposobnosti do velikega napredka v upodabljaljih umetnostih.

V svojem odgovoru z dne 26. oktobra 1831 pravi Schemerl, da je pri dunajski umetnostni akademiji pač več stipendij, ki pa jih je mogoče podeliti samo takim gojencem, ki so že nekaj časa obiskovali akademijo ter dokazali svojo nadarjenost, sposobnosti, dobro vedenje in s tem opravičili upanje, da se razvijejo kedaj v izvrstne umetnike.

Ker Ludovik Cetinovič še ni bil akademjski gojenec, je bilo seveda izključeno, da bi mogel priti do ustanove, to tem manj, ker so jih podeljevali predvsem na priporočilo profesorjev. Schemerl zato ni vedel drugega svetovati, ko da Cetinovič pride na akademijo, kjer si bo pri svoji nadarjenosti gotovo pridobil naklonjenost svojih profesorjev in s tem upanje, da doseže kako izpraznjeno stipendijsko mesto. Toda, kako naj bi se ubogi dečko med tem časom prebil, kaj, če mu potem prošnja za ustanovo kljub temu spodleti?

Schemerl pravi glede na to, da bi se mladi talent dal izobraziti po dveh potih. Guvernerja je opozoril, da bi se mogla zavzeti za dečka ljubljanska kmetijska družba, ki naj po svojih pravilih pospešuje, torej tudi podpira, umetnosti. Naklonila naj bi mu iz svojega fonda skromno podporo, dokler bi ne dobil kake stipendije. Druga pot pa bi bila, da bi dečkov oče napravil utemeljeno in z nekaterimi najbolj uspelimi izdelki podprto prošnjo na cesarja za podporo v času studija na dunajski akademiji.

Od gubernija so 4. novembra 1831 obvestili Ign. Cetinoviča (glede na njegovo prošnjo z dne 12. septembra), da njegov sin ne more biti sprejet kot stipendist na akademijo, dokler ni bil prej njen redni gojenec. O Schemerlovi pobudi, naj se poskusi izposlovati vzdrževalnino bodisi pri kranjski kmetijski družbi bodisi naravnost pri cesarju, pa ta dopis molči.³

Vse je torej kazalo, da se mlademu Ludoviku njegova srčna želja, priti na dunajsko umetnostno akademijo, ne bo nikoli izpolnila. Kakor že nekajkrat v življenju naših umetnikov, pa je tudi Cetinoviča pripeljal več ali manj goli slučaj do zaželenega cilja. Fant je namreč slednjič le prišel na Dunaj in se tam poganjal za stipendijo na akademiji. Cesarjev lastno-ročni billet z dne 25. maja 1833 je zahteval od guvernerja Schmidburga podrobnejših podatkov o prosilcu. Iz guvernerjevega odgovora z dne 31. maja moremo posneti precej točno sliko iz mladostnega življenja našega umetnika; zato naj o tem odgovoru izčrpneje poročam.

Glede prosilčevega očeta, Ignacija Cetinoviča (Zetnowich), čitamo tam, da slušbuje kot pisar (Amtsschreiber) pri ljubljanskem provizornem

² Ibid., št. 741 de a. 1829.

³ Ibid., št. 2142 de a. 1831.

glavnem carinskem uradu s plačo 350 gld., da ima pet nepreskrbljenih otrok, razen plače pa prav nobenih drugih gmotnih sredstev. Sedaj 15 letni deček Ludovik⁴ je že zgodaj kazal izredno nadarjenost za risanje in slikanje. Obiskoval je ljubljansko normalno, potem pa še posebej eno leto risarsko šolo.

Ker ga pa oče ni mogel podpirati, da bi mu pri njegovi nadarjenosti omogočil višjo izobrazbo, ga je dal k nekemu ljubljanskemu graverju. Ko pa je ta po preteku enega leta zahteval za vajenca določeno plačilo, ki ga oče ni zmogel, je bil deček navezan na podporo nekaterih dobrotnikov, ki mu je vsaj omogočila, da si je nabavil papir, barve in druge risarske potrebščine. Sledil je tako svojemu notranjemu umetniškemu nagonu, ki se mu je brez nadaljnjih navodil neprestano posvečal, razpečavajoč za majhna darila svoja šolarska dela po nekaterih zasebnih hišah.

Pred poldrugim letom⁵, tako beremo dalje v Schmidburgovem poročilu na cesarja, se je očetu posrečilo, da je dečka spravil pri nekem italijanskem slikarju. Ta ga je kot pomočnika vzel s seboj v Gradec, Celovec in končno na Dunaj. Pod njegovim vodstvom je deček vsekakor bistveno napredoval, moral pa se je vedno boriti s pomanjkanjem in stradanjem. Sedaj je na Dunaju pod nadzorstvom omenjenega slikarja, ki mu pa po očetovem zatrdilu ne daje nobene denarne podpore, katere mu pa tudi oče ne more poslati.

O Ludoviku Cetinoviču pravi guverner dalje, da je bil za svojega bivanja v Ljubljani in Celovecu nraven, skromen in ubogljiv dečko. Če si da cesar predložiti nekaj njegovih najnovejših izdelkov, se bo prepričal, da si more umetnost od mladega moža mnogo nadejati, ker se je kljub pomanjkljivi predizobrazbi že tako daleč povzpел. Ako mu cesar nakloni stipendijo na akademiji likovne umetnosti, se bo morda mogel dvigniti izreden talent iz osredja navadnih slikarjev do lepih uspehov.⁶

Trajalo pa je še več ko eno leto, preden so to zadevo končno rešili. Sedlnitzky se je 19. junija 1834 obrnil do ljubljanskega policijskega ravnatelja Sicarda, naj mu sporoči, kako se je gojenec slikarstva na dunajski akademiji, Ludovik Cetinovič, za svojega bivanja v Ljubljani obnašal v verskem, moralnem in državljanškem oziru. Pravi, da gre za to, da se preceni vprašanje, ali Cetinovič res popolnoma zasluži in potrebuje triletno podporo iz cesarjeve zasebne blagajne, kar je bilo zanj na najvišjem mestu predlagano. Sedlnitzky je želel tudi poročila o osebnih, domačih in družinskih razmerah očeta, o njegovi religioznosti, moralnosti, o političnem zadržanju, gmotnih razmerah, o njegovi uradni uporabnosti, zaslužnosti ter o tem, če je na dobrem glasu.

Neposredni predstojnik očetov je glede na to (28. jun.) poročal, da je Ignac Cetinovič drugi pisar pri ljubljanski glavni carinarnici, da ima letne plače 350 gld. ter da slušbuje že trideseto leto (od teh pet in pol let kot podčastnik pri vojaki, ostalo v finančni službi). Je vdruči poročen; iz prvega zakona ima 7 otrok, od katerih sta mu pred leti umrli 2 deklici, živi mu pa 5 dečkov. Od teh je najstarejši sedaj na Dunaju, kjer se uči slikarstva; drugi sin je krojaški pomočnik, sedaj tudi na Dunaju; tretji je vajenec v neki celovski trgovini; četrti je pred petimi leti odšel v Trst in ni znano, kak poklic si je izbral; zadnji, 13 let stari sin živi še doma pri očetu. Najstarejšega sina na Dunaju mora oče še vedno podpirati, ker

⁴ Kakor v prej imenovanem spisu iz l. 1831, je tudi v tem (iz l. 1833) Cetinovič 15 let star!

⁵ Jeseni l. 1831, — torej nekako prav takrat, ko je Schermerl poročal z Dunaja, da Cetinovič ne more dobiti stipendije, ker še ni gojenec akademije.

⁶ Muzejski arhiv v Ljubljani, predsedstveni spisi ilirskega gubernija, št. 1082 de a. 1833.

svojih studij še ni dokončal in si more s slikarstvom le kaj malega prislužiti; sinu v Celovcu mora skrbeti za obleko. V uradu in izven njega se obnaša brez graje in vrši vse uradne posle marljivo in z veseljem. Živi v lepi slogi s svojo ženo, ki je zelo redoljubna in dostojna ter skrbi za svoje pastorko kot za lastne otroke.

Iz poročila ljubljanske policije (4. jul. 1834) izvemo, da se je (50 letni) Ign. Cetinovič rodil v Cetinu v Vojni krajini. O sinu Ludoviku pa stoji, da se je doma vedno lepo obnašal in da je že od nekdaj kazal nesporno nadarjenost za slikarstvo. Njegov oče je z njegovim vedenjem na Dunaju zadovoljen; ako je temu res tako, potem se more tudi sin priporočiti najvišji milosti.⁷

Ko se je po končanih studijah Cetinovič vrnil v Ljubljano, je tu pridno slikal, da bi si pridobil sredstev za nameravano pot v Italijo. Iz zapiskov ljubljanske policije ni razvidno, da bi bil kedaj prosil za tak potni list. Pač pa naletimo na slične vloge nekaterih drugih naših umetnikov, ki so živeli v območju ilirskega gubernija. Tako je n. pr. 19. maja 1846 predlagal ljubljanski policijski ravnatelj deželnemu predsedstvu prošnjo akad. slikarja in hišnega posestnika Mih. Strojca, da se mu radi umetnostne izobrazbe za dobo treh let izda dovoljenje za pot preko Dunaja in Prage v nemške zvezne države, Francijo, Švico in Italijo. Stari potni list je Stroj obenem vrnil, zoper novega policijsko ravnateljstvo ni imelo nobenih pomislekov. Ko je plačal 2 gld. konv. den. pristojbin, so mu pri vladi naslednjega dne potni list odobrili.

Prav mesec dni kasneje je celovška kresija predložila ljubljanskemu guberniju v odobritev inozemski potni list za »slikarja Marka Pernata iz Tinj«. Potno dovoljenje je dobil, le da so mu zavrnil tri saške tretjinske tolarje, ki jih je za plačilo kolkovine moral nadomestiti z 1 gld. 30 kr. v konvencijskem denarju. — Dne 29. novembra 1847 je »slikar Markus Pernat s Koroškega« iznova prosil in dobil potni list za inozemstvo.⁸

⁷ Muzejski arhiv v Ljubljani, odd. policijskih spisov za l. 1834.

⁸ Žal, da se vprav ti spisi o Pernatu — Pernhartu niso ohranili. Ugotoviti je mogoče le suha dejstva iz prezid. repertorijev (v muzejskem arhivu) pod značko »Pernat« (oblika Pernhart je torej kasnejšega, izmaličenega izvora) odn. ravnotam iz prezidialnega ekshibitnega protokola sub No. 792, 901 de a. 1846, 1616 de a. 1847. Na potnem listu z dne 29. nov. 1847 se je tudi sam podpisal kot »Markus Pernat«, kakor poroča dr. Jaksch dne 30. jan. 1914 dr. Ani Schiffrer (gl. njena collectanea v muz. arhivu). Tam trdi Jaksch, da je bil Pernat doma iz Rut, okr. Važenberg.

Nejasnost glede Pernatovega rojstnega kraja je končno pregnal preč. g. Anton Benetek, prošt in župnik v Tinjah, ki mi v pismu z dne 25. febr. 1932 (uvrščeno med uradne spise Narodnega muzeja v Ljubljani pod št. 158) poroča, da je bil Marko Pernat rojen »pri pd. Lajrovcu v Spodnjih Medgorjah, župnije Grabštanj, dne 6. julija 1824. Njegovi starši so: Andrej Pernat in Uršula, roj. Klotzer. Potem so se preselili v župnijo Mohliče, kjer so bili v Goričah pri pd. Ropicu. Tam sta rojena Markova brat Andrej 25. aprila 1830 in sestra Uršula 21. oktobra 1833. V rojstni knjigi so povsod in vsi vpisani »Pernath«. Potem so starši kupili Drtničejevo posestvo v Rutah v župniji Tinje. Je to malo posestvo, ki se običajno imenuje »kajža«. Sestra Uršula se je v Tinjah omožila z Valentinom Rösch, posestnikom Kropivnikove kmetije ob cesti blizu Drtničeja. V poročni knjigi v Tinjah je vpisano: »Uršula Pernhart auch Pernath, eheliche Tochter der Andreas Pernhart und seines Eheweibes Ursula, geb. Klotzer (Dertnische-Keuschler), beide schon selig, aus der Pfarre Möchling gebürtig (21. Oktober 1833)«... Koledar koroške Jožefove družbe iz leta 1903 (kjer je tudi slika Pernatova) omenja, da je Marko Pernhart obiskoval ljudsko šolo v Tinjah. Marko je umrl 30. marca 1871 v Št. Rupertu pri Celovcu. V Celovcu nosi ulica, kjer je Glavna pošta, njegovo ime: Pernhartgasse.

Glede Brankovcev, ki so jih nekateri tudi imeli za Pernatov rojstni kraj, pojasnjuje g. Benetek: »Gora Brankovca leži med župnijami Tinje, Slovenji Šmihel, Št. Jurij na Vinogradih in Smrjeta pri Telenbergu. Tinjski del se imenuje Rute (nemško Greuth) in spada v občino Važenberg.«

Po naknadnem poročilu g. prošta Benetka z dne 4. oz. 10. marca 1932 leži Pernatova rojstna hiša (Lajrove) prav za prav v Zgornjih Medgorjah in je v krstni knjigi v Grabštajnu pomotoma zapisano »Untermieger«. Oče slikarjev je doma iz župnije Št. Vid v

Jeseni istega leta (1847) je prosil ljubljanski trgovec Jos. Karinger, da bi njegovemu l. 1829 rojenemu sinu Antonu Karingerju, gojencu dunajske akademije likovnih umetnosti, za nadaljevanje izobrazbe dovolili za eno leto odpotovati v Monakovo. Magistrat je kot konskripcijska oblast sporočil, da bo Karinger šele l. 1849 stopil v dobo vojaške obveznosti. Ker pri njegovi telesni konstituciji ni pričakovati, da bi zrastel, bo (kakor je menil magistrat) za vojaško službo tako ali tako nesposoben, zato pri guberniju niso nič pomišljali in tako je Karinger 1. oktobra dobil zaželeni potni list.

S policijo je imel opravka tudi Matevž Brodnik. L. 1839 so mu dali za eno leto veljaven potni list, da bi se v Rimu izpopolnil v slikarski umetnosti. Meseca julija 1841 je odtam izginil, zapustivši vsega skupaj dolgov za 145 škudov (tolarjev) 39 baj. Avstrijski poslanik v Rimu je poslal zadolžne dokumente guberniju v Ljubljano, da bi tam ugotovili njegovo bivališče in ga pripravili do tega, da bi poplačal svoje dolgeve.

Ljubljanski policijski ravnatelj Uhrer je 19. decembra 1841 poročal guvernerju bar. Weingartnu, da se v Toplicah pri Novem mestu rojeni Brodnik še ni pojavil v Ljubljani. Zvedel pa je, da je pri kanoniku Pavšku Brodnikova originalna slika, ki jo je slikar sam cenil na 800 gld. in jo je Pavšku poslal v prodajo. Četudi morda slika ni toliko vredna, jo vendar strokovnjaki zelo hvalijo. Ker te slike Brodnik doslej ni mogel prodati, je prosil Pavška, naj bi mu nanjo posodil 400 gld., da bi dobil, kakor je zatrjeval, s tem sredstva, da more presno poslikati neko hrvaško cerkev. Pavšek mu ni ničesar posodil, Brodnik pa slike tudi ni še prodal in je bil vrh tega Pavšku dolžen transportne stroške. Dr. Uhrer je pravilno domneval, da se Brodnik mudi kje na Hrvaškem in da bi o tem vedeli kaj povedati sorodniki iz njegovega rojstnega kraja.

O božiču 1841 so potem od gubernija pisali novomeški kresiji, naj v Toplicah poizvedo, kje se Brodnik nahaja. Če bi pa medtem morda prišel domov, naj ga »na primeren način pripravijo, da poplača svoje dolgeve v Rimu«. Tu pa je mogel okrajni komisar Maček na Ruperčvrhu dati precej točna pojasnila. Kajti vprav tisti čas (10. decembra 1841) mu je pisal z Reke »historijski in portretni slikar« Brodnik, da se namerava v čim najkrajšem času poročiti. Prosil ga je, naj mu njegovo poročno prošnjo takoj reši, da jo more njegov brat Janez (če mu jo bo on prinesel) vzeti kar s seboj, nakar mu bo župnik vse potrebno poslal na Reko. Ker je poročno dovoljenje dobil, je komisar menil, da se je Brodnik najbrže že poročil in ga bo morda še mogoče dobiti na Reki.

En dan preden je ta odgovor priromal v Ljubljano, je došel 11. januarja 1842 tje tudi nov dopis avstrijskega rimskega poslanika grofa Lützowa, ki je medtem že tudi sam zvedel za Brodnikovo reško bivališče. Poslanik je prosil guvernerja Weingartna, naj njegov prvi dopis z Brodnikovimi zadolžnicami odstopi kr. ogrskemu guberniju na Reki. Tam naj prisilijo

Podjuni od hiše, ki se ji še zdaj pravi »pri Pernatu«. Pri Drtničeju sta bila rojena še slikarjeva brat Gašpar 15. jan. 1840 in sestra Ana 22. sept. 1836. — Marko Pernat je pač pokopan na pokopališču v št. Rupertu, ni pa tam umrl, ker ga v ondotni mrliški knjigi ne najdemo vpisanega. Ker njegovega imena tudi kazalo k mrliški knjigi v mestnem župnišču v Celovcu ne izkazuje, je slično kakor kraj njegovega rojstva ostalo tudi mesto njegove smrti do zadnjega časa zagonečno.

G. prošt Benetek, ki se mu za njegov obili trud pri teh dognanjih najlepše zahvaljujem, negativnim odgovorom na svoja poizvedovanja ni prav verjel. Potrutil se je zato sam v Celovec, kjer je po mrliški knjigi mestnega župnišča ugotovil, da je kazalo matrice pomanjkljivo in da je Marko Pernhart umrl 30. marca 1871 v deželni bolnišnici v Celovcu, odkoder so njegovo truplo prepeljali na pokopališče v št. Rupertu.

K Steskovi literaturi (Slov. umetnost, I, str. 269 sl.) je treba dostaviti še Pernatov nekrolog v Carinthiji, 1871, no 5. — Glede Stroja prim. policijske spise za l. 1846 (prezid. št. 666 de a. 1846).

mladega umetnika, »ki se povrh vsega bavi baje s poročnimi namerami«, da takoj poravna svoje rimske dolgove.⁹

Kako se je zadeva končala na Reki, o tem bi mogli povedati upravni spisi reških oblasti one dobe.

Résumé.

L'auteur de l'article »Quelques documents de la bureaucratie d'avant mars 1848« — qui représente la suite de son article sur les gens de lettres slovènes de la première moitié du 19e siècle, paru en 1930 dans la revue »Dom in Svet« — publie plusieurs données nouvelles, concernant le développement et la vie de quelques peintres slovènes de l'époque »Biedermeier«, qu'il a trouvées aux archives du gouvernement illyrien et de la direction de la police, à Ljubljana.

À côté de quelques détails biographiques sur les peintres Langus, Stroj, Karinger et Brodnik, sont spécialement importantes pour l'historien de l'art les constatations de l'origine et de la carrière du célèbre portraitiste Louis Cetinovič; doué de talent et d'une rare persévérance, en dépit de grandes difficultés pécuniaires, l'apprenti peintre qu'il était au début parvint jusqu'à l'Académie des belles arts de Vienne où, enfin, une bourse impériale lui fut accordée.

Pour ce qui concerne le paysagiste Marc Pernat, jusqu'à présent, on ne pouvait pas fixer ni le lieu de sa naissance (Zgornje Medgorje, en Carinthie) ni le lieu de sa mort (Celovec). L'auteur a pu constater l'un et l'autre, d'après les matricules ecclésiastiques. Les archives ont également démontré la forme primitive slovène de son nom, Pernat, qu'on ne changea que plus tard en Pernhart, forme plus facile pour la prononciation allemande.

⁹ Prim. Muzejski arhiv, odd. preds. spisi ilir. gub. št. 2247 & 2298 de a. 1841, št. 80 de 1842; ibid., odd. spisi ljublj. polic. ravnateljstva za l. 1841.

Zapiski.

Gostilne v župniščih.¹

I. Vrhovnik.

Kropa, 1669, okt. 9. Župniku Petru Tomažinu je dal vsak boter, če so pili, za krst dva solda (solidos); če niso pili, osem reparjev (paceos). Rekli so mu, zakaj rajši ne vzame denarja. Odgovoril je, da s tem niso zadovoljni botri, ki pravijo, da gredo zato radi za botre, da se malo poveše v župnišču s svojim župnikom, ki jih nikakor ne sili, da bi pili, dasi ima vinotoč, toda sami včasih v svoji radosti udarijo čez mero. Na vprašanje, ali vpisuje v žagradu ali v župnišču poročence, krščence itd., je odgovoril, da v župnišču, toda nikogar ne sili k pijači in stroškom; menil je, da se zato nihče ne more pritožiti (šk. a.).

1696, sept. 25. Župniku Benediktu Ruisingerju je bilo podaljšano dovoljenje vinotoča za eno leto (šk. a. 112).

1717, jun. 22. Vikar Marko Lovrenc Kapus nima vinotoča (k. a.).

1729, jul. 4. Župnik Josip Kledrer toči, toda zmerno brez vsiljevanja (ib.).

Landsberg, 1737, avg. 15. Vikar Filip Stiplavšek nima gostilne; vino toči samo botrom po krstu (šk. a.).

Lipa, 1669, sept. 26. Klj: Vikar nima vinotoča (šk. a.).

1717, jun. 28. Vikar Gregor Kramer ne toči (k. a.).

Mošnje, 1665, sept. 28. Po izpovedbi klj ni točil župnik Andrej Novak, nego cerkvenec. Župnik ima za potrebe svoje vino, drugo za prodajo pa cerkvenec, ki ne prinese pijače drugemu, kakor le tistemu, ki jo zahteva in plača (šk. a. pr 2, 115a).

1669, okt. 8. Župnik Andrej Novak je izjavil, da ne toči vina, kar prepušča cerkvenu. V Kropi je prišlo na dan, da je mošenjski župnik slepil vizitatorje trdeč, da nima vinotoča, kajti, kar sam ne dela, izvaja po cerkvenu, ki toči vino ne sebi, ampak v korist župniku, ki spravlja denar za vino; krčmari torej župnik, ne cerkvenec. Župniku je bilo pod kaznijo ukazano, naj najprej vpiše tiste, ki stavijo oklice in po krstu krščence. Če bi hoteli po dovršenem vpisu piti en ali dva bokala, naj se zgodi v božjem imenu. Ako bi pa odklanjali pijačo, naj se potrjeni z duhovno tolažbo odslove (ib.).

1690, nov. 24. Župniku Jakobu Pretnerju se je podaljšalo dovoljenje vinotoča na eno leto zunaj župnišča; takisto 1691 in 1696 (ib. pr 35, 195).

1717, jan. 25. Isti je prosil za vinotoč, ker bi ne mogel sicer zaradi skromnih dohodkov nositi bremena svoje službe; dobil je dovoljenje za eno leto; takisto 1718 (ib. pr 51, 68).

1779, jun. 9. Škofijstvo je ostro prijelo mošenjskega župnika Lenarta Petermana, ki je navzlic mnogim opominom, dekretom in sinodnim ukazom točil vino v župnišču in hkrati ob godbi uprizarjal plese na pohujšanje laikov in v nečast duhovskega stanu (ib. pr 67, 87 — prim. Pokorn, Šematizem 1788, 256).

¹ Gl. Glasnik, XI (1930), str. 78 sl.

Motnik, 1696, maj 31. O vizitaciji se je naročilo subvikarju Ivanu Nikolaju Majetiču, naj se ne drzne točiti vina razen botrom in pri porokah, toda brez pohujšanja in sile (16. pr 37, 132).

Mozirje, 1652, okt. 29. Klj so se pri vizitaciji pritožili zoper župnika Ivana Plevnika, češ da preveč taberna. Ne nasprotujejo, da toči svoje vino in o cerkvenih opravilih, a da kupčuje z vinom in si nabavlja najboljše, s tem so oškodovani tržani. Zahtevali so, naj se župniku prepove preobilni vinotoč, kar jim je vizitator obljubil. Prepovedana mu je bila kupčija z vinom, dobil pa je dovoljenje, da sme točiti lastno vino zmerno, dostojno in spodobno, kakor pristaja cerkveni hiši (ib.).

Naklo, 1665, maj 18. V župnišču je taberna, katero izvaja župnika Ivana Stareta brat Adam s svojo ženo brez pohujšanja v spodnji fišterni po stari navadi pri krstih in porokah. Župnik se ne vmešava in malokdaj prihaja k pivcem. Dac se mora plačati po dogovoru z dacarjem (ib. pr 2, 68 b).

1690, jan. 18. Vikarju mgru Jerneju Jenku se podaljša vinotočno dovoljenje za eno leto; takisto 1691 (ib. pr 35, 253).

1694, maj 10. Istemu samo župljanom pri krstih, porokah, v zakup dajanju desetine (pro conducendis decimis — ib. pr 38, 80); podaljšanje 1697 (ib. 327).

1717, jul. 10. Vikar Jernej Jenko toči, toda brez vsiljevanja. Klj so se pritožili, da obtežuje župljane s pijačo pri krstih in oklicih. Ker vikar ni imel dovoljenja za vinotoč, je bil opomnjen, naj prosi zanj (k. a.).

1729, jul. 15. Vikar Josip Kos (Kuss) toči vino, a ne sili nikogar. Klj so se pritožili, da se plačujejo oklici in da se za poroko dasta kaplanu še 2 libri; vrh tega prejme vikar še eno petico. Vikar je odgovoril, da se daje petica, kadar ne pijejo; kadar pijejo, se ne daje (ib.).

Okonina, 1785, avg. 3. Kuratu Štefanu Slivnicu je škofijstvo strogo prepovedalo vinotoč, ki nasprotuje cesarskim in škofijskim ukazom (šk. a. pr. 69, 456).

Peč, 1734, jul. 4. Vikar Matija Cik toči samo pri krstih in porokah brez sile (k. a.).

Pilštanj, 1655, jul. 12. Sodnik in pilštanski meščani so prosili generalnega vikarja, naj pilštanskemu vikarju Matiji Usarju popolnoma prepove že večkrat prepovedani vinotoč, ki ga je na škodo krčmarjem obnovil. Generalni vikar je izjavil, da se vikarju — pod kaznijo 100 mark — ne more popolnoma vzeti vinotoč, vendar pa se mu naloži omejitev, zlasti, da ne daje vina ljudem zoper njihovo voljo (Orožen, Dek. Drachenburg 84).

1737, avg. 29. Orgljavec je izjavil, da komisar Daniel Josip Drganšek nima še vinotoča, a njegov prednik ga je imel (šk. a.).

Planina, 1737, sept. 1. Vikar Franc Ks. Koren nima taberne. Prosil je, da bi se smelo cerkveno vino točiti v novi kaplanijski kleti, ker je bila kaplanija z vinsko kletjo sezidana na cerkvene stroške. Škofijstvo je dovolilo. V dotični kleti se sme hraniti cerkveno vino, ne pa vino ključarjev (šk. a.).

Plešivec, 1718, sept. 9. Juri Plešivčnik, ključar podružnice sv. Uršule na zori Plešivec, je prosil škofijstvo, naj bi prepovedalo Mihaelu Šisarniku vinotoč na shodih pri imenovanju cerkvi, prirejen na škodo prosilca. Škofijstvo je poverilo preiskavo starotrškemu komisarju mgru Josipu Antonu Marnu, ki naj dožene, ali ima prosilec pravico vinotoča (ib. pr 51, 29).

Pliberk, 1726, sept. 7. Vikar Andrej Krivec, Ljubljčan, nima vinotoča (ib.).

Podbrezje, 1665, maj 18. Župnik Ivan Vreček toči vino za denar po navadi, ki jo je našel. Z dacarjem ima pogodbo brez prepira. Botrom in svatom daje vino brez pohujšanja. Pijančevanja in preprirov ni (ib. pr. 2, 72 a).

1669, okt. 10. Isti nikogar ne sili k pijači (ib.).

1685, okt. 16. Vikar Jakob Pavlin je dobil dovoljenje vinotoča za eno leto; točiti sme samo župljanom pri krstih in porokah (ib. pr 31, 325). Podaljšano 1687 (ib. pr 33, 147).

1696, maj 11. Vikarju mgru Gregorju Engelmanu podaljšano za eno leto (ib. pr 37, 97). Engelmana je iznenadil naslednji škofijski dekret: Da se prestreže ljudem prilika pritoževati se zoper razne kurate zaradi vinotoča, se mu ukazuje, da ne sme v prihodnje pod kaznijo suspenzije ne sam ne po svojih domačih dajati in točiti vina nikomur razen tistim, ki prihajajo h krstu ali napovedovat oklice in po dovršenem vpisu in plačani štolnini prostovoljno zahtevajo pijačo, in sicer do 1. prihodnjega meseca (1. IX. 1697), potem pa je prepovedan vinotoč pod kaznimi, določenimi v sinodnih dekretih (ib. pr 37, 326).

1704, okt. 22. Vikarja Matija Križnarja je pozvalo škofijstvo zaradi vinotoča na 29. okt. pred se (ib. pr 43, 100).

1709, maj 13. Ljubničani so navajali škofijstvu zoper podbreškega vikarja med drugim, da ljudje mnogo prepijejo v župnišču, kadar prineso otroka h krstu. Vikar je odgovoril, da nikogar ne sili k pijači; da jim, kar prostovoljno zahtevajo (ib. pr 46, 136).

1710, mare 26. Škof je pozval vikarja Matija Križnarja na odgovor zaradi neopravičenega nadaljevanja vinotoča ob pohujšanju župljanov (ib. 316).

1717, jul. 8. Vinotoč v župnišču brez vsiljevanja (k. a.).

1717, nov. 6. Vikar Marko Anton Kunstl je prosil dovoljenja za vinotoč, ker prihaja mnogo tujcev v Podbrezje; oddaleč prispeli botri žele pijače; kaplana vzdržuje iz svojega. Dosegel je dovoljenje za eno leto (šk. a. pr 50, 195).

1719, jun. 22. Vikar Franc Abracht je dobil isto dovoljenje pod navadnimi pogoji (ib. pr 52, 19).

1729, jul. 13. Vikar Matija Jenzen je imel vinotoč (k. a.).

Podsreda, 1684, jun. 25. Vikar Marko Knez ne toči vina, pa ga namerava točiti, da bo lažje plačeval davke — toda brez pohujšanja (šk. a. pr 30, 156).

1696, maj 13. Vikar tabernà, toda nikogar ne sili, da bi pil (k. a.).

1737, avg. 26. Vinotoča ni v župnišču (šk. a.).

Polhov gradec, 1665, maj 5. Klj: Župnik Matija Rakar ima gostilno ob cerkvenih opravilih: krstih, porokah in pogrebih. Toči vino, a ne nadleguje tistih, ki nočejo piti. Župnik: So jako stari možje, ki pravijo, da se je vino vedno točilo v župnišču, kar tudi on izvršuje, toda brez pohujšanja. Nezmerno popivanje tu ni dovoljeno. Dasi ga še naročajo, se vino odreka vsem, ki so na tem, da se upijanijo; kdor ne zahteva pijače, se mu nikdar ne prinese (ib. 2, 42 a).

1684, dec. 14. Vikar Andrej Bastjančič je prosil za dovoljenje vinotoča, da bi mogel plačevati kapitlju donesek od desetine, zato se mu je dovolil vinotoč po kom drugim za eno leto (ib. pr 31, 157).

1685, maj 31. Sestra Bastjančičeva toči vino brez pohujšanja in pivci se ne silijo, da bi pili (ib. pr 30, 559).

1686, dec. 14. Istemu se podaljša dovoljenje vinotoča pod navadnimi pogoji (ib. pr 32, 228).

1694, okt. 29. Vikarju Andreju Selcikerju je dano vinotočno dovoljenje za eno leto (ib. pr 12, 112).

Predvor, 1665, maj 19. Klj: Župnik Andrej Ahačič toči vino ob cerkvenih opravilih kakor pri krstih in porokah; ne sili nikogar; ne trpi, da bi se kdo upijal v župnišču; pohujšanja ni. Župnik: O gostilni isto s pristavkom, da je imel v pokojnem knezu Otonu Frideriku oporo proti dacarjem, ki so več zahtevali, kakor jim je šlo (ib. 2, 78 b).

1669, okt. 11. Isti ima vinotoč, a pravi, da bi ga ne imel! Prosi škofijstvo, da bi ukrenilo, naj bi mu dajali župljani pri porokah in krstih en bokal vina (ib.).

1685, febr. 10. Vikar Ivan Jenko si je izprosil vinotočno dovoljenje do prihodnje vizitacije (ib. pr 31, 196).

1687, febr. 27. Istemu za eno leto (ib. 44).

1687, marc 18. Ivan Jenko je bil ovaden radi zlorabe vinotoča, da toči vino v župnišču sploh, ne samo pri porokah in krstih, pozno zvečer, celo čez polnoč, kakor navadni po dobičku hrepeneči krčmarji. Škofijstvo mu je ukazalo, naj se v treh tednih opraviči, sicer bo kaznovan. Vinotoč mora takoj opustiti. Ako tega ne stori, bo suspendiran ali celo odstavljen (ib. pr 33, 52).

1694, nov. 2. Vikarju Matiji Skuku podaljšanje vinotoča za eno leto; takisto 1696 (ib. pr. 38, 18).

1712, jun. 2. V župnišču je vinotoč — brez sile in nadlege (k. a.).

1716, sept. 26. Vikarja vodiški Juraj in preddvorski Luka Globočnik sta prosila za vinotoč, ker imata sicer slabe dohodke. Sitno bi bilo gledati župljane pri krstih prihajajoče v župnišče in pijoče od drugod prineseno vino (ib. pr 48, 377). Dobila sta dovoljenje za eno leto.

1717, jul. 11. Vikar Globočnik toči brez vsiljevanja (k. a.).

1718, sept. 16. Istemu dovoljenje za eno leto; takisto 1720 (šk. a. pr 52, 241).

1729, jul. 16. Vikar Ivan Ludovik Gandin taberna brez vsiljevanja (k. a.).

1785, okt. 12. Škofijstvo je prepovedalo župniku Andreju Novaku vinotoč. Točila je njegova teta. Strogo je prepovedalo nositi vino iz gostiln v župnišče pri krstih in porokah (šk. a. pr 69, 482).

Radorljica, 1717, jun. 23. Vikar Andrej Jenko ima vinotoč — brez vsiljevanja (k. a.).

Rečica, 1652, okt. 29. Klj so izjavili pri vizitaciji, da župnik Marko Vanko toči brez pohujšanja in samo ob cerkvenih opravilih; javne gostilne nima (šk. a.).

1747, sept. 27. Štolnina in vinotoč za botre in poročence sta vikarjeva (ib.).

Rovle, 1712, maj 18. Kaplan Andrej Pušar ima vinotoč; misli pa, da bi bilo bolje, ako bi ga opustil, ker se za duhovnika ne spodobi trgovina in vtikanje v svetna opravila (k. a.).

Skočidol, 1717, jun. 27. Provizor Matija Kolnik nima vinotoča (ib.).

Slovenjgradec pri Sv. Elizabeti, 1734, jul. 10. Subvikar Vincencij Suhotnik (Schucotnigk) nima vinotoča (ib.).

Smlednik, 1624, nov. 20. Generalni vikar Adam Sontner je ukazal župniku Matiji Steganšku, ki je zoper dekret tridentinskega zbora tabernal, naj se v prihodnje ne drzne zadržati pivce čez šesto uro zvečer (šk. a.).

1665, maj 12. Župnik Jurij Schwarz nima nobene trgovine razen vinotoča, ki ga izvršuje po hlapcu brez pritožbe. Ne sili župljanov k pijači; odreka jo pa videč, da so se dovolj napili (ib. pr 2, 48 b).

1679, dec. 4. Vikar Mihael Tercelj prosi dovoljenja za vinotoč, ki je v ljubljanski škofiji prepovedan pod težkimi kaznimi; a zdaj se dogajajo večja zla, nego prej, ker se zdaj le z veliko težavo morejo dobiti botri brez pijače, ki jo je po stoletja stari navadi moral vselej plačati krščenčev oče in je tudi rad plačal 2 ali 3 bokale (mensuras); otroci morajo biti v dušni nevarnosti brez krsta, ker botri večkrat z nevoljo prihajajo k temu zakramentu, preklinjajo in psujejo in kdo ve, nimajo li tudi slabega namena. „Jaz siromak priletan duhovnik morem zelo slabo izhajati brez vinotoča, o katerega priliki morem žito premenjati in za vsakdanje neizogibne stroške kaj denarcev pridobiti. Ker se mora izmed dveh zel vedno izbrati manjše in izmed dveh dobrin vedno večja in ker ne more nihče po pravici trditi, da sem poprej kdaj koga silil k pijači ali sicer kaj slabega napravil, zato prosim za obnovo vinotoča.“ Dobil je ukaz, naj vpisuje botre in krščenčevce v žagradu in se vzdrži slehernega vinotoča, da ga ne zadenejo globe in cenzure (ib. pr 20, 81).

1685, dec. 15. Upravitelj vikariata Gregor Lukanič je prejel vinotočno dovoljenje za eno leto (ib. pr 31, 352).

1690, febr. 20. Isti za eno leto; vinotoč naj izvaja kdo drug in zunaj župnišča; takisto 1691, 1695 (ib. pr 35, 51.).

1712, maj 31. Vikar Gregor Lukanič ima taberno, toda ne sili s pijačo (k. a.).

1716, sept. 15. Isti je prosil za vinotoč, ker je težavno drugam pošiljati po vino za ljudi, ki prihajajo k njemu ob računih, krstih in porokah, ali jih pošiljati v gostilne, ako hočejo piti. Dobil je dovoljenje za eno leto (šk. a. pr 48, 376).

1717, sept. 24. Vinotoč brez sile v župnišču (k. a.).

1720, sept. 16. Podaljšanje za eno leto (šk. a. pr. 52, 241).

1729, jul. 2. Vikar Matej Podgoršek tabernà, toda brez sile (k. a.).

Solčava, 1747, okt. 21. K vikarjevim dohodkom spada običajni vinotoč (šk. a.).

Sora, 1624, nov. 21. Župnik Adam Veternik, vprašan, ali izvaja gostilno (tabernam seu popinam), je odgovoril generalnemu vikarju Adamu Sontnerju, da toči samo za botre in poročence. Generalni vikar mu je velel, da pod kaznijo ne sme dajati vina v župnišču dalje, ko do šestih zvečer (ib.).

1674, nov. 10. O vizitaciji generalnega vikarja Filipa Terpina so izjavili klj, da radi vinotoča nimajo pritožbe, nihče se ne nadleguje; samo zahtevajočim se daje vino (ib.).

1685, maj 2. Klj: Vikar Andrej Jerlič ne toči vina; od vsakega krsta in poroke prejme 1 libro. Ključarjema bi bolj ugajalo, ko bi imel vinotoč. Vikar je izjavil, da je škofov prednik (Rabatta) prišel nekoč semkaj in prepovedal vinotoč v župnišču. Da bi se vikarju ne vzel dohodek, je dovolil, da sme zahtevati od vsakega krsta po dva bokala vina in natura ali v denarjih (ib. pr 30, 425).

1717, marc 14. Vikar Karel Valerij Forstlehner prosi zaradi slabih dohodkov za vinotočno dovoljenje, da mu bo moči nositi župna bremena (ib. pr 50, 30).

1719, marc 11. Enoletno dovoljenje vinotoča istemu; takisto 1720, pod navadnimi pogoji (ib. pr 52, 142).

1729, jul. 18. Vikar Forstlehner toči, ne da bi komu vsiljeval pijačo (k. a.).

1774. Vikar Josip Maren toči vino (šk. a.).

Stari trg, 1734, jul. 8. in 9. Niti pri Sv. Radegundi niti pri Sv. Pankraciju ni vinotoča (k. a.).

Sv. Ilj pri Velenju, 1669, sept. 17. Vikar Tomo Soller se je pritožil, da klj brez njegove vednosti prodajajo cerkveno vino (šk. a.).

1734, jul. 6. Vikar Florijan Konavšek toči samo za krst in poroko, sicer ne (k. a.).

Sv. Janez na Peti, 1652, nov. Ni bilo vinotoča (šk. a.).

1726, sept. 19. Vikar Karel Sebastjan Schaffer, Ljubljčan, toči samo pri krstih in porokah (ib.).

Sv. Mihael pri Šoštanj, 1652. Vikar Matej Križaj je točil vino pri krstih in svatbah — samo pri župnih opravilih. Vizitator je pripomnil, da je čul, da toči včasih zoper predpise (constitutiones).

1726, sept. 5. Vikar ne toči (ib.) (— ib.).

Sv. Pavel pri Voljski, 1652, nov. 7. Ni bilo vinotoča (ib.).

1668. Vikar Jakob Peric ne kupuje vina za prodajo; botrov in poročencev ne sili k pijači (ib.).

1669, sept. 11. Zgoraj imenovani nima taberne (ib.).

Sv. Peter v Ljubljani. 1641. V sosedstvu (ex uicinio) šentpeterske cerkve je bilo »birtovišče« — gostilna, kjer so se pokrepčavali župljani, prihajajoči iz daljnih vasi zaradi cerkvenih opravil k Sv. Petru, a tudi meščani in predmeščani so se oglašali tu po pogrebih. »Birtovišče« je bilo brez dvoma v vzhodnem delu sedanjega župnišča (staro župnišče je bilo na današnji škofijski pristavi); v zapadnem delu tega obširnega poslopja so stanovali gostači (dve enonadstropni hiši ena tik druge — gl. dr. Fr. Stele GMS IX sl. 25). Birtovišče omenja 3. šentpeterska krstna knjiga, ko je 15. okt. 1641 M. Jurij Kozina krstil Anžeta, zak. sina Martina Ježa — »ex uicinio« — od Birthousha« in sta kumovala Anže Kregar in Neža Vojdovka; 14. marca 1664 zopet krst »ex Birtoush«. V dobi 1663—1679 dvanajstkrat »Wirtshauss«.

1696, apr. 13. C: Vikarja ne točita vina; takisto 1712 (k. a.).

Sv. Peter pod Sv. gorami, 1696, maj 16. Vikar nima vinotoča (k. a.).

1737, avg. 20. Vikar Ivan Teraš toči semtertja vino, toda samo tistim, ki pošljejo ponje v župnišče; v župnišču pivcev ne mara (ib.).

Sv. Vid na Planini, 1651, maj. Klj so povedali, da v župnišču ni gostilne; župnik se tudi ne bavi z nobeno trgovino (ib.).

Svibno, 1665, avg. 14. Klj: Duhovščina ne kupčuje razen župnika, ki prodaja svoje pridelano vino po bokalih brez spotike ali žaljenja bližnjega ali siljenja k pijači (ib. pr 2, 131 a).

1686, maj 12. Klj se pritožujejo, da se botri silijo k pijači, kadar pridejo h krstu; zato krščuje vikar v kapeli sv. Ivana in ne v župni cerkvi (ib. pr 30, 619).

1694, apr. 29. Vikarju Matiji Gabru je podaljšano dovoljenje vinotoča za eno leto; takisto 1695—1698 (ib. 38, 18, 337).

1741, apr. 18. Vikar Franc Ks. Ivič je naznanil škofijstvu, da je bila doslej v svibenski župniji navada, da so botri v župnišču zapili tisti denar, ki so ga dali po tukajšnjem običaju otrokovi starši tako, da od njega niso nič dobili: ne vikar, ne kaplan, ne cerkvenec. Zdaj hočejo nekateri župljani odpraviti to navado, ne da bi dajali kaj krstnine. Ker mora župnik s kaplanom vred nositi davčna bremena in nima štolnine, kakor jo imajo drugod, je predlagal, da naj bi se tisti denar 34 kr. razdelil med župnika, kaplana in cerkvenca. Škofijstvo je pritrdilo (ib. pr 58, 496).

Salek, 1669, 17. Klj: Vikar Matija Križaj ne da v župnišču naenkrat vina več kakor dva bokala. Vikar je dejal, da nima vinotoča; kako mero ga da včasih pri mizi (ib.).

1674, sept. 13. Isti nima taberne (ib.).

1726, sept. 18. V župnišču ni vinotoča (ib.).

1734, jul. 3. Vikar Josip Thallmainer ne toči vina drugim — samo tistim, ki pridejo h krstu in poroki (k. a.).

Sentjernej, 1686, maj 20. Vikar Franc Josip pl. Schwizen tabernà. Ima navado, da po starem običaju prinese dva bokala. Če kdo hoče več piti, še prinese, sicer ne. Za krst nezakonskega otroka zahteva imperial, sprejema pa tudi manj, kolikor kdo more dati (šk. a. 624). Klj pravi, da so prej dajali le 4 reparje, zato se težko dobe botri in včasih se zgodi, da duhovniki zaradi pomanjkanja pristojbine puste otroka brez krsta (ib. pr 30, 628).

Sentrupert pri Landskronu, 1717, jun. 26. Vikar Franc Ks. Hueber nima vinotoča (k. a.).

Sentvid nad Ljubljano, 1665, maj 11. Klj: Botri dobijo v župnišču vino za denar, toda le tisti, ki ga zahtevajo (šk. a. pr 2, 44 b).

1679, nov. 22. Anže Kuman zoper vikarja Jurija Lazarja Krivca: Dasi je župnikom z javnim patentom prepovedan ne le vinotoč, nego tudi popivanje pri krstih in porokah, se je drznil Jurij Lazar Krivec, župnik v Sentvidu nad Lj., ravnati zoper to prepoved. Ko sem bil 1. okt. za botra ubogemu gostaču Juriju Lebnu in v župnišču plačal krstno pristojbino 16 kr. za bokal vina duhovniku, je jel zahtevati od mene najprej pogačo (Pogätschen), ki je ubogi gostač, čigar otroku sem bil boter, ne more dati, potem pa silil, naj pošljem po vino. Ko sem mu povedal, da otrokov oče nima kruha doma in tudi ne sredstev, da bi plačal za vino, in pristavil, da jaz ne maram piti, je dejal župnik: Če ti nočeš, bomo pa mi pili. Ko sem se odpravljaj domov, mi je župnik, ker nisem poslal po vino, vzel klobuk in ga obdržal. Ako bodo duhovniki tako ravnali, se bodo ljudje branili iti za botra. V dolžnost sem si štel to naznaniti in prositi, da naj bi se ukazalo gospodu župniku, da mi vrne klobuk.

1679, nov. 27. Župnik Krivec se je opravičeval: Po odpravljenem vinotoču ni odpravljena pijača za duhovnike, cerkvenca in župniško družino ali namesto nje gotova svota denarja. Izključivši kruh je tudi on zahteval za kaplana polič in drugega za cerkvenca, sam pa se je zadovoljil s štolnino 16 kr. Boter ni bil zadovoljen s tem in je brez vpisa pobegnil po stopnicah; bežečemu sem vzel

klobuk, ki mu ga ne vrnem, dokler ne izpolni svoje dolžnosti. Boter toži, da starši niso poslali več denarja, kakor kar ga je treba, za štolnino duhovnikom, kar ni res, ker je navada, da starši po svoji zmožnosti skrbijo za pijačo duhovnikom, botrom in drugim. Ako bi bili starši in botri tako ubogi, da bi tega ne mogli storiti, se ne zahteva niti štolnina in se vse opravi zastonj. Boter naj pove, mu je li bilo nemogoče plačati v župnišču en požirek (unum haustum), on, ki je v šentviški gostilni dal za 3 bokale (mensuris) in ni privoščil nam duhovnikom pijače. Klobuk se mu povrne, kadar stori svojo dolžnost. Škofijstvo je izdalo nato naslednji dekret: 1. župnik naj brez obotavljanja vrne klobuk; 2. glede na ukaza z 28. febr. in 1. sept. 1679 je ukrenilo, naj vprihodnje vpisuje botre in krščence v žagradu; razen običajne krstne pristojbine, ki se daje v gotovini, naj ne zahteva ničesar drugega zase in za svojega kaplana, kakor en bokal vina in natura ali v denarju pod pretvezo prepovedanega vinotoča; ne sme pa zahtevati pijače cerkvencu ali družini in ne pogače ali česa drugega; če bi kaj več jemal, bi ga zadela kazen, zažugana v omenjenih ukazih (ib. pr 20, 47, 59).

1687, febr. 4. Vikarju Mihaelu Pajku dodeljeno dovoljenje vinotoča za eno leto (ib. pr 33, 40); takisto 1694 izven župnišča, 1696 in 1697 (ib.).

1708, jan. 21. Škofijstvo je prepovedalo šentviškemu cerkvencu vinotoč, ki mu ga je pripuščal župnik mgr Mihael Pajek. Cerkevenc je točil tudi ob nedeljah in praznikih med službo božjo in bil kriv, da so jo pivci zanemarjali (ib. pr 45, 182).

1712, maj 23. Vikar Mihael Kilar (Killer) toči vino, a nikogar ne sili (k. a.).

1717, sept. 23. V župnišču ni vinotoča. Cerkvencu bi se moralo dajati kaj pri krstu, ker se je prej udeleževal pijače, ko je bila taberna v župnišču (ib.).

1719, nov. 25. Vikarju je dovoljen vinotoč za eno leto; takisto 1720 (šk. a. pr 52, 71).

1729, jul. 19. Vikar Marko Cincela ima vinotoč (k. a.).

Škale, 1669, sept. 15. Župnik nima gostilne (šk. a.).

1734, jul. 5. Cerkevenc dobiva od poroke in krsta samo pijačo (k. a.).

Šmartin pod Šmarno goro, 1712, maj 30. Vikar Gregor Engelman nima vinotoča (k. a.).

1717, jan. 26. Vikar Franc Ivančič (Jvuanziz) prosi za vinotočno dovoljenje, ker ima pičle dohodke in bi sicer ne mogel izhajati; dovoljeno za eno leto (šk. a. pr 50, 9).

1729, jun. 30. Isti toči, toda malo in ne da bi koga silil (ib.).

Šmartin pred Kranjem, 1684, jul. 8. Vikar Ivan Bertold pl. Höffer je dobil dovoljenje, da sme točiti vino v župnišču brez pohujšanja; nikogar ne sme siliti. Ako prekrši ta ukaz, se mu vzame dovoljenje in ga zadene kazen (ib. pr 31, 116).

1690, jan. 23. Gorenjemu je vzelo škofijstvo vinotočno pravico, dobljeno 8. jul. 1684, ker je silil kaplana Zlateta, naj bi zapil krstno libro (ad perpotandam libram baptismalem); po prvi postni nedelji ne sme več točiti (ib. pr 35, 19).

1690, febr. 7. Istemu vikarju se je vrnilo dovoljenje za eno leto; smel je točiti zunaj župnišča župljanom pri krstu in poroki in drugim, prihajajočim zaradi zakupa desetine (pro conducendis decimis); takisto 1691 (ib. 41).

1697. Mgr Jurij Rossa je prejel podaljšanje vinotočne pravice (ib. pr 37, 331).

1717, apr. 14. Vikar mgr Urban Kavalier je prosil za vinotočno pravico, ker je navada, da se delajo računi vseh cerkva v župnišču in se ob tej priliki použije mnogo vina in bi bilo neprilичno pošiljati po pijačo drugam. Vinotoč mu je bil dovoljen za eno leto; takisto 1718 (ib. pr 50, 41, 296).

1729, jul. 3. V župnišču ni vinotoča (k. a.).

Šoštanj, 1669, sept. 16. Klj: Vikar Matija Usar toči vino; pravijo, da je vedno krajcar dražje nego drugod; sicer ne sili k pijači, vendar zameri tistim, ki nočejo piti. Vikar je izjavil, da ima vinotoč, toda ne nadleguje nikogar (šk. a.).

1674, sept. 12. Na vprašanje, ali toči vino iz svojega vinograda, ali ga kupuje kakor krčmarji, je odgovoril vikar, da ima sicer majhen vinograd, večinoma pa kupuje vino. Škof Rabatta mu je priporočil, naj večkrat prebira sinodne naredbe (Constitutiones) in naj pazi, da jih ne prekrši (ib.).

1685, marc 24. Vikar Usar je dobil vinotočno dovoljenje za eno leto (ib. pr 31, 205).

1734, jul. 2. Vikar Josip Pogačnik toči brez vsiljevanja. Pri krstih je dobival cerkvenec pijačo, drugega nič (k. a.).

Trbovlje, 1652, nov. 8. Po izjavi klj je vikar Matija Več (Wez) rad pil, ne da bi se upijanil. Vabil je na veliko pijačo, toda ni silil. Vino je točil ob cerkvenih opravilih. Vikar je zagovarjal vinotoč, ker mu je potreben, sicer bi ne imel nobenega dohodka od vina (šk. a.).

1668, jun. 7. Z vinotočem sta jako zaposleni mati in sestra vikarja Matija Prešerna na veliko nevoljo grofa Vetterja (ib.).

1696, maj 10. Vikar nikogar ne nagovarja in ne sili k pijači (k. a.).

Turjak, 1734, jul. 15. Vikar Filip Renabočnik ne toči; od krsta ima cerkvenec malo pijačice (paruum libunculum) — k. a.).

Vodice, 1665, maj 12. Klj: Navada je, da se pije pri krstih in porokah v župnišču in da vsak boter in moški svat plača en bokal vina, kar radi store; ne nadlegujejo se potem, da bi še dajali za vino in se upijanili. Župnik in duhovniki ne pijo z njimi, razen izprva malo, potem jih zapustijo, da se lahko prosto gibljejo (šk. a. pr 53 a). Župnik Mihael Dergius ima vinotoč, ker je to prastara navada (ab immemorabili). Župljani se ne pritožujejo, nego se drže običaja svojih dedov, da pijejo pri krstih in porokah v župnišču in če župnik nima vina, pošljejo ponj k bližnjemu gostilničarju. Ni navada, da bi župnik z gosti pil ali jim vino sam donašal; prinaša ga kdo iz družine in se sprejema denar brez pohujšanja (ib. pr 2, 56 a).

1684, nov. 25. Vikar Jernej Grazl je dobil za eno leto vinotočno dovoljenje, ki ga izgubi ob najmanjšem izgredu in ga tedaj zadene kazen; takisto 1687 (ib. pr 31, 148).

1712, jun. 1. Vikar Josip Anton Juraj ima taberno brez sile in nadlegovanja (k. a.).

1716, sept. 26. gl. Preddvor.

1717, Vikar Juraj toči, a ne sili (k. a.).

1719, sept. 2. Vikar Franc Klun je prejel vinotočno pravico za eno leto (šk. a. pr 52, 42).

1729, jul. 1. Cerkevenc dobiva pri krstih $\frac{1}{4}$ vina (unum haustum) in košček kruha, ako vikar Josip Vačnik toči, sicer 9 soldov (k. a.).

1780, jan. 5. Ukaz vikarju Gregorju Schmalzu, naj odpravi iz župnišča vinotoč, ki nasprotuje sinodalnim določilom, dekretom sv. očetov in ukazom deželnega vladarja (šk. a. pr 67, 150 — prim. Pokorn, Šem. 1788, 56).

Vogrče, 1669, sept. 22. Klj: Župnik Florijan Staudekar ima vinotoč, toda nikogar ne sili (ib.).

Vransko, 1652, nov. 9. Župnik Andrej Karel Steidler ni imel taberne razen pri krstih in drugih cerkvenih opravilih (šk. a.).

1668. Vikar jako pretirava vinotoč (ib.).

1669, sept. 13. Župnik Ivan Ignacij Lavrič nima gostilne (ib.).

1691. Vikar mgr Mihael Krel je prejel v vizitacijskem dekretu opomin, naj ne dovoli, da bi kaplani in drugi domači sklicevali sosede na popivanje z botri (ib. pr 35, 221).

1709. Ukaz o vizitaciji: Popivanja v župnišču niso nikdar dopustna; prišlecem h krstu ali poroki naj se da 2, 4 ali kvečjemu 6 bokalov (mensurae), dasi bi zbrani zahtevali več vina (ib. pr 46, 199).

1723, jun. 2. Vikar Ožbalt Završnik toči, a ne vsiljuje pijače (k. a.).

Vrhnika, 1665, maj 4. Ob cerkvenih opravih deluje gostilna v župnišču; toči cerkvenec (šk. a. pr 2, 31 a). Župnik Ivan Krst. Cigule tabernā; ne nadleguje ljudi s pijačo siloma; tudi ne veleva, da naj bi se nosilo vino tistim, ki se ga branijo; vendar se nezahtevajočim še prinaša pijača, ki se, dasi nerado, plača zato, da župnik ne bo razžaljen. Klj so prosili, da bi se obnovil nekdanji ukaz, da se krsti in poroke vpisujejo v žagradu. Tako bo na voljo dano po vpisu stopiti v župnišče ali ne. In tista libra, ki jo je vrh krstnine uvedel nekdanji tukajšnji župnik Krištof Radovič, ker ni popival z župljani in ni točil vina, naj se ne zahteva, kadar gredo botri v župnišče (šk. a. pr 2, 35 b).

1685, febr. 15. Vikar Ivan Daniel Locatelli de Gabellino ne toči vina, ampak njegova sestra (šk. a. pr 30, 115).

1685, dec. 29. Isti je dobil dovoljenje vinotoča za eno leto. Točiti sme samo župljanom, ki prihajajo v župnišče zaradi krsta, poroke in drugih župnih opravil. Dovoljenje izgubi in si nakoplje kazni, ako bi iz drugih vzrokov točil vino, silil župljane piti ali zakrivil pohujšanje (ib. pr 31, 357).

1699, avg. 30. Vikar Jernej Perko nima vinotoča (k. a.).

1712, maj 18. V župnišču ni bilo taberne; 1728 tudi ne (ib.).

1728 avg. 11. Ne (ib.).

Zasip, 1665, sept. 24. Župnik Matija Mužán nima gostilne. Če hočejo piti, pošljejo po vino k vaškemu gostilničarju. Župnik nikogar ne sili; drži se navade, da otrokov oče da botrom za častno pijačo (pro honorato bibali). Boter doda iz svojega za en bokal (mensura), botra za polič. Po toliko vina pošljejo po navadi; za kaj več se nihče ne sili (ib. pr 2, 118 b).

1669, okt. Vikar Mužán ne tabernā. Pravi, da se mu zdi to nedostojno in njegovi k jezi nagnjeni naravi škodljivo (ib.).

1696, okt. 29. Župniku Viljemu Jakobu Preglu je bilo dano vinotočno dovoljenje do prihodnje vizitacije. Ob vizitaciji 1697 mu je došel ukaz, naj izvršuje sinodalne dekrete in vprihodnje nikomur ne daje vina, razen tistim, ki prihajajo h krstu, poroki ali pogajat se za desetino in po dovršenem zapisu ali storjeni pogodbi zahtevajo pijače; dovoljenje sega do 1. sept. (ib. pr 37, 310).

1717, jun. 24. Župnik Pregel toči — brez vsiljevanja (k. a.).

1729, jul. 7. Župnik Valentin Samec ima vinotoč (k. a.).

Zusem, 1654, okt. 31. Škofijski komisar in vizitator Filip Terpin, župnik v Šmartinu pred Kranjem, je zaslišal žusemskega vikarja Marka Volka (Wolko), ki je izjavil, da ne toči vina, ker ga malo pridela in ga potrebuje za svojo mizo; kupovati ga za prodaj, ne kaže, nekaj ne zaradi naraščajočega daca, nekaj zato ne, ker nima druge hiše, kjer bi točil, razen župnišča in bi ne mogel v isti sobi moliti in študirati ter hkrati poslušati neslane pogovore pivcev (šk. a.).

1684, jun. 19. Vikar Ivan Pokorn toči vino; po cele noči pijejo ženske in moški v župnišču in pospijo pijani; med sv. mašo in pridigo pijejo v župnišču (ib. pr 30, 136).

1685, avg. 30. Vikarju Pokornu je bil dovoljen vinotoč do sv. Jurija brez pohujšanja, sile in podnevi do večernega zvonjenja (ib. pr 31, 312).

1737, avg. 13. Vikar Josip Mačeradnik nima taberne (k. a.).

Nov seznam frankofilov v Napoleonovi Iliriji.

Fr. Zwitter.

Avstrijska vlada in špijonaža sta se zelo podrobno in natančno zanimali za vse pristaše in simpatizerje francoskega režima v deželah, ki so bile odcepljene od habsburške monarhije. Zato so sezname frankofilov zelo važen vir za vprašanje razvoja javnega mnenja v Iliriji; to so pokazale Vojnovičeva studija o padcu Dubrovnika in Kidričevi studiji o prostozidarjih v slovenskih in hrvatskih zemljah Ilirije.¹ Tem doslej znanim seznamom iz avstrijskih arhivov naj tu dodam nekaj novih, ki so jih sicer tudi zbrale avstrijske oblasti, vendar pa so ohranjeni danes v arhivu francoskega zunanjega ministrstva.

Marmontu so 15. junija 1810 sporočili iz Novega mesta, da so dobile avstrijske obmejne oblasti seznane onih Ilircev, ki jih morajo v primeru, da bi prestopili avstrijsko mejo, zavrtniti, nekatere pa celo aretirati in odvesti v Celje. Poročilo je zasnovano seveda na podatkih francoske špijonaže; avtor ni znan, ker nam je poročilo ohranjeno le v izvlečku, ki ga je Marmont dodal svojemu pismu vojnemu ministru z dne 27. junija 1810, v katerem ga obvešča o tem sovražnem aktu avstrijskih oblasti. Vojni minister je poslal nato kopijo tega pisma cesarju, ki je potem naročil zunanjemu ministru, naj dunajski poslanik grof Otto protestira na avstrijskem dvoru proti takim skoraj sovražnim ukrepom, ki ne ustrezajo prijateljskim odnosom in ki jih je brez dvoma zakrivila samo gorečnost in morda zlobnost podrejenih oblasti, ter da zahteva njihov preklit.² Incident je bil s tem pač poravnán, nas pa zanimajo tu sezname Avstriji nesimpatičnih Ilircev, ki so pridejani Marmontovemu pismu.

V celoti so obstojali štirje taki sezname. Prvi od njih vsebuje tiste Ilirce, ki jih je treba aretirati in odvesti v Celje; podpisan je od princa Hohenzollernskega, t. j. Frid. Franca princa Hohenzollern-Hechingenškega, poveljujočega generala v Notranji Avstriji.³ Druga lista vsebuje tiste Tržačane, ki jih je treba zavrtniti na meji; izdana je bila v aprilu 1810 in podpisana od celjskega okrožnega glavarja barona Juriča. Vse to velja tudi za tretjo listo, samo da se tu v nasprotju z drugo ne navajajo posamezna imena, ampak omenja samo pavšalno, da obsega kakih 30 imen, skoraj samih tržaških Judov. Četrta lista še ni prišla Francozom v roke, ker je bila pravkar izdana; o njej so zvedeli samo, da je obširnejša kakor prve tri.

Tako izvemo za posamezna imena samo iz prvih dveh list. Pri tem vidimo na prvi pogled, da je le malo imen pravilno pisanih, ker sta pač seznama ohranjena le v slabem prepisu, potem ko sta prešla celo vrsto rok. Če jih pa primerjamo z imeni članov ljubljanske prostozidarske lože,⁴ vidimo, da je velik del naših proskribirancev (tu označen z zvezdico *) pozneje med prostozidarji; kar se pa tiče ostalih imen, je razlika seveda v tem, da se omejuje Kidričev seznam na Ljubljano, kjer pa navaja mnogo več imen, dočim imata naša seznama tudi podatke za Trst. Pri tem pridemo do zanimivega rezultata, da je bilo frankofilov tudi v Trstu mnogo in da so bili, kakor je razvidno iz opazke o tretji listi, za Francijo posebno zavzeti tržaški Judje; če primerjamo s tem Vojnovičeve ugotovitve za Dubrovnik⁵ in znano dejstvo, da se je v tej dobi naselil v Ljubljani pod francosko zaščito po več stoletjih prvi Jud, smemo sklepati, da so bili Judje v Iliriji splošno frankofili. Kar se pa tiče Ljubljancev samih, je važno že dejstvo, da je nastal naš seznam v prvih, seznamih framazonov pa v zadnjih mesecih francoske vlade (noben seznam pred 1813). Pri vsej nezanesljivosti vseh poročil, ki izhajajo od špijonaže, je zato vendar do neke meje mogoče ugotoviti s primerjanjem razvoj javnega mnenja v Iliriji. Tu hočem le publicirati gradivo in se ne spuščam v podrobnejšo identifikacijo imen in interpretacijo seznamov;

¹ Vojnovič L., Pad Dubrovnika II, 415—418. — Kidrič Fr., Francosko-ilirska loža prijateljev rimskega kralja in Napoleona v Ljubljani, Slovan XII (1914); Framazonske lože hrvaških zemelj Napoleonove Ilirije v poročilih dunajskega policijskega arhiva. Rad, 206 (1915).

² Prepis Marmontovega pisma, Archives du département des Affaires Étrangères, Autriche, Corr. pol., 386, št. 190; kopija pisma vojnega ministra cesarju, ravnotam, 387, št. 7; kopija pisma dunajskemu poslaniku, ravnotam, 387, št. 17.

³ Wurzbach IX, 214.

⁴ Kidrič Fr., Francosko-ilirska loža, str. 12 in 58.

⁵ Pad Dubrovnika II, 22, 114 sl., 418.

opozarjam le, da srečamo med drugimi znanimi imeni tudi Simona Kremnitzerja, ki je bil v začetku Ilirskih provinc še v francoski policijski službi.

Prva lista.

Alborgetti ^{*6}	Kameneih
Alborgetti (Marc)	Kermel
Alton	Korn ^{*17}
Bagliariccio ^{*7}	Kosmann ^{*18}
Caspar	Kraile
Cavezzi	Kremnitzer
Collnizia (vice-capitaine du Port de Trieste).	Krisle (Michel Angelo)
Colloretti ^{*8}	Malck
D'Asperg	Marchioli (curé de Glogowitz) ¹⁹
Dessenegger ^{*9}	Pasquali (employé au cercle d'Adelsberg)
Domian ^{*10}	Pesamoska
Hodnick (le Baron) 3 ^e Commissaire Id.(?)	Pesko ^{*20}
cercle de Neustadt	Pirnal
Gale ^{*11}	Rodolphe (fermier de Reifnitz) ^{*21}
Galle (de Krainburg; un aventurier qui est tantôt à Laybach, tantôt à Trieste)	Rusy
Gasparelli ^{*12}	Smolle
Hallerstein (Baron de)	Tessio
Hohewart (Comte Léopold) ¹³	Vagal ^{*22}
Jemnikar ^{*14}	Valentin (François)
Kalchberg (de) ^{*15}	Venazi (rue de l'hôpital)
Kalsan ^{*16}	Wodnig [*]
	Wurzbach ^{*23}
	Zesca

Druga lista.²⁴

Almeda	Cahieri	Errera
Alperon	Commando	Fana
Andreossi	Carrodini	Fano
Balassa	Conalith	Facini
Baraux	Curiel	Finzi
Baumann	Cussin	Florio
Bergnier	Damiani	Formiginei
Casati	Devaulx	Franul
Cavenizzia	Dobler	Fromandite
Cazzi	Donegalli	Gadolla
Cochini	Dubois	Gamsberg

⁶ Pač eden od obeh Alborgettijev (Franc, bivši mag. svetnik v Trstu, pod Francozi apel. svetnik v Ljubljani, ali Jožef, trg. in municipalni svetnik), omenjenih pri Kidriču, l. c., odkoder so tudi ostale identifikacije in korekture.

⁷ Pagliarucci (edini popolnoma sigurni framazon).

⁸ Colloredo, kavarnar(?).

⁹ Pesenegger, profesor.

¹⁰ Damian Ksaver.

¹¹ Galle Franc, trg. in municip. svetnik.

¹² Gasparotti Franc, trg. in sodnik trg. sodišča (?).

¹³ Seveda Hohenwart.

¹⁴ Jeunekar Anton, protomedikus.

¹⁵ Kalchberg, bivši stanovski odbornik.

¹⁶ Kalan Anton, advokat in apelac. svetnik.

¹⁷ Tiskar Korn.

¹⁸ Rosmann Ernest, fiskal.

¹⁹ Jan. Marchioli je izza l. 1813 kaplanoval na Jančah.

²⁰ Perko, bivši oskrbnik na Orteneku.

²¹ Rudolf, trgovec.

²² Vogou, preds. I. inst.

²³ Procureur impérial I. inst.

²⁴ Tudi v tej listi je mnogo napak, ki jih bo pa mogoče popraviti šele pri identifikaciji posameznih oseb; tu navajam le imena.

Gasparini	Marini	Riatti
Gallomo	Marinitsch (Léopold)	Rosmini
Gentili	Mestran (Jacob)	Sarchi
Gratti	Mellet	Sardi
Griot	Minerbi	Saffaro
Hagenauer (Ignace)	Moratti (?)	Schwitzhofer
Heinrich (Joseph)	Moulon	Seiterer
Holstein (Jean Baptiste)	Muratti	Socher
Justenberg (Antoine)	Nestroy	Steiner
Kasseler	Nigris	Tapia
Kohen	Nozza	Thia
Labrosse	Oblasser	Tamasini (?)
Latil	Oserki	Treves
Languidier (Joseph)	Paliti	Valmarin
Laugier	Paximodi	Vandoni
Lavison	Parente	Venaziani
Lelli (François)	Penso	Vital
Lewi	Pericherli	Vivanti
Lazzatto	Pischera	Weber
Lazzatto (Salomon)	Puglia	Zauchi
Mondolfo (Salomon)	Radier	Zauglie
Marburg	Regre	Zenoner

Rimski vodovod iz Nevioduna.

(Začasno poročilo.)

Južnozpadno od Brežic, pod vasjo Izvir (kota 319 specialne karte), se nahaja močan izvir, ki je bilo o njem že dolgo znano, da so ga Rimljani porabili za vodovod Nevioduna. Ko so pomladi l. 1930 napravljali vodovod za novozgrajeni Zdravstveni dom v Cerkljah ob Krki, so se spet poslužili omenjenega izvira. Tedad so prvič naleteli na močno zidovje nekdanjega rimskega rezervoarja. Na ob tej priliki ugotovljene najdbe je v članku v »Slovenec« opozoril za svojo faro tudi sicer zelo zaslužni kaplan g. Matej Tomazin, ki se je zelo zavzel tudi za nadaljnje strokovno raziskavanje te izredno važne naprave, za kar mu bodi tu izrečena najprisrčnejša zahvala. S podporo kr. banske uprave je podpisani v teku meseca septembra pričel z izkopavanjem, o katerem naj sledi tu čisto kratko poročilo. Končno poročilo bo izšlo v sledečem letniku. Zahvalo izrekam tudi g. Martinu Pleterskemu, trgovcu v Cerkljah, ki je dal v svoji hiši v Dol. Pirošicah na razpolago stanovanje.

Pri postavljanju modernega vodovoda se je žalibog uničil del antičnega rezervoarja še preden se je pričelo znanstveno raziskavanje. Vseeno pa je od antične naprave ostalo še toliko ohranjenega, da jo je bilo mogoče rekonstruirati. Rezervoar (castellum aquae) je sestajal iz 5-15 m debelega zidu na zapadni in severni strani, na ostalih dveh je stene rezervoarja tvorilo skalovje samo. Prvotna višina zidov je znašala 5 do 6 m. Jedro sten je bilo iz opeke, ki je bila zunaj in znotraj obložena z velikimi kvadri. Našli nismo nobenega sledu kakih iztočnih kanalov. Zajezena voda je segala čorej v rezervoarju do vrha zidu in je bila po glinastih ceveh, katerih ostanke smo tu in tam še našli, v lahnem padcu speljana do roba grebena. Od tu je padala napeljava zelo strmo v Krško ravnino, kjer se pozna še danes kot premočrtno idoča nasipina. Voda je tu, kjer je bil pritisk večji, tekla najbrž po zidanem kanalu.

Pomladi bomo na tem kraju napravili nekaj poizkusnih rovov. Sicer pa ustreza te vrste vodovod natančno tipu vodovoda, ki ga opisuje Vitruv, de arch. VIII, 6, 8 kot »minore sumpus« izdeljivega

B. Saria.

Slovstvo.

WALTER SCHMID, *Norisches Eisen. Beiträge zur Geschichte des österreichischen Eisenwesens*, Abt. I, Heft 2. Wien-Berlin-Düsseldorf, 1932.

V vrsti razprav, ki jih je pod naslovom »Beiträge zur Geschichte des österreichischen Eisenwesens« v proslavo petdesetletnice svojega obstoja pričela izdajati družba Österreichisch-Alpine Montangesellschaft, je kot 2. zvezek I. oddelka izšla Schmidova razprava o noriškem železu, to je o rudarstvu najstarejših dob na Štajerskem in Koroškem. Ta predmet je za kranjsko ozemlje pred mnogimi leti obdelal v obsežni knjigi nekdanji kustos ljubljanskega muzeja, Alfons Müllner, in v naslovu omenjena vrsta razprav, obsegajoča pet samostojnih oddelkov, bo med drugim objavila tudi (to posnemamo po uvodu izdajateljcev) obširno rokopisno ostalino A. Müllnerja, v kateri se obravnava zgodovina ostale avstrijske železne industrije in katere Müllnerju ni več uspelo izdati.

Schmidova razprava se le v najmanjši meri opira na tuja raziskavanja, zato pa tem jačje kaže, da je vprav najstarejša zgodovina noriškega rudarstva postala konkretno poglavje večidel po zaslugi njegovih izkopavanj. V Noriku razlikuje avtor v glavnem trije etape pridobivanja železne rude in predelavanja v kovino, ki so tudi različno lokalizirane. Prvo, najstarejšo etapo (8.—6. stol. pr. Kr.) predstavljajo ležišča železne rude v južnem Noriku (Vače, Nauportus — Vrhnika) ter v sosednji južni Panoniji (Podzemelj), kakor tudi ona na ozemlju Japodov (okolica Postojne, Metulum). Šele kasneje so bili odkriti rudnatni skladi v notranjštini Norika, katerih izkoriščanje tvori drugo etapo noriškega rudarstva s središčem okrog današnjega Hüttenberga na Koroškem. Pričetek teh rudnikov je kakor skoraj povsod zavrt v pravljico, ki ve poročati, da je ta ležišča odkril šele neki rimski suženj, vendar je upravičen ugovor, da so bila poznana že davno prej. V bližini tega kraja, po Schmidovem naziranju v Noreji, domneva Schumacher nekako središče železne industrije mlajše dobe železa, odkoder naj bi se bili n. pr. eksportirali recimo ravno meči daleč naokrog, celo v Slavonijo in na Ogrsko. Etnični nosilci teh rudarskih podjetij so bili v starejšem času Noričani, pred priključitvijo k rimski državi Tauriski, s priključitvijo Norika l. 16. pr. Kr. so pa razen zlatih ležišč verjetno tudi železna prešla v neposredno upravo rimske države, čeprav za to dejanje nimamo nikakega drugega izročila kot analogije iz Španije, Britanije in od drugod.

V tej dobi je Hüttenberg postal pravo središče rudarstva, v njegovi najbližji okolici pa nahajamo več kopov, tako na pr. Mosinz, Lölling, Scharstein, Zosnerkogel, Wilder Keller itd. Ohranjenih je zelo mnogo detajlov, s katerimi je Schmid podal dovolj izčrpno rekonstrukcijo postanka, ki je toliko zanimiva, da jo vsakomur priporočamo za čitanje. V Löllingu so na pr. odkrili sledove peči, ki njen tip povsem odgovarja našim apnenicam. Rudarska naselbina sama je morala biti v kraju, ki se danes imenuje Semlach in odkjer izvira več napisnikov.

Tretja etapa noriške železne industrije se pričinja o. l. 167 po Kr. Z ugotovitvijo meje na Donavi, z ustanovitvijo novega upravnega središča Norika v Ovilava-Welsu itd., je bilo potreba tudi produkcijo železa omogočiti v večji bližini novih področij rimskega gospodarstva, »bogastvo štajerskega Erzberga je postalo znano šele v tej dobi« (Schmid, 33). Vsa važnejša najdišča leže ob cesti Donawitz—Vorderberg—Eisenerz (dalje proti Welsu), ki jo prof. Schmid v opisu podrobno zasleduje, glavni skladi pa se nahajajo na Erzbergu, čigar bogastva se je zopet oklenila mitična fantazija. Posebno dobro so tu ohranjeni plavži na Feisterwiese, ki dajo poleg drugih razmeroma bogato zastopanih posameznosti dovolj vpogleda v razvitost rimskega rudarstva. Da so tudi naselbine tega rudniškega sektorja stale na dokaj imoviti stopnji življenja, o tem priča nagrobna kapela iz konca 3. stoletja po Kr., najdena v Donawitzu, zdaj v graškem Joaneju.

Rimsko tradicijo je potem povzel srednji vek, ki je zastopan v razpravi s tremi kovačnicami, izkopanimi v Altenmarktu nad Vorderbergom. Prvotno nerazumljive talne načrte je prof. Schmid, ki jih je izkopal skupno z ing. Schusterjem, primerjal z našimi kropskimi in kamnogiškimi ter jih označil kot kovačnice. V njih se je našlo mnogo drugega gradiva, zlasti ostankov keramike, ki nas navajajo na poznosrednjeveški čas.

Poglavje o rimskem rudarstvu spopolnjuje zelo pregleden kratek popis tehnične, gospodarske in upravnopravne organizacije rimskega rudarstva, na izvrstnem papirju tiskana razprava pa obsega 47 podob, ki dobro spremljajo zanimiva in stvarno bogata izvajanja zaslužnega prof. W. Schmid.

R. Ložar.

N. VULIĆ, ANTIČKI SPOMENICI NAŠE ZEMLJE. Spomenik
Srpske kraljevske akademije, LXXI. Beograd, 1931. 4°. 259 str. Cena
70— Din.

Zunanji povod priučujoče publikacije je nova izdaja antičnih napisov, ki jo je inspiriral Union Académique Internationale v Bruslju, prepustivši izvedbo posameznim v njej včlanjenim akademijam. Tu objavlja profesor stare zgodovine v Beogradu, N. Vulić, gradivo, ki ga je zbiral s trudopolnim delom mnogo let. Gradivo obsega v glavnem spomenike iz Južne Srbije, ki jo je avtor temeljito prepotoval, dalje iz Sandžaka, Črne gore in severne Srbije. Razen tega nahajamo še nekaj novcev iz Vršca, ki naj bi bili rajši odpadli, ker ne spadajo sem, in napis iz Drača, od pisatelja že enkrat objavljen. Naravno je, da je to gradivo zelo različno. Poleg popolnoma brezpomembnih fragmentov najdemo napise največje važnosti, kot n. pr. svojevrstni gradbeni napis sinagoge v Stobih (no. 636). Za domačo zgodovino je to gradivo brezmejno in pisatelj ga niti zdaleka ne obravnava niti ga ni hotel obravnavati izčrpno, a z njim se bo treba še dolgo pečati. Njegovo uporabo olajšujejo razni indeksi. Na svoj račun bosta prišla i zgodovinar i arheolog. Da je pisatelj v svojih pojasnilih zelo previden, je hvalevredno. Vseeno pa bi bilo umestno, ko bi bil avtor posameznim spomenikom namenil enakomernejšo obravnavo. Tako n. pr. je objavljena bronasta posoda v obliki zamorčkovne glave iz Rudnika z vsemi inačicami, drugi, celo važnejši spomeniki so pa navedeni brez sleherne pripombe. Manj dober v tej sicer dragoceni publikaciji je pa malomarni in vendar preveč zapravljeni način ilustracije. Brez ozira na popolnoma nepoznatne klišeje kot n. pr. str. 117, 204, so podobe na str. 95 ali 97 naravnost neokusne. Tudi to je treba grajati, da so na eni in isti strani podobe obrnjene v vse mogoče strani (prim. str. 167, 215, 225, 231 i. dr.). Ako bo Akademija še kdaj imela priliko izdati takšno zbirko antičnih spomenikov, naj gleda na zunanjo opremo z večjo pažnjo. Inozemski učenjak, ki mu je tekst nedostopen, se bo posluževal podob in bo po njih presojal celotno delo. B. Saria.

KOROŠEC VIKTOR, *Hethitische Staatsverträge*. Ein Beitrag zu ihrer juristischen Wertung. Leipziger rechtswissenschaftliche Studien. Leipzig, 1931. VIII in 118 str. Mk. 6.—.

Čeprav priučujoče delo ne sodi v okvir domoznansko-zgodovinskega časopisa, naj ga vendar na kratko omenimo, da s tem opozorimo naše bralce tudi na splošno-zgodovinska dela naših domačih historikov. Med najvažnejše najdbe, ki so v zadnjem desetletju obogatile naše znanje antične zgodovine v najrazličnejših ozirih, spadajo brez dvoma neštivilne in še dolgo ne izčrpane glinaste plošče iz Boghazköi, starega Hattusaš, glavnega mesta nekdanjega hetskega kraljestva. Vendar ti spomeniki ne nudijo le bogatega gradiva za politično zgodovino, recimo prva poročila o predhomerskih Grkih, nego zlasti tudi za pravno zgodovino, saj imamo med njimi veliko število originalnih državnih pogodb, kakor sicer nikjer v antiki. Avtor si je zastavil nalogo, te državne pogodbe z jurističnega vidika obdelati, razdeliti in analizirati njih strukturo in vsebino. Pri tem loči dve veliki skupini: državne pogodbe v pravem smislu besede kot take, torej mednarodnega značaja, in vazalne pogodbe med hetskimi velekralki ter njih vazali. Razen pravnega zgodovinarja bo to pomembno delo uporabljal s pridom zlasti oni, ki se peča s politično zgodovino te prednjeazijske velesile, ki nam zadnji čas postaja bolj in bolj jasna. Veseli nas, da je to delo o najstarejšem mednarodnem pravu napisal domač učenjak. B. Saria.

JOŽE RUS, *Kralji dinastije Sverladičev, najstarejši skupni vladarji Hrvatov in Srbov 454—614*. Ljubljana, 1931. — 8°. 208 str.

Poljski sociolog L. Gumplowicz (1838—1909) je teorijam o izvoru in prihodu Hrvatov na Balkan dodal svojo, po kateri so se med slovanski narod Hrvatov, ko je bival še ob zgornji Visli, naselili germanski Gotje, mu zagospodovali, toda se s Hrvati spojili v en slovanski narod, ki se je pod imenom Hrvati naselil v Dalmaciji. Gumplowiczova teorija je pripravila J. Rusa do nove, ki jo podaja v delu, navedenem v začetku teh vrst. Tudi Rusova teorija je »gotška«, vendar ne v Gumplowiczovem smislu. Hrvati niso od starine Slovani, kot pri Gumplowiczu, marveč germansko-gotsko plemo, ki je bivalo ob zgornji Visli, odkoder se je skupno s Slovani po letu 598 preselilo v zapadni del Balkanskega polotoka. Ti vislanski Hrvati-Germanci so pa tukaj našli že naseljen drobci prav tako germanskega naroda Gotov, ki biva v urejeni državni organizaciji tu že od srede 5. stoletja, se z njimi spojili v narod, ki je prav tam naselivšim se Slovenom dal državno organizacijo in po zakarpatških Hrvatih tudi narodno ime. Hrvatska državna tvorba sloni v svojih temeljih na državni tvorbi germanskih Gotov, osveženi ob prelomu 6. v 7. stoletje po vislanskih germanskih Hrvatih. Hrvatska država je torej zgrajena na germanskih temeljih, njeno »državotvorno jedro«, ako smemo tako reči, je germansko. Svojo z veliko sigurnostjo podano gotsko-hrvatsko teorijo je avtor izvedel in skušal podpreti s poročili pisanih virov, predvsem s tako zvanim Letopisom popa Dukljanina, ki je

v drugi polovici 12. stoletja v Jadranskem Primorju napisal delo o najstarejši zgodovini Hrvatov in Srbov, dalje s poročili splitskega arhidijakona Tome, ki je Dukljanina v svoji »Zgodovini solinske cerkve« uporabljal, pa tudi z mnogo starejšimi viri, predvsem Jordanovim »De origine actibusque Getarum« in grškim »De administrando imperio« cesarja Konstantina Porfirogeneta. Prvih pet poglavij Dukljanskega letopisa ima napis »Knjiga o Gotih« (Libellus Gothorum). Po večini so dosedaj smatrali povest te knjige za izmišljeno, čeprav ne manjka tudi nasprotnih glasov, ki Dukljaninu verujejo, razlagajo najstarejšo hrvatsko zgodovino v gotski luči (Farlati, Pejačević) oziroma skušajo spraviti poročila v Letopisu v sklad s Konstantinom Porfirogenetom (K. Nikolačević v Glasniku društva srbske slovesnosti, 12. knjiga, 1860, str. 464d.). Novejše zgodovinopisje te in podobne poizkuse, dati prvim poglavjem Dukljaninovega letopisa značaj verodostojnosti, ni jemalo resno v poštev. J. Rus nasprotno je pa trdno prepričan, da je v začetku Dukljaninovega letopisa podan prikaz zgodovine Gotov na Balkanskem polotoku in nanjo nadozvejujoče zgodovine vislanskih germanskih Hrvatov v družbi z novo naseljenimi Sloveni. Kot pred njim Nikolačević skuša Rus spraviti Dukljaninovo poročilo v sklad z vestmi, ki jih najdemo pri Konstantinu Porfirogenetu, pa tudi pri Jordanu in drugih avtorjih.

Nedvomno je šteti Rusu v zaslugo, da je šel in začel primerjati Dukljanski letopis z drugimi viri, izhajajoč iz metodično povsem pravilnega vprašanja, ali najdemo to, o čemer piše Letopis, tudi v virih, ki stoje opisanem dogodkom mnogo bližje. Rusova analiza prvih pet poglavij Letopisa je v velikem nasprotju k dosedanjim, ki so bile skoraj brez izjeme negativne, — pozitivna, namreč: Dukljanin nam podaja najstarejšo zgodovino dinarskih Gotov in za njimi k tem naselivših se Gotov-Hrvatov in Slovenov, črpajoč predvsem iz narodne tradicije. Mislim pa, da je avtor naše knjige šel pri tem mnogo predaleč in hudo zašel. Zelo oprezna analiza gotške knjige Dukljaninovega letopisa bi ob skrbnem primerjanju starejših virov dala slutiti nekatere historične dogodke, ki so se skozi megle narodne tradicije ohranili do zapisa v Jadranskem Primorju v 12. stoletju. Ob pazljivem čitanju našega vira pridemo do nekaterih takih mest, ki jim je podlaga nemara kak resničen dogodek. Tudi avtor naše knjige je prišel do tega spoznanja, ali namesto da bi taka mesta skušal očistiti in pravilno osvetliti, je zašel v nemogoče konstrukcije, prevzemajoč skoraj celotno »gotško knjigo« našega Letopisa kot verodostojen in na podlagi resničnih dogodkov zgrajen vir. Ako je Rus proglasil prvih pet poglavij Letopisa, ki obravnavajo dogodke do 7. stoletja, za vir, ki mu gre verodostojnost, bi moral dokazati isto tudi za nadaljevanje Letopisa, ki ga je napisal isti avtor. Znano pa je, kako malo je verjeti Dukljaninu, ko razpravlja o zgodovini Srbov in Hrvatov od 7. do konca 10. stoletja. Šele od tu dalje postaja Dukljanin zanesljivši (primerjati je o vseh teh vprašanjih temeljno delo F. Šišića, Letopis popa Dukljanina, Beograd-Zagreb, 1928). Popolnoma isti stil, način pripovedovanja, genealogijo in hronologijo najdemo v začetku našega Letopisa kot v njegovem nadaljevanju. Letopis kot delo enega avtorja bi moral torej Rus vzeti kot celoto v pretres, preizkusiti njegovo verodostojnost ne le za prvih pet poglavij, marveč tudi za naslednja. Tako postopanje bi ga moralo dovesti do rezultatov, do katerih so prišli naši najboljši zgodovinarji od Lucija pa do Ilariona Ruvarca in Fr. Račkega, K. Jirečka in Ferda Šišića. Njihova sodba za starejši del Letopisa glasi: tekst je natrpan nesmiselnosti in fantazije, pri Dukljaninu omenjenih imen vladarjev ne najdemo v zanesljivih in dogodkom sodobnih bizantinskih in zapadnih virih, vsako pomanjkanje letnic in hronoloških osnov, očitna tendenca, sestaviti genealogijo dukljanskih knezov, ki naj sega v pravadno gotško dobo, umeten rodovnik, pri katerem si avtor v sili pomaga s po smrti očetovi rojenim sinom, v par desetletij tlači avtor nemogoče število generacij. V zgodovini historiografije ni delo, kot je naš Letopis, nič ne navadnega. Podobne izdelke poznamo tudi pri drugih, posebno mladih narodih, katerih vladarji so hoteli započeti svoj rodovnik kar mogoče daleč v preteklosti. Anonim ogrskega kralja Bele IV. ali pa poljski Kadłubek sta avtorja Dukljaninovega kova. Na delu takih kvalitete je Rus gradil svojo »gotško« teorijo.

Se hujšo silo kot »gotški knjigi« našega Letopisa dela avtor virom, ko jih skuša spraviti v sklad s tem, kar nam poroča Dukljanin. Navesti hočem nekatere primere takega postopanja. Konstantin Porfirogenet razpravlja v 29. knjigi svojega »De administrando imperio« o dogodkih 9. stoletja in imenuje s tem v zvezi dva bizantinska vladarja, Mihaela II. (820—829) in Bazilija I. (867—886). Pri Konstantinu opisani dogodki se dajo lepo spraviti v sklad z onodobno bizantinsko zgodovino in razmerami v zapadnem delu balkanskega polotoka v 9. stoletju. Rus pa postavlja te dogodke v 5. in 6. stoletje. Ker so pa pri Konstantinu našeta razna slovenska plemena Hrvati, Srbi, Zahumci in druga, ki jih v 5. in 6. stoletju na Balkanu še ni bilo, jih Rus proglašja za Gote. Ker sta mu na potu dve imeni bizantinskih cesarjev, ki sta živel v 9. stoletju, proglašja to zopet kot anahronizem. Takih načinov primerjanja in dokazovanja je v Rusovi knjigi cela vrsta. Vobče bi pričakovali, da bo Konstantin Porfirogenet vsaj omenil v svojem delu Gote, ako so imeli res tako veliko vlogo pri nastanku srbske in hrvatske države, toda imena Got v zvezi zapadnobalkanskih državnih tvorb pri cesarskem piscu zastoj iščemo. Prav tako nasilno kot primerjanje s Konstantinom Porfirogenetom se mi zdi primerjanje z Jordanom. Citatelj naj primerja samo listo gotskih vladarjev pri Jordanu in listo pri Dukljaninu. Svevlad II. popa Dukljanina naj bi ne bil nihče drugi kot znani vzhodno-

gotški kralj Teoderik in ime Teoderik (Thiudareiks) naj bi pomenjalo toliko kot Svevlad. Avtorja ne moti, da pomenja Thiudareiks prav za prav »knez ljudstva«, ne pa »oni, ki vse vlada«.

Kar hronološko avtorju ne gre preveč v sklad, najrajši zavrača. Iz virov čita veliko več, kot ti resnično vsebujejo. Ako se je avtor že spustil v arheološki ekskurz o reki Boliji (str. 41d.), bi ga moral tudi od arheološke strani rešiti. Upoštevati bi moral razpored vidnih in izbranih črk na napisu, ki ga je med drugim v posnetku objavil n. pr. Vjesnik za arheologijo i historiju dalmatinsku 1926/27, 49, tab. II. Videl bi, da je na mestu, kjer manjka ime reke in ki ga spopolnjuje z »Balia«, veliko več prostora kot samo za štiri črke. Ostale strokovne literature, ki se je bavila s tem napisom, avtor ne upošteva. Po Jordanu teče reka Bolia v Panoniji. Avtorjevo dokazovanje, da je Bolia bosanska reka Sana in da se je pojem gotške Panonije tako daleč raztezal, me ni prepričalo. Prav tako ne, da je Aqua nigra pri Jordanu današnja Crna Bara v Mačvi. Zakaj citira avtor grške pisce z latinskimi prevodom, mi je neumljivo. Ali originalen tekst ali pa prevod na jeziku knjige!

Priznati je, da je avtor vložil v svoje delo veliko truda, ali ga slabo naložil. Šel je, kakor sem že v začetku tega referata omenil, mnogo predaleč. Kritična omejitev bi mogla dovesti do nekaterih sicer bolj skromnih rezultatov, toda zato tudi bolj sigurnih in za zgodovinsko vedo sprejemljivih. Nekatere ugotovitve so pa sicer prav dobre in na mestu. Templana pri Dukljaninu gotovo ni Tevtonija. Dobro je podana hronologija langobardskega premikanja v Panoniji. Nazorno je prikazan prehod Slovencev preko Karpatov, ki pa je tudi v dosedanjih historični in slavistični literaturi bolj naglašen, kot misli avtor. Dobro je avtor naglasil, da je treba ločiti slovensko in obrsko gibanje v Panoniji, dobro je karakteriziral način slovanske penetracije na Balkan ter naseljevanje in umikanje Slovencev iz Panonije pred Obri. Rusovo geografsko gledanje historičnega dogajanja je posebno v drugem delu knjige ponekod prav dobro. Drugod pa zopet operira tudi v tej stvari s pretirano geopolitiko.

Obstanka Gotov v zapadnem delu Balkanskega polotoka tudi preko 6. stoletja gotovo ni zanikati. Nova odkritja Čremošnikova v Brezi pri Sarajevu govore gotovo za to. Mogoče je gotško tudi ime kraja Onogošt v Črni gori, ki ga dubrovniški viri imenujejo Anagastum in ki je danes bolj znano pod imenom Nikšići. (Rus tega imena ne upošteva, prim. Jirečkovo Istorija Srba, prevod Radoničev, I, str. 39.) Ali, da bi Gotje igrali tako veliko vlogo v historičnem življenju srbskega in hrvatskega plemena, četudi jih je poživil nov val okoli leta 600, tega Rus po mojem mnenju ni dokazal. Avtor nikakor ni bil dosti varen pred vizijami, čeprav to trdi (str. 24) in njegov klic »nazaj k virom« (ite ad fontes) velja bolj zanj kot za druge.

M. Kos.

FR. RAMOVŠ: *Dialektološka karta slovenskega jezika*. Ljubljana, 1931, str. 72. V komisiji knjižarne Učiteljske tiskarne.

Fr. Ramovš, najboljši poznavalec slovenskega jezika, je izdal zemljevid slovenskih narečij in kratek pregled načelnih vprašanj o njih. Slovenska narečja so trd oreh in že veliko domačih in tujih slavistov se je zastonj trudilo, opredeliti in označiti jih. O vseh dosedanjih poskusih pravi Ramovš, »da problem klasifikacije dialektov slovenskega jezika doslej še ni bil načet« (str. 20). Zanimivo je, da je najboljšo označbo podal l. 1841 ruski slavist Sreznevski.

V pričajuči razpravi je strnil sadove svojega dolgoletnega dela. Podaja nam znamenite izsleditve in polno duhovitih kombinacij. Prišel je do zaključka, da so bila narečja že v času, ko smo se naselili na tem ozemlju, dasi se je slovenski jezik tedaj le malo ločil od ostalih Slovanov. Enotnega praslovenskega jezika ni bilo in so bili že od nekdaj mali razločki med posameznimi govori. Duhovita je najdba, da se v naših narečjih zrceli oblika naše zemlje in naša preteklost. Ramovš šteje 19 narečij in vsako izmed njih se deli v podnarečja, tako da moremo govoriti o 46 različnih govorih. Ta mnogolikost ima svoj vzrok v naravni in politični razkosanosti. Neprehodni gozdovi, ki so bili ob prihodu Slovencev veliko večji kot sedaj, neprodorna močvirja in večje število fevdalnih gospostev, ki so vezala gibanje prebivalcev — vse to je bilo vzrok, da so bili Slovenci razbiti v večje število majhnih skupin, ki so se razvijale po svoje. Osnovnih tipov, ki jih je razvil čas v večje število narečij, šteje sedem.

Razvoj dialektov je šel nekako tole pot: tu ali pri tem pojavu se je uveljavila tendenca ohraniti starega stanja, tam ali pri onem pojavu se je izvršila sprememba. V obeh primerih pa je medsebojno občevanje določilo meje temu ali onemu pojavu. V odljudne, gorate kraje spremembe niso segle, zato so ostali konservativnejši. Iščeč medsebojne zveze posameznih narečij, je našel Ramovš medsebojne sorodne razmere narečij in določil izhodišča, odkoder so se širila. S tem postanejo slovenska narečja nekaj kajipot v ono davnino, o kateri nam zgodovinski viri nič ne govore. Sestava narečij nam n. pr. kaže, kako se je vršilo prodiranje in naseljevanje Slovencev. Koroške izoglose nam kažejo, da so na Koroško prodirali po rimski cesti, ki je držala iz Celja čez Vojnik in Vitanje v dolino Mislinje in Drave. Ziljska dolina je bila zvezana po rimski cesti s Tagliamentom. Na zahodu so prodirali po rimski cesti Emona — Oglej, Oglej — Čedad

in ob Nadiži navzgor. Prve stalne naselbine so nastale vstran od rimskih cest; po cesti Emona—Oglej so drveli Obri in Madjari, zato niso bile varne.

Znamenita je tudi ugotovitev, v kakšnem pomenu se mora za slovenščino rabiti izraz narečje. Narečij z ostro začrtanimi mejami ni, meje imajo le posamezni jezikovni pojavi. Če so ti pojavi, ki se v nekem kraju začnajo, preobrazili govor tako, da moremo govoriti o posebnih barvi vokalov, o posebni artikulaciji, o ritmu in tempu govora, o posebnem naglašanju ali morebiti tudi o oblikovju in besednem zakladu, tedaj smemo govoriti o posebnem narečju.

Bistroumno je izdelana tudi karta narečij. Barvena sorodnost nam predočuje sorodnost v narečju.

S tem delom je zamašil gospod pisatelj veliko vrzel v slavistiki.

A. Breznik.

EUGÈNE TARLÈ, *Le blocus continental et le royaume d'Italie*. La situation économique de l'Italie sous Napoléon 1er d'après des documents inédits. Paris, Félix Abcan, 1928, 8°, XII + 377.

E. Tarlè, profesor moderne zgodovine na leningradski univerzi, je hotel podati v tej knjigi sliko gospodarskega življenja v Italiji pod Napoleonovo vladjo, kar je isto-
vetno z gospodarskim življenjem Italije pod vplivom kontinentalne zapore. Svoje vire je našel predvsem v milanskem državnem arhivu (Archivio di Stato), izpopolnil jih je v pariških arhivih (Archives Nationales in Archives des Affaires Étrangères). Vendar je to gradivo nepopolno, posebno za prednapoleonsko dobo, pa tudi za napoleonsko dobo samo.

Važnost knjige je predvsem v dejstvu, da je bila gospodarska stran te dobe dozdaj docela »terra incognita«, dočim so bile notranjepolitična, zunanjepolitična in administrativna stran precej dobro obdelane, kar velja kakor za Italijo prav tako za druge dežele.

Razen te splošne vrednosti pa je knjiga posebno zanimiva za našo zgodovino: kraljestvo Italija je bilo neposreden sosed naših Ilirskih dežel in obe državi sta bili popolnoma odvisni od gospodarske politike Napoleona. Iz tega vidika hočemo zato Tarletovo knjigo analizirati. Ugotovili bomo presenetljive podobnosti razvoja, ki se razlagajo iz istodobnosti, bolj konkretno rečeno: iz vpliva kontinentalne zapore na obe deželi, poleg precejšnjih razlik, ki izvirajo iz različne gospodarske strukture obeh držav.

Podobnost položaja se razteza celo na arhivalno gradivo, ki je v obeh primerih pomanjkljivo. Posebno borno je gradivo za poljedelstvo in živinorejstvo, posledica manjšega zanimanja obeh vlad za ti panogi gospodarstva; prav tako trgovske in podobne statistike niso ohranjene za vsa leta obstoja obeh držav, običajna posledica burnih vojnih let. Če se je pa Napoleon pritožil, da mu pošilja italijanska vlada nezadostne informacije, so bila poročila ilirske vlade bolj izčrpana. Vendar se je italijanskega gradiva manj zgubilo kakor ilirskega in vsebuje tudi več neoficielnih elementov, ki ilirskemu občutno manjkajo. Podatki za prednapoleonsko dobo, že za Italijo nezadostna, so še težje dobiti za Ilirijo, ustanovljeno šele meseca oktobra 1809 iz več zelo heterogenih pokrajin.

Sicer tudi kraljestvo Italija ni bilo enotna tvorba. L. 1796 je ustanovil Napoleon Cisalpinski republiko, jo spremenil 1802 v Italijansko republiko (z oktroirano ustavo in »zakonodajnim odborom« — ki ni mogel ničesar odločati —), in 1805 v kraljestvo Italijo; istega leta se je Napoleon kronal za kralja Italije, podkralj je postal njegov pastorek Eugène Beauharnais, ki je ostal do 1814. Druge italijanske pokrajine pa so bile neposredno zedinjene s Francijo: Piemont, Parma, Piacenza, Toskana, papeška država, Genova. S Švico in Bavarsko na severu, Ilirijo na vzhodu in neapoljskim kraljestvom na jugu, je bilo kraljestvo Italija okrog in okrog obdano z državami, popolnoma ali večinoma odvisnimi od Napoleona.

Če je bil tak položaj za Italijo (kakor bomo nakratko imenovali kraljestvo Italijo) skrajno neugoden, je bil tembolj ugoden za namene Napoleona, ki jih je začel izvajati l. 1806. Ta namen je bil: napraviti iz Italije gospodarsko kolonijo Francije, ki naj bi preskrbela francoski industriji sigurne in poceni surovine in bila odjemalka njenih izdelkov — sigurna odjemalka, ker so ji bile druge možnosti zaprte. Napoleon sam je označil kot nalogo Italije, da mu mora dati denar in ljudi — čeprav slabe regimente — za njegove vojne. V zavesti, da drži Italijo samo s pravico zavojevalca, je bil poln nezaupanja do Italijanov sploh, do italijanskih ministrov in celo do podkralja, ki mu je bil »predober«; obenem je pokazal zaničevanje za vojaške zmožnosti Italijanov. Konsekvence, mnogo težje breme kakor prej pod Avstrijo, je obteževala posebno delavce; posledice so bile: podražitev dela, izseljevanje, deserterji, ropari in Napoleonu skrajno sovražno javno mnenje, ki se je moralo sicer potuhniti, a prišlo takoj l. 1813 do izbruha. Sovražni so bili skoro vsi sloji: plemstvo, duhovščina, veleposestniki, trgovci, industrialci, delavci.

Vse te pojave najdemo tudi v Iliriji. Tudi Ilirija je morala služiti brezpogojno gospodarski in vojaški politiki Napoleona; vendar glede nje Napoleon ni izrazil toliko nezaupanja — vojaške zmožnosti Ilircev je celo hvalil —, morda zato, ker je bil odpor tu manjši, to je manj možen, kakor tam. Javno mnenje je bilo tudi v Iliriji zoper Napoleona, ker ne v Iliriji ne v Italiji sodobniki niso opazili dobrih posledic te dobe, n. pr.

zginevanja fevdalnega sistema in vsaj deloma narodnega zedinjenja, ki ga je izvršil Napoleon glede na Italijo zavedno, glede na Ilirijo nezavedno.

Poljedelstvo in živinoreja sta bila v Italiji sekundarnega pomena, kontinentalna zapora je vplivala nanju le posredno. Francoska vlada je imela za aksiom, da je Italija agrarna dežela, ker je to hotela (ravno tako je bil aksiom, da je Francija industrijska in Ilirija trgovinska dežela), in Italija je res več poljedelskih izdelkov izvažala kakor uvažala — agrarni izdelki so zavzeli 2. mesto v njenem izvozu —; vendar so se italijanski poljedelci pritožili, da vlada skrbi več za industrijo in trgovino kakor za poljedelstvo. Živinoreja je bila manj pomembna: Italija je uvažala več živine kakor jo je izvažala, ker so nekateri njeni departementi trpeli na pomanjkanju živine. Imela je tudi premalo gozdov, in še ti, ki so obstojali, so bili brez metode in brez ozira izrabljeni. Pomanjkanje goriva je postalo že nevarnost za kovinsko industrijo, ki je začela iskati premog. Manjša pomembnost poljedelstva in živinoreje ter neekonomično izrabljanje gozdov, na katerih je bila sicer bogata, sta pojava, ki ju deli Ilirija z Italijo.

Industrijski in trgovski sloj pa sta bila važna in močna elementa v gospodarskem življenju Italije. Oba sta soglasno zahtevala svobodo trgovine, seveda v popolnem nasprotstvu z Napoleonovimi intencijami. Nekatere dobre stvari jima je napoleonska doba sicer prinesla: vpeljava bolj modernega in bolj primernega trgovskega zakonika in graditev cest, za katere je vlada — čeprav v administrativne in strategične namene — mnogo žrtvovala, in ki jih je ljudstvo vedno več zahtevalo. V Iliriji, kjer se je pridružil interes levantskega tranzita, je ta razvoj cest še mnogo bolj sijajen. Trpela pa je italijanska industrija radi pomanjkanja strojev, pomanjkanja kvalificiranih delavcev — oboje je Napoleon zelo nerad pripustil —, in občutka negotovosti radi menjajočih se naredb, ki so bile vendar, z vidika ideje kontinentalne zapore, strogo logične. Trgovci so videli edinega krivca vseh nesreč v prohibicijski politiki Napoleona, in so l. 1813 glasno zahtevali svobodno trgovino — istočasno kakor trgovci Ilirije. Vendar imamo tu velik razloček: Italija je bila mnogo bolj industrializirana kakor Ilirija, in če je igrala tu kovinska industrija prvo — in skoraj edino — vlogo, je v Italiji na prvem mestu tekstilna industrija.

Italija je bila do l. 1806 v živahnem prometu z Angleži, ki so v Italiji mnoge prodajali in še več kupovali, in Italijani so dajali prednost angleškemu blagu pred francoskim. Sicer je že dekret 4. junija 1803, ponovljen 27. julija 1805, prepovedal uvažati angleško blago, dekret 10. junija 1806 pa je prepovedal tudi uvoz blaga, ki bi moglo izhajati iz angleških tovarn, in dekret od 10. decembra 1806 je razglasil v Italiji blokado Anglije, dekretirano 21. novembra v Berlinu. Angleški uvoz je bil torej otežkočen že pred l. 1806, vendar je Napoleon še toleriral izvoz italijanske svile v Anglijo, ki je kupovala devet desetih italijanske svile, deloma neposredno, deloma s posredovanjem Nemčije. Tudi uvoz nemškega in švicarskega blaga je bil dovoljen do l. 1807, potem pa je rezerviral Napoleon Italijo izključno kot izvozni trg za francosko industrijo, in karakteristično je na pr., kako neki francoski referent v uradnem poročilu obžaluje, da obsežnost nekega francoskega blaga onemogočuje njegovo vtihotapljenje v Italijo, — da torej carinarne francoskega cesarja Napoleona ne morejo prevariti carinarn italijanskega kralja Napoleona! Italijanske carinarne so bile sicer kopija francoskih, vendar so bili v začetku italijanski tarifi nižji, manj podrobni in manj neprijetni. Francoski cariniki so si tudi dovolili nezakonito nezakonito uradovanje na italijanskem obmejnem teritoriju. Neposredna posledica tega carinskega obroča je bilo cvetoče tihotapstvo, ki se je organiziralo kot redna trgovina, celo z zavarovanjem za primer zaplembe — in premije tega zavarovanja niso bile niti posebno visoke!

Po berlinskem dekretu 21. novembra 1806 je postala prav vsaka trgovina z Anglijo zločin, celo posredna trgovina je postala nevarna. V začetku je sicer poskusil podkralj z milejšo interpretacijo dekreta. A Napoleon je postal kmalu pozoren, najprej na luko Livorno — in potem je sledil splošen carinski teror. Tihotapstvo na italijansko-švicarski meji je povzročilo aneksijo tesinskega kantona. A tihotapstvo z od Angležev zasedeno Malto se ni dalo preprečiti, in ponarejevalci svedoč o izvozu blaga so dosegli mojstrsko spretnost. Zdi se, da je bilo nadzorstvo v Italiji še strožje kakor v Iliriji, kjer je bilo preprečevanje tihotapstva na dolgi jadranski obali skoraj nemogoče, čeprav ni manjkalo dobre volje vlade. Trianonski dekret 5. avgusta in 12. septembra 1810 je potem še razširil na Italijo nove visoke tarife kolonialnega blaga. In zgodilo se je celo to, da je moralo kolonialno blago, ki ga je uvažala Italija iz Francije, plačati dvakrat isto visoko carino: ko je zapustilo Francijo, in ko je vstopilo v Italijo. Kljub prošnjam trgovske zbornice v Milanu je ta krivica ostala do konca l. 1813. Šele spomladi l. 1814 je padel carinski kitajski zid — približno v istem času so ubili Milanci italijanskega finančnega ministra Prino, ker se je preveč uklonil ukazom Napoleona.

Naravno je, da je italijanska plovba silno trpela; Angleži so onemogočili ne samo vožnje na daljave, tudi obalno plovbo, oziroma slednjo so reducirali na malo število ladij malih dimenzij s še manjšim odstotkom tujih ladij. Prej važne pomorske luke so bile mrtve, tako posebno Genova in Benetke. Največji beneški trgovci so naložili kapital v zemljišča, kar je donášalo manj dobička, pa je bil poskus rešiti vsaj del kapitala. Začasna — 1806—1809 — združitev z Istro in Dalmacijo, odkoder so Benetke dobivale les

za svoje ladjedelnice in mornarje za svojo mornarico, je mesto nekoliko podprla. Ustanovitve Ilirije, z zopetno ločitvijo od Istre in Dalmacije, je bila zanjo nov udarec. Licence so dobivale v začetku le luke Trst, Livorno in Genova, šele pozneje Benetke, in Napoleon je postal radodaren z licencami sploh šele 1813, ko je njegova blagajna potrebovala nujno denarja. A takrat je bilo že prepozno, l. 1813 je sledila cela serija bankrotov v Benetkah, ki so se zato tudi odlikovale v sovražstvu do Napoleona. Usoda Benetk in italijanske plovbe sploh je verna slika usode Trsta in celotne ilirske plovbe, z edino razliko, da se je v Italiji začel propad že l. 1806, v Iliriji šele l. 1809.

Trgovinska pogodba, sklenjena 20. junija 1806 med Italijo in Francijo, je določala, da plača Francija pri izvozu svojega blaga v Italijo polovico carine, ki jo plačajo druge države, in isto je veljalo za italijanski dovoz v Francijo. A ta določba je bila pretežno v korist francoske industrije. Razen tega je prepovedal dekret 10. oktobra 1810 uvoz bombažnega in volnenega blaga iz vsake druge države razen Francije, vse po principu: Italija gospodarska kolonija Francije. Italija je poskusila doseči zase bolj ugoden tarif, seveda brez uspeha; mogla se je upreti francoski premoči le z zvijačo: italijanski cariniki so postali zelo natančni v zahtevi svedočb o francoskem izvoru blaga; vendar mnogo s tem niso mogli doseči. Prepoved angleškega blaga, ki bi mogla koristiti italijanski industriji, je izkoriščala samo francoska industrija, ne domača. Do konca l. 1810 je bil tranzit v smeri sever-jug, iz Nemčije in Švice, mogoč, že citirani dekret 10. oktobra 1810 ga je prepovedal. Zdaj je samo še obstojal tranzit v smeri zapad-vzhod, ki ga je Napoleon dovolil in pospešil. Dekret 16. novembra 1809 je dovolil trgovino z Ilirijo, — italijanski trgovci so se je oklenili kakor rešilne bilke. Še bolj pa je bil Napoleonu pri srečju tranzit francoskega blaga preko Italije in Ilirije v Levanto, ki mu je določil pot in ga oprostil skoraj vseh carin. Za ta tranzit pa je bila Ilirija bolj važna kakor Italija in je imela od njega tudi več koristi. Glede tranzita imamo zopet podoben pojav v obeh državah: stara linija obstoja v zmanjšanem obsegu, nova se vpeljuje in pospešuje.

Prvo mesto v italijanski industriji je zavzela industrija svile. Število njenih delavcev in tovarn sicer pada od 1807 do 1811, vendar imamo malo uvoza in mnogo izvoza, — svila je zavzela 1. mesto v italijanskem izvozu sploh —, in sicer predvsem izvoz surove svile, ki stoji do izvoza svilenih tkanin v razmerju 4 : 1. Francija pa je imela sama močno razvito svileni industrijo, zato je bil Napoleonov cilj, preskrbeti francoski svileni industriji surovo svilo v Italiji in odpreti Italijo francoskim svilenim tkaninam. Zato je bila carina za izvoz italijanske surove svile v Francijo zelo nizka, pozneje sploh odpravljena, in če je bila cena surove svile v Franciji visoka, je Napoleon začasnó sploh prepovedal izvoz italijanske svile v druge države. Podkralj ni mogel braniti italijanske industrije, čeprav so razne druge dežele rabile več surove svile kakor tkanin. Tako je trpela italijanska industrija svile od francoske konkurence in od zaprtja drugih trgov.

Volnena industrija je bila manj pomembna, izdelala je grobo, ceneno sukno. Ker je bila pretežno preračunjena na notranji, domači trg, je kontinentalna zapora nanjo manj vplivala, ker grobe italijanske volne inozemstvo itak ni zahtevalo. Finejše sukno je dobivala Italija iz Belgije, Češkega in Šlezije; bilo je bolj poceni kakor enako francosko, ki z njim ni moglo konkurirati; zato je dekret 10. oktobra 1810 ta uvoz prepovedal. Italijani so tudi poskušali dobiti iz takrat francoske Španije ovce merino pasme za izboljšanje italijanske volne, a tega niso mogli doseči; v Franciji pa je Napoleon to pospeševal. Samo Dandolo, bivši guverner Dalmacije, je na svojo roko v Varesu pri Benetkah poskusil rejo merino ovac, in z uspehom. Sličen poskus je v Iliriji napravil baron Karel Zois.

Italijanska industrija bombaža je bila mlada, konzum bombaževin pa velik; zato je uvažala Italija tkanine iz bombaža, prej iz Anglije, potem iz Švice, od 10. junija 1810 pa izključno iz Francije. Več tovarn je obstajalo za industrijo lanu in konoplje, vendar je izvažala Italija lan in konopljo v prvi vrsti kot surovine v Francijo. Stanje teh industrij ne kaže velikih sprememb.

Kovinska industrija je bila razvita na severu, v bližini rudnikov železa in svinca. A tovarne niso izrabljale niti vseh razpoložljivih rudnikov, njih tehnika je bila še zelo primitivna. Samo tovarne orožja so cvetele pod zaščito vlade oziroma Napoleona. Drugi izdelki so prišli večinoma iz Avstrije, ker so bili bolj poceni kakor oni iz Francije, kjer je bila kovinska industrija premalo razvita, da bi mogla vzdržati avstrijsko konkurenco. Vendar je italijanska kovinska industrija ena tistih, ki so se držale najboljše v tej dobi — čisto v nasprotju z ilirsko kovinsko industrijo na Koroškem in Kranjskem, ki je prišla na rob propada. Sicer ni čudno, da je tu in tam najbolj prizadeta najbolj razvita industrijska panoga, dočim ostanejo druge, manj pomembne, približno na isti višini.

Italija je imela prebitek izvoza le v svili, agrarnih izdelkih in lesu, v vseh drugih izdelkih pa prebitek uvoza. Morala je uvažati večino tovarniških izdelkov, od tod je prihajal pasivum njene trgovinske bilance. Cene surovin, ki jih je izvažala, pa je določila Francija, brez ozira na italijanske konsumente in industrije. Italijanske industrije za domači trg so trpele več od francoske konkurence kakor od kontinentalne zapore. Francoski izvoz v Italijo je silno narastel in zasedel od Angležev izpraznjeno mesto, kar torej ni nič koristilo domači industriji.

Pritrdili bomo, če karakterizira Tarlè razmerje Francije in Italije v napoleonski dobi s sledečo prispodobno: če pride francoski trgovec s svojim blagom v Italijo, pride

kot brat k mlajšemu bratu, in mora biti temu odgovarjajoče sprejet; če pa pride italijanski trgovec s svojim blagom v Francijo, je tujec, sicer iz prijateljske države, a vendar tujec — in je tudi sprejet temu razmerju odgovarjajoče.

Dr. M. Pivec-Stelè.

MELITTA PIVEC-STELÈ: *La vie économique des Provinces Illyriennes (1809—1813)*. Suivie d'une Bibliographie critique. Éditions Bossard, Paris 1930. — Institut d'études slaves de l'université de Paris. — Collection historique. VI. Str. 359+LXXII.

Stiri leta (1809—1813) samo so bila dana Napoleonovi Iliriji in komaj poldrugo leto je bila v Ilirskih deželah popolnoma izvedena francoska zakonodaja. Cela vrsta spisov se je zlasti v zadnjih letih bavila s to dobo iz različnih vidikov. Pa še vedno niso izčrpani viri. To nam je najbolje pokazala avtorica gori navedenega dela. Izbrala si je upravno panogo, težavno in mnogostransko, katere se doslej še nobeden zgodovinar vobče ni lotil, namreč gospodarsko zgodovino Napoleonove Ilirije. Z vprav čebelično marljivostjo je zbrala svoje gradivo tako v domačih, kakor v avstrijskih in francoskih arhivih, uporabila pa je tudi izčrpno vso literaturo. Ustvarila je s tem na nenavadno obsežnem gradivu sloneče, vsebinsko izredno bogato delo, čigar vsebino moremo samo v glavnih obrisih pač le naznačiti.

V prvi vrsti si je stavila nalogo, da pokaže vpliv Napoleonove kontinentalne zapore na gospodarsko življenje v Iliriji, podredno pa, da v tem okviru oriše gospodarsko upravo v Ilirskih deželah sploh.

V prvem, uvodnem poglavju (*La création et l'organisation des Provinces illyriennes*) oriše nakratko 1. meje, sestavo in prebivalstvo Ilirskih dežel (*Le milieu physique et politique*, str. 6—9); 2. razloge za ustvaritev Ilirije (str. 10—13); 3. upravo, kolikor je važna za gospodarske razmere (str. 13—14). V tem (3.) odstavku navaja avtorica, da se od 1. januarja 1812 dalje veljali v Iliriji vsi francoski zakoni. Pripomnil bi, da v tej splošnosti ta navedba ni povsem točna. Opozarjam na važno doslej premalo uvaževano Coffinhalovo zbirko francoskih v Iliriji veljavnih zakonov in naredb, ki jo pisateljica sama navaja na str. XXXIV. — Slednjič oriše (4.) še rešitev valutnega vprašanja v Iliriji (str. 19—25). Avtorica pripominja sama skromno (str. 4), da se to poglavje deloma naslanja na že znane spise. Vendar je v resnici tudi tukaj navedla marsikatero novo ali manj znano dejstvo in gradivo predstavila v novih zvezah in v novi luči.

Težišče spisa po obsegu, še bolj pa vsebinsko, je v drugem poglavju (str. 26—263), ki nosi naslov: *L'exécution du blocus continental en Illyrie*. Pisateljici se je sicer manj posrečilo podati pregledno sliko vpliva kontinentalne zapore na gospodarsko življenje v Iliriji. Obilica gradiva je to sliko očitno razblinila. Pa je tudi težko trditi in dokazati, da je treba vse gospodarsko življenje in vse gospodarske in finančne ukrepe smatrati kot izvršitev kontinentalne zapore. Ta služi avtorici le bolj kot nekaj zunanji, ne povsod sklenjeni okvir za prikaz res celokupnega gospodarskega življenja v Iliriji. Delo se bavi v tem okviru 1. s carinstvom (str. 27—36); 2. s poljedelstvom, živinorejo in gozdarstvom (str. 36—46). (V tem odstavku razpravlja tudi o uredbi vprašanja odprave kmetijskega podložništva, str. 38—42); 3. z rudarstvom in industrijo (str. 46—79). Važen je zlasti tukaj prispevek za zgodovino idrijskega rudnika in začetke naše industrije. Zelo zanimiv in tudi pregleden je 4. odstavek o cestah in pošti (str. 79—117). Nič manj zanimiv je 5. odstavek o trgovini (str. 117—188), ki se deli v pododdelke: a) ilirske tarife, b) notranja trgovina, c) angleška trgovina, d) avstrijska trgovina in e) levantinska trgovina. V tem oddelku ima avtorica največ prilike pokazati vpliv kontinentalne zapore na ilirsko gospodarstvo. V 6. odstavku obravnava brodarstvo in kontraband (str. 189—220). V 7. odstavku (str. 220—263) razpravlja o financah: a) o davkih, b) o upravi solnega in tobačnega monopola, c) o domenah, d) o budgetu, e) o javnih dolgovih. Pisateljica sama pravi v uvodu, da se je na finance ozirala samo toliko, kolikor se ji je zdelo potrebno, da pokaže gospodarski položaj prebivalstva, torej ne iz juridično-upravnega vidika. Dejanski je ta odstavek v primeri z drugimi najmanj popoln.

Sicer pa moramo reči, da bi se mogla o predmetu vsakega odstavka tega poglavja napisati velika samostojna monografična studija. Vsak odstavek zahteva poglobitev v dokaj različne in zelo težavne panoge uprave. Taka poglobitev je tem težja, ker so se prav v teh panogah današnje razmere napram tedanjim bistveno spremenile in nimamo še predel, ki bi nam to delo olajšala. Zato je res vprav občudovanja vredno, kako se je pisateljica v vse te težke probleme uživala, kako je to pestro, silno množico različnega, povsem neobdelanega novega podrobnega arhivalnega gradiva, na katerem skoraj izključno sloni, uredila in nam podala, navzlic vsem podrobnostim, pregledne in pravilne slike. Avtorica je s tem opravila izredno zaslužno, velikansko delo. Seveda nočemo trditi, da so vsi problemi, ki jih je avtorica načela, popolnoma izčrpani. Tega tudi nihče, kdor se je kdaj sam lotil podobnega dela, ne more pričakovati. Njeno delo je moglo biti povečini v tem stadiju in v tem obsegu le bolj deskriptivno. Treba bo še preiskavati, na katerih podlagah so francoski upravitelji zidali, t. j. kakšno je bilo pred-francosko avstrijsko stanje, event. po kakih vzorcih so delali francoski upravniki in

koliko je to francosko upravno delo pozneje vplivalo na avstrijsko reorganizacijo in s tem na današnje razmere. Na važnost tega zadnjega momenta sem že na drugem mestu kazal (»Kraljestvo Ilirija«, IX). Škoda, da pisateljici niso bili dostopni spisi avstrijske reorganizacije, iz katerih bi mogla posneti še marsikatero podatke za francoske uredbe, zlasti za njihovo dejansko uvedbo in njihov uspeh. Odstavek o carinah in osebno oni o trgovini, bi zahteval za popolno razumevanje doslej še nepisan oris zgodovine notranje in zlasti tranzitne trgovine (n. pr. tudi preko slovenskih dežel). Vse to seveda je še stvar bodočnosti, presega daleč delo posameznika. Gospa dr. Pivec-Stelètova je vendar stvorila trdno podlago, na katero in okoli katere bodo mogli naši zgodovinarji v prihodnosti nasloniti svoje gospodarsko-zgodovinske studije. Opomnil bi le, da na mnogih mestih pogrešamo podatkov za Dalmacijo in deloma za Hrvatsko. Priznam seveda, da je zaenkrat silno težko, če ne nemogoče, enako merno obdelati zgodovino recimo tudi le francoske uprave v vseh pokrajinah, iz katerih so bile sestavljene Ilirske dežele. Kajti predfrancoska uprava, ki tvori temelj francoski, je bistveno različna, ne le v razmerju n. pr. Kranjske in Dalmacije, marveč tudi Kranjske in Primorske, Civilne in Vojaške Hrvatske, pa tudi že posameznih delov Primorske! Tudi viri so za vsako pokrajino različno dostopni in tekó eni manj, drugi bolj obilno. Viri za upravo Hrvatske Vojne krajine v tej dobi n. pr. doslej še niso dosti znani, oziroma so neodkriti, a znani so silno raztreseni. Za zgodovino francoske okupacije velevažnega bivšega namestniškega arhiva v Zadru avtorica očitno ni mogla uporabljati. Tukaj, po mojem mnenju, ne bo najti samo novih podatkov za Dalmacijo, marveč tudi izvor marsikaterih francoskih odredb za vso Ilirijo. Zato pogrešam tudi v seznamu literature (str. XLVI) spis: Milošević Ante, Opis arhiva c. kr. namjesništva u Zadru, Vjesnik kr. hrv. slav. dalm. zem. arkiva, 1916, XVIII, str. 29 sl. Opozoril bi tudi za prihodnost na spise »Lombardo-venezianisch-dalmatinische Akten (1814—1827)« in »Akten des k. k. Statthaltereipraesidiums in Triest bis 1814« (»Inventar des allg. Archivs des Min. d. Innern«, Wien, 1909, str. 93 in 94), ki jih je Avstrija še pred požarom 15. julija 1927 odstopila Italiji.

Prezrla je pisateljica tudi spis, na katerega pri nas doslej še ni nihče opozoril: Dr. Viktor Russ, Nachträgliches zur Jahrhundertfeier 1909, »Neue Freie Presse« 30. januarja 1910, št. 16.322, str. 31—34. Tukaj priobčuje član avstrijske gosposke zbornice dr. V. Russ nekoliko podatkov iz ostaline svojega deda, ljubljanskega odvetnika dr. Luke Rusa. Spis je važen za zgodovino in avtorstvo francoskih davčnih odredb in uredbo podložniškega vprašanja.

Tretje poglavje naslavlja pisateljica »La situation économique du pays« (str. 264 do 344). Zelo zanimivo poglavje! V 1. odstavku (str. 264—273) razpravlja o gospodarskem stanju v Hrvatski Vojni Krajini, večinoma pa o njeni organizaciji. Zdi se mi, da bi velik del tega odstavka bolje spadal v prvo poglavje. V 2. odstavku pa so zbrane le sodbe o gospodarskem stanju v Iliriji (Les jugements contemporains et posterieurs, str. 273—516), in sicer zelo zanimiva upravna poročila, ki jih je našla avtorica v spisih in pa vtisi zgodovinarjev. V 3. odstavku z naslovom »L'opinion publique« (str. 316—333) so zbrani razni glasovi, ki jih najdemo v literaturi o razpoloženju v Iliriji vobče in o Ilircih. Pisateljica je porabila redko priliko možnosti izdati večjega dela, da nam je zbrala te glasove in izvršila s tem gotovo prav zaslužno delo. Utemeljuje pa je s tem, da je splošno razpoloženje temeljilo na gospodarskih odnosih. Slednjič govori v zaključnem 4. odstavku še o Iliriji kot predhodnici avstrijskega kraljestva Ilirije in Jugoslavije.

Spis je opremljen še s kronološko tabelo francoskih zakonov in naredb, ki se nanašajo na gospodarsko življenje (str. 345—349), s primerjalno tabelo denarja, mere in uteži (str. 349—350), z abecednim imenikom oseb (str. 351—354) in abecednim imenikom geografskih imen (str. 355—359). Velika akribija! Dalje so spisu pridejane še tri karte. in sicer: Ilirske province z orisanimi cestami, karta s poštnimi poti in ena z glavnimi progami levantinske trgovine v Evropi.

Končno je še pridejana posebej paginirana (I—LXVII) kritična bibliografija za gospodarsko zgodovino Ilirskih pokrajin. Zbrana pa je v resnici vsa literatura o Iliriji. Izredno trudaljubivo in za bodoče zgodovinarje Ilirije prevažno delo! Pogrešamo samo prej navedeni Russov in Miloševićev spis. Delo gospe dr. Pivec-Stelètove, sad mnogoletnega velikega truda in žrtv, je nedvomno eno najvažnejših, če ne najvažnejše, kar jih je bilo spisanih o francoski Iliriji, delo povsem izredne pridnosti, redke vestnosti, globokih in širokih pogledov. Ostalo bo vedno temeljno za ilirsko vprašanje.

Janko Polec.

DR. THEOL. WILHELM DEINHARDT, *Der Jansenismus in deutschen Ländern. Ein Beitrag zur Kirchengeschichte des 18. Jahrhunderts.* (Münchener Studien zur historischen Theologie, H. 8.) 8°, VIII + 142 S. München, 1929, J. Kösel & F. Pustet.

Vrednost te monografije je v tem, da je avtor, ki je dobil zanjo pobudo v cerkveno-zgodovinskem seminarju prof. Pfeilschifterja v Münchenu, v njej zbral in izkoristil natisnjeno kontroverzno literaturo, ki je v 18. stoletju izšla na Nemškem v zadevi janzenizma. Prvi so se protestantje bavili z janzenizmom, spočetka kot nevtralni opazovalci

dogodkov na Francoskem, po buli »Unigenitus«, s katero je Klemen XI. 8. sept. 1713 obsodil 101 Quesnelov stavek, kot očitni simpatizerji, nekateri z nado, da bi mogli janzeniste pritegniti nase. Na katoliški strani so se za janzenizem začeli brigati šele potem, ko se je razvnela protestantska polemika zoper bulo »Unigenitus«. Do srede stoletja janzenizem ni imel prijateljev med katoličani na Nemškem. V 2. polovici stoletja pa se je začela neprevidna polemika, ki je brez kritike pod pojem janzenizma mašila vsa proticerkvena časovna stremeljenja in često nastopala z neosnovanimi obdolžitvami in nezadostnimi dokazi; ta je vzbujala nevoljo, škodovala stvari in množila sovraštvo do jezuitov, ki je od njih res izšlo več takih spisov. Ob istem času se začne javljati janzenizem kot činitelj, ki z drugimi vred oblikuje duha časa. Od dveh strani prihaja janzenistični vpliv: v Nizozemske, kjer se je v Utrechtu organizirala janzenistična cerkev, in iz Italije, kjer ima janzenizem tudi v Rimu ugledne zaščitnike. Na nemških tleh sta se ustvarili dve janzenistični središči: na Dunaju z nekako podružnico v klerikalnem semenišču v Brnu in v frankovski benediktinski opatiji Banzu. Oba centra vršita izredno živahno literarno propagando. Gibanje doseže na zunaj poseben uspeh z dvornim odlokom 4. maja 1781 zoper bulo »Unigenitus«. Najzrelejše delo o janzenizmu je 1791, dve leti pred svojo smrtjo, izdal praeceptor Germaniae, častitljivi knezo-opat šentblaževski (St. Blasien) v Schwarzwald, Martin Gerbert.

D. je nalogo, kakor si jo je omejil, rešil s hvalevredno temeljitostjo. Kdor bo proučeval janzenizem na Slovenskem, bo našel pri D.-u literarni repertorij nemških janzenistov, ki je služil tudi našim. F. K. Lukman.

ARKO MIHAEL: *Zgodovina Idrije*. Sestavil po arhivalnih in drugih virih. Gorica, 1931. Str. XII, 252. Cena 35 Din.

Knjiga je izšla ob pisateljevi zlati maši s pisateljevo sliko in njegovim podpisom. Založili so jo župljani, zato ji stoji na čelu pesem »Podoknica« in potem »poslanica«, ki vsebuje popis zlatomašnikovega življenja. V uvodu navaja pisatelj povod temu delu. O Idriji se ni mnogo pisalo, zato je ta knjiga večje važnosti, tembolj, ker je neki rudniško vodstvo celo v tem spisu porabljene arhivalne vire uničilo kot nepotrebno navlako. (Str. XII.).

Idrijska zgodovina se pričinja z najdbo živega srebra ok. 1493. Že l. 1504 sta ondi delovali dve družbi: čedadška in salzburška. Salzburška je čedadsko l. 1536 izplačala in poslej sama vodila rudnik; odtod ime Nemška Idrija v nasprotju s slovensko Spodnjo Idrijo. L. 1580 je pokupil nadvojvoda Karel od rudniških družb vsa posestva in vse pravice. Tako je postal rudnik državna last. Novo upravo je uredil oskrbnik Khisel. V teku let so kopali živo srebro na raznih krajih in jame ali jaške imenovali po svetnikih, n. pr. jašek sv. Barbare, sv. Katarine, sv. Jurija, sv. Terezije, sv. Ahacija, sv. Jožefa, sv. Treh kraljev in Frančiškov jašek, ki še danes deluje. Večkrat so mislili, da je že vsa ruda izčrpana, n. pr. l. 1730, pa so se zopet odprli novi jaški.

Idrija je doživela sredi pridnega dela tudi mnogo vznemirljivih dogodkov. Idrijčani so se bali turških napadov; Francozi so Idrijo trikrat zasedli; l. 1848 je prineslo mnogo političnih izprememb; voda, ogenj, potres tudi Idriji niso prizanašali.

Vrhovni gospod v Idriji je bil rudniški oskrbnik, ki ga je obkrožala množica uradnikov. Rudnik je bil kakor kaka mala država: imel je svoje sodstvo, svojega zdravnikarja, lekarnarja; preskrboval je rudarjem žito, drva, meso, tobak itd.

Tudi cerkveno življenje se je začelo razvijati. Najprej je opravljal božjo službo v Idriji spodnjeidrijski kaplan. Prva cerkev v Idriji je bila sv. Duha ali sv. Trojice. Zgradili so jo l. 1500. L. 1522 so imeli v Idriji že stalnega kaplana. V drugi polovici 16. stoletja so okoli 40 let gospodarili v Idriji protestanti. Katoličani so se zopet ustanovili pod Markom Kuhnom (1597–1603). Samostojna župnija je postala Idrija šele l. 1752. V Idriji sta bili sistemizirani dve kaplanski mesti poleg kateheta. Katehetsko mesto je bilo ukinjeno l. 1929. Sedanja župna cerkev je bila l. 1622 posvečena na čast sv. Barbari. Poleg imenovanih dveh sta nastali v Idriji še dve cerkvi: sv. Križa in sv. Antona. V Idriji so bili organisti izza starih časov. Od l. 1678 je njih vrsta znana.

Ko so bile l. 1848 občine osnovane, je dobila tudi Idrija svojo občinsko upravo z županom na čelu.

Ljudsko šolo so imeli v Idriji že ob koncu 16. stoletja. L. 1773 so uvedli glavno šolo s tremi učitelji. L. 1779 so nastavili še učiteljico za ženska ročna dela. Da bi pa imela še rudniška godba naraščaj, so nastavili še posebnega učitelja za gosli, ki ga je plačal erar. Iz Gradca so poklicali učitelja risanja Jos. Hermann, toda rudarski otroci niso marali obiskovati njegovega tečaja. L. 1790 je imel le dva učenca, zato so 17. junija 1791 ukinili risarsko šolo. Nekako gimnazijo za dva razreda so imeli v Idriji od l. 1784 do 1797. Po francoski vojni so duhovniki pripravljali učence, da so mogli vstopiti v ljubljanski gimnaziji kar v 3. razred.

L. 1877 so deško osnovno šolo povišali v petrazrednico, dekliško pa l. 1893. Deška šola je napredovala l. 1906 do sedemrazrednice in l. 1913 do osemrazrednice, dekliška pa je postala l. 1904 šestrazrednica s samostalnim vodstvom.

Od l. 1852 do 1866 so imeli v Idriji tudi učiteljsko pripravnico, ki naj bi v enem letu vzgojila učitelja za enorazrednico. V Ljubljani je bil tedaj dveletni tečaj, ki so ga l. 1866 povišali v štiriletni tečaj. Ker je bilo tudi učiteljev že dovolj, so l. 1866 ukinili idrijsko pripravnico.

L. 1901 je bila ustanovljena mestna realka, ki je bila l. 1909 podržavljena. L. 1926 se je končalo zadnje šolsko leto, ker je bil zavod ukinjen.

L. 1919 so ustanovili v mestu nižjo gimnazijo, ki se je postopoma povišala do šestega razreda l. 1923, ko je prenehala, ker so jo odpravili. V nadomestilo ukinjenih šol so l. 1926 uvedli pripravljalo delovno šolo (scuola d'avviamento al lavoro).

V Idriji so že pred več ko 100 leti izdelovali čipke. L. 1834 so n. pr. zaslužili 4000 Din. L. 1876 so otvorili posebno državno čipkarsko šolo, katere vpliv se je širil daleč naokrog. L. 1907 je država prevzela celo kupčijo čipk v svoje roke, a jo na prošnjo trgovcev l. 1912 zopet opustila. Blago gre celo v Ameriko.

Od l. 1892 do 1908 so imeli v Idriji tudi gozdarsko šolo in od l. 1909 gospodinjsko. Za igre je skrbelo od l. 1879 do 1903 posebno gledališko poslopje. Prvo slovensko igro »Tat v mlinu« so igrali l. 1850.

Pošta deluje v Idriji od l. 1847. Za promet je skrbela cesta čez Dole na Vrhniko, ki jo je oskrboval rudnik sam. To cesto so l. 1762-63 z velikimi stroški popravili. Od Logatca do Idrije so cesto zgradili l. 1857-59.

Idrija nam je podarila mnogo znamenitih mož: škofa Kavčiča in Wolfa, sklada-telja Belarja in Cveka, prirodoslovce Dežmana, Freyerja, Glowackega, Hladnika in Stra-neckega poleg drugih večakov. Mimogrede sta delovala v Idriji kot zdravnik znana botanika dr. Ivan Anton Scopoli in Baltazar Hacquet.

Knjiga je jasno in poljudno pisana in hrani mnogo drobcov, ki sicer niso znani, n. pr. o Napoleonovi tajni ljubezni (str. 33) itd. Spis je odličen prispevek k naši kulturni zgodovini. Besedilo pojasnjuje mnogo slik, zlasti portretov. Na str. 239 naj se popravi-ta v 9. in 8. vrsti od spodaj tiskovni pomoti 1860 in 1863 v 1760 in 1763.

Zelimo, da bi imelo vsako slovensko mesto tako poljudno in natančno spisano svojo zgodovino.

V. Steska.

DR. JOS. TURK, *Tomaž Hren*. Ponatis iz Bogoslovnega Vestnika, letnik VIII.

Razprava obsega 30 strani. Avtor je priredil Hrenov življenjepis za Slovenski bio-grafski leksikon. Ker se mu je pa pri tem nabralo preveč gradiva, je izdal to razpravo tudi v Bogoslovnem Vestniku. V šestih odstavkih poda avtor I. Potek Hrenovega življenja, II. Hrenovo delovanje za zavezitev protestantizma, III. za obnovo in reformo ka-toliške cerkve, IV. Hrenove zasluge za slovensko literaturo, V. za umetnost in VI. Hrenov značaj. Na koncu je dodan izrpen seznam virov in literature. — V razpravi so tudi nove ugotovitve, ki spopolnjujejo dosedaj znano. Nepotrebna se mi zdi raba termina — proti-reformacija mesto pravilnejšega — katoliška reformacija. Tu pa tam tudi kaka tiskovna pomota malo kvari vtis.

K. Capuder.

DR. AUGUST PITREICH, *Slovenisch und Deutsch in der österreichischen Justiz*. Geschichtlicher Überblick über die Einbürgerung der slovenischen Sprache in den Gebrauch bei den Gerichten Krains, Untersteiermarks und Kärntens.

Pod tem zaglavjem je priobčil v »Zeitschrift d. histor. Vereines für Steiermark«, XXII, št. 1—4, 1926, str. 31—51, August Pitreich studijo o uveljavljanju slovenščine pri sodiščih nekdanjega graškega višjesodnega okrožja, torej na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem. Ta kratek, a vsebinsko bogat sestavek, ki je ostal doslej širšim krogom povsem neopažen, je za nas v marsikaterem pogledu zanimiv, da moramo nanj opozoriti, navzlic temu, da je preteklo že skoraj šest let, odkar je izšel.

Pisec si je stavil uvodoma v I. poglavju izrečno namen, da prispeva kot sodobnik jezikovnih bojev v našem ozemlju h gradivu zgodovine jezikovnega problema, kako je Avstrija reševala jezikovno vprašanje, da je bila že na najboljšem potu ga rešiti in kako se njene metode bistveno razlikujejo od onih, ki jih moremo po vojni opazovati v raznih državah. Pisec hoče s tem tudi dokazati, kako napačna da je trditev o tlačenih avstrijskih narodih. Svojo legitimacijo izvaja iz osebnega poznavanja razmer v slovenskih delih Koroškega, kjer je nekaj časa služil, in Kranjskega, kjer je preživel kot dijak počitnice na gradu Podturnom pri Semiču, predvsem pa iz svojega uradnega delovanja. Zaradi tega delovanja mu legitimacije, da govori o razvoju jezikovnega vprašanja v bivšem graškem višjesodnem okrožju, ne smemo odrekati. Bil je v tajništvu predsedstva višjega sodišča v času, ko je predsednik Waser na čelu svojega gremija izvrševal očitno pasivno rezistenco zoper jezikovne naredbe ministra Pražaka (str. 36). Kasneje je po smrti grofa Gleispacha l. 1906., v času najhujših jezikovnih bojev, stopil na čelo graškega viš. dež. sodišča, v katerem so Slovenci po pravici gledali eno glavnih trdnjav svojih nasprotnikov in eno glavnih ovir za doseg enakopravnosti svojega jezika. Vseh dvanajst let do pre-vrata je eksc. Pitreich zvesto in dosledno varoval Slovincem nasprotno tradicijo svojih prednikov: Waserja, Schmida, Gleispacha.

Ce ugotavlja P. v svojem spisu velik napredek Slovencev v zadnjih 50 ih letih pred prevratom, mu moramo to z zadoščenjem priznati. Toda če hoče, kakor se zdi, ta napredek

vpisati v dobro prosvetljeni uvidevnosti nemških justičnih upravnikov, mu moramo to oporekati. Kar smo Slovenci v jezikovnem pogledu dosegli v pravosodju graškega okoliša, priborili smo si v trdem boju, podprti le po naravnem zgodovinskem razvoju političnih razmer v državi. In če nam P. ob začetku in koncu svojega spisa prikrito očita nevhvaležnost, je treba vendar enkrat resnici na ljubo ugotoviti, da so bile prav justično-upravne razmere v graškem okrožju pod upravo eksc. P. zadnja leta pred svetovno vojno take, da so največ pripomogle ustvariti ono ozračje med slovenskim prebivalstvom, ki ga je najbolj odtujilo stari državi, in so vzbudile z mogočno silo hrepenenje po spojitvi v nacionalni zajednici. Spominjamo le: ravnanje s slovenščino v prizivnem postopku pred graškim viš. sodiščem; nastavev komaj po enega Slovenca v graškem gremiju; nastavev tako zvanih »kurzovcev« v popolnoma slovenskih krajih, zlasti na Štajerskem; zasedba vseh vodilnih mest z Nemci in njihovo nam sovražno udejstvovanje celo v Ljubljani.

Čim večkrat sem prečital P.-ov spis, tem bolj se mi je utrjeval vtis, da P. vsaj podzvestno to sam čuti in da je bil glavni, čeprav nezapisani razlog tega spisa baš občutena potreba po nekaki opravičbi pred zgodovino.

Prav zaradi vloge, ki jo je moral igrati P. kot zgodovinsko orodje onih sil, ki so se upirale našemu upravičenemu stremljenju za veljavo našega jezika, vidimo v P.-u le težko objektivnega zgodovinarja tega boja. Toda priznati moramo, da P. zgodovino boja za slovenščino pri sodiščih svojega bivšega okrožja ne samo pravilno razčlenja po dobah, po pokrajinah in upravnih okrožjih, da se vidi, da je živel s problemom, ki o njem razpravlja. Kar je več, podaja nam poleg neizogibnih olepšavanj in zamočevanj vendar tudi obilo prav presenetljivih, čisto objektivnih dejanskih ugotovitev, kaže globok vpogled v gonilne zgodovinske sile in razmere in razkriva spoznanja, glede katerih moramo le obžalovati, da so se rodila avtorju bodisi prepozno, bodisi, da se svojčas ni mogel ali smel po njih ravnati. Seveda bi tem objektivnim ugotovitvam ne mogli priletevati zaničljive uvodne opazke o naroditih (Natiöchen), še manj pa one o času postanka slovenščine kot pismenega in »kulturnega« jezika.

Uvidevnost avstrijske uprave že v predustavni dobi hoče pokazati pisec na zgledu Bachovega poročila, na katerem temelji organizacija drž. sodišč l. 1849. Bach je gledal zlasti na Štajerskem, da so se jezikovne meje kolikor možno ujemale z onimi sodnih okrajev (str. 33). Tudi je že l. 1850 izreklo pravosodno ministrstvo: »Načeloma je smatrati tako na Kranjskem, kakor v slovenskih okrajih Koroške ne samo nemščino, marveč tudi slovenščino kot sodni jezik. Ako nima sodnik na razpolago zapisnikarja, ki zna gladko slovenski pisati, se dovoljuje, da se zapiše zapisnik le v nemščini in prebere vsebina zaslišanemu slovenski.« Seveda pisec preceňuje uvidevnost takratne uprave. Ti ukrepi so bili prisiljeni po narodnostnem gibanju l. 1848 in po kazenskem postopku l. 1850, ki je izvedel načelo ustnosti. Prav dobro pa pripominja, da vlada s temi skromnimi odredbami v prilog slovenščine ni priznala ravnopravnosti slovenščine pred sodiščem, marveč le pravico nemščine nezmožnega državljana, posluževati se pred sodiščem slovenskega jezika. Res je tudi, da izhajajo iz istih vidikov pravico slovenščine razširjajoče naredbe z dne 15. julija 1862 in 5. sept. 1867 (str. 34).

Prav tako je točna ugotovitev, da niti drž. osn. zakoni l. 1867, niti Hohenwarthovo ministrstvo na tem stanju niso nič spremenili, marveč šele jezikovna naredba ministra Pražaka z dne 18. aprila 1882. Ta je v dvojnem pogledu znamenita. Prvič je ostala temelj jezikovnega prava pri sodiščih na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem od prevrata; drugič je priznala popolno jezikovno ravnopravnost slovenščine v teh deželah. Po pravici kaže P., da je bila ta naredba pomanjkljiva v toliko, ker je ostala le pri ugotovitvi zelo splošnih vidikov in se vlada zaradi političnih razmer ni upala izdati podrobnih naredb, marveč je izvršitev prepustila praksi, torej podrejenim organom (str. 35). Kar P. v tem pogledu izvaja, ni brez podlage. Pravi, da so izprevid sodnikov, ki jim je naredba prepustila izvajanje jezikovnih pravic, vodili narodni in politični nazori. Nemci da so občutili izpodirvanje svojega jezika iz prednostnega položaja pred sodiščem za omejitev svojega posestnega stanja, ki da so si ga pridobili kot »kulturonosci«. Dobro pripomni P. izrečno, da so se Nemci zaprli spoznanju, da je vzbujeenje narodnega čuta v narodih, ki so jih doslej oni vodili, zgodovinski proces, ki se mu ni mogoče upirati. Slovenci pa so občutili očitek kulturne manjvrednosti kot smrtno žaljenje. Taka praksa je mogla le še bolj poostriti že itak s stališča kruhoborstva obstoječi boj med obema narodnostima za uradniška mesta, ker sta obedve narodnosti pričakovali od svojih pripadnikov varovanje jezikovno-političnih interesov. Dokaj prostodušno pripoveduje P., kako se je ves gremij graškega višjega sodišča uprl nameram Pražakove naredbe. Zanimivi so tudi razlogi graškega gremija, ki jih P. navaja. Prav pa tudi pripominja, kako se je v mlajših slovenskih sodnikih vedno bolj utrnila zavest, da je treba odstraniti nemščino iz sodišč, v resnici: dati slovenščini pristoječe ji mesto. Različnost postopanja posameznih sodnikov da je povzročila množico pritožb, ki so narasle v debele svežnje. Slednjič so se pritožbe skristalizirale v teh-le točkah: raba slovenščine v občejanju s strankami, zmožnimi nemščine, torej zlasti z odvetniki pri razglaševanju sodb in njenih izdatkih; uporaba slovenščine pri vpisih v javne registre; razmejitev ozemlja, v katerem naj velja slovenščina kot deželno-navadni jezik. Slednjič se je tem točkam pridružila še borba za zasedbo sodniških

met in pa boj za ravnopravnost slovenščine v drugi in tretji instanci, ki da so jo dosegli Čehi, Poljaki, Hrvatje in celo (»sogar«) Rusini (str. 37). P. opravičuje počasen razvoj mirnega narodnostnega sožitja med Slovenci, Nemci in Italijani z zgodovinskim zakonom počasnega prehoda moči z ene na drugo socialno plast. Podrobni razvoj jezikovne prakse pri sodiščih opisuje P. po posameznih deželah: na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem. V istini je bil razvoj v vsaki teh dežel drugačen.

Glede Kranjske pravi, da se je razvilo že ob prelomu XIX. in XX. stol. stanje ravnotežja. Ni pa resnično, če pravi, da bi bilo to stanje tako, ki bi vzelo Slovencev vsak povod, da bi se čutili teptane. (Zadnja predvojna leta, Elsnerjeva era!) Podlaga temu stanju je ta, da so stanovali Slovenci, tvoreči 94 odstotkov vsega prebivalstva, v enotnem ozemlju z istim središčem. Imeli da so torej polno pravico kakor tudi moč, izpodrinuti Nemce iz njihovega prednostnega položaja. V takem območju se je moglo tem lažje razviti stanje, ki je temeljilo na priznanju popolne formalne ravnopravnosti obeh jezikov, ker se je moglo vprašanje potrebe in smotrenosti popolnoma zapostaviti. Kajti le redko sta se sešli pred sodiščem stranki, od katerih bi bila upotrebljevala ena le en jezik, ki bi ga druga ne poznala. Dobro pravi P., da je narodnostni občutljivosti zadostila zavest, da stranka ni prisiljena proti svoji volji rabiti določen jezik. Razvila se je neka medsebojna popustljivost. Obadva dela sta se zadovoljila z abstraktnim načelom formalne enakopravnosti. Vedela sta pač Slovencev kakor Nemce, če je bil prisiljen po običajno-pravni praksi sprejeti odločbo ali pa sporočilo nasprotnika v drugem jeziku, da se bo moglo pri prvi priliki ost obrniti.

Precej drugače se je razvila praksa na Spodnjem Štajerskem. Tukaj da se je številna premoč Nemcev stopnjevala od juga proti severu. V isti smeri se je tudi promet osredotočeval v Gradcu. Isto pot pa je šla tudi jezikovna praksa. Temelji za breztorno izvršitev formalne ravnopravnosti so bili proti severu vedno slabše. Pri sodnem dvoru v Celju se je praksa v letih 1900—1914 približevala vedno bolj Kranjski. Civilni oddelek v Mariboru se je zopet približeval celjskemu vzorcu, dočim je bila praksa pri kazenskem oddelku odvisna večinoma od narodnosti sodnika. Še bolj je bila od te odvisna jezikovna praksa pri okrajnih sodiščih na Štajerskem.

Čisto drugačen, kakor razvoj jezikovne prakse na Kranjskem, je bil ta na Koroškem. Moč Slovencev in Nemcev v eni in drugi deželi je bila številčno skoraj v obratnem razmerju. Koroški Nemci znajo le redko drugi deželni jezik, Slovenci pa znajo nemščino. Od l. 1882 do konca devetdesetih let da se je Pražakova jezikovna naredba vobče izvajala. Slovenske vloge so se sprejemale, slovenski reševali, s slovenskimi strankami so se delali slovenski zapisniki — kolikor so znali sodniki slovensko. Ko se je odvetnik dr. Kraut naselil v Celovcu, so se množile slovenske vloge, tudi se je slovenski govorilo, ker je nov civilni postopek dal za to več prilike. V zemljiški knjigi in v trgovskem registru so naraščali slovenski vpisi. Dr. Kraut je postopal previdno, zato je ostalo napredovanje slovenščine neopaženo. Ko pa je dr. Brejc ostreje nastopil, je nastal odpor in reakcija. Po l. 1903 se je strogo izvajalo načelo, da naj se sprejemajo slovenske vloge le od strank, ki niso bile zastopane po odvetnikih in niso znale nemški. Kmalu, priznava P., so prenehale slovenske rešitve, slovenski zapisniki tudi s strankami, ki niso znale nemški, in slovenskim odvetnikom je bilo prepovedano pledirati v slovenščini. Tudi višje deželno sodišče v Gradcu je končno potrdilo načelo: smotrenost postopka zahteva, da se mora vršiti, ako niso vsi funkcionarji zmožni obeh jezikov, razprava v onem jeziku, v katerem se morejo vsi prizadeti sporazumeti. Značilno pripominja P.: ker sta si stala le redko nasproti dva slovenščine zmožna odvetnika, in če se je že to zgodilo, potem navadno zapisnikar ni bil zadosti zmožen slovenščine, je iz tega sledilo, da se slovenske razprave sploh niso vršile.

Prav tolikšen kakor proti stvarni razširitvi rabe slovenščine pa da je bil odpor Nemcev na Koroškem proti poskusom, razširiti krajevni obseg dvojezičnih sodišč. Dočim da so Slovenci izvajali iz okolnosti, da se je priznala pri celovškem sodnem dvoru slovenščina za deželno navadni jezik, sklep, da je ves okoliš sodnega dvora dvojezičen, so radikalni Nemci smatrali že to kot poseg v narodnostno sfero, da so se morale v Celovcu sprejemati slovenske vloge (str. 44, 45).

Osobito je pogršel P. izvršilnih določil k čl. 19. osn. zak. glede jezikovne rabe pri vpisu v zemljiško knjigo in v trgovski register. V tem pogledu se je pri sodiščih na Kranjskem in Spodnjem Štajerskem na podlagi min. naredbe z dne 21. julija 1887 vpisovalo v jezikovno prošnjo za vpis. Po P.-ovem mnenju bi pa zahtevala vsakomur zajamčena pravica vpogleda v javne knjige, dvojezičen vpis v dvojezičnih okrajih (str. 46).

Zelo zanimivo je VII. poglavje. Šestdeset let, pravi P., je zadostovalo, da je zrasel slovenski jezik, do l. 1850 izločen iz sodnih spisov, do popolne ravnopravnosti, in to: pri štirih sodnih dvorih na Kranjskem in Spodnjem Štajerskem, kakor tudi pri okrajnih sodiščih na Kranjskem in precejšnjem številu na Spodnjem Štajerskem. Pri ostalih sodiščih na Štajerskem pa da je bilo le vprašanje časa, kdaj se doseže isti razvoj. S stališča Slovencev je bil zaznamovati zastoj, razen na Koroškem, še pri višjem deželnem sodišču v Gradcu in pri vrhovnem sodišču. Do civilno-pravne reforme l. 1897 je višje sodišče le sprejemalo slovenske vloge. Vse poslovanje pa je bilo nemško. Pri tem je ostalo tudi do l. 1899. Takrat je dosegla največ v ta namen nastala zveza slovenskih odvetnikov — po

Irlih bojih (kar P. zamolči) — da je justično ministrstvo to stanje v prilog Slovencev v toliko izboljšalo, da so se morale slovenske stranke in priče slovenski zaslisevati, odvetnikom je bilo dovoljeno slovenski govoriti in slovenske izjave so se v slovenščini zapisovale. Ostalo pa je pri tem, da so se sklepi nemški razglasevali in izdajali. To so utemeljevali s tem, da predsedniki senata niso bili popolnoma sposobni, da bi odločbe gladko razglasili v slovenščini. P. sam priznava, da je ta gorostasna utemeljitev mogla vedno manj držati. Ravnopravnosti se je skušalo na zunaj s tem zadostiti, da je višje deželno sodišče v Gradcu odredilo, da so se prizivne odločbe za Kranjsko in Spodnje Štajersko, če je bila izpodbijana odločba izdana v slovenščini, prevajale za stranke pri I. instanci v slovenščini. To pa ni veljalo niti za Koroško. P. sam v opazki kritizira, kar se je pod njegovim vodstvom toliko let vršilo. Pravi, če se je moralo že prevajati, naj bi se to vršilo rajši pri višjem deželnem sodišču samem. Zamolči pa iz dobrih razlogov, da se je večkrat navajala nedostanost slovenskega jezika za prizivne odločbe kot razlog te prakse, dočim so se pri sodnih dvorih istega graškega okoliša in pri višjem deželnem sodišču v Trstu nemoteno vršile enake prizivne razprave in izdajale sodbe v slovenščini.

P. sam graja kot nepravilno, da se pri vrhovnem sodišču zgolj iz političnih razlogov niso prevajale odločbe na slovenske revizije in pritožbe tudi v slovenščino kakor v vse druge jezike bivše monarhije. Prvič izvemo iz P.-ovega članka, da je on sam opozarjal ustno ministra Kleina in Hohenburgerja na to groteskno stanje in v l. 1916 tudi v pismenem sporočilu. Minister Schauer da se je začel za stvar zanimati. Svetovna vojna pa je gordijski vozle presekala z mečem, pravi P. oložno (str. 48).

V VIII. poglavju se bavi P. s prizadevanjem Slovencev v začetku XX. stoletja, uvesti slovenščino tudi kot notranji uradni jezik. Prostdušno opaža, da bi tega v stari državi pač nikdar ne bi bili dosegli. Pozablja pa med drugim, da je v sosednem tržaškem okolišu slovensko notranje uradovanje že močno napredovalo. Naravnost naiven je razlog, ki ga navaja iz nekega svojega poročila, da je utemeljeval potrebo, obdržati notranji nemški uradni jezik s tem, da se slovenski uradniki ne odvajajo nemščini. Priznava pa, da je raba formularjev v civilnem postopku mnogo pripomogla k postanku in razvoju vprašanja notranjega uradnega jezika. Pri tem so nastali malenkostni spori. Pri teh je bil P. sam največji čuvar nemškega uradnega jezika. Pri vizitacijah v Ljubljani in Novem mestu je največ gledal na to, da bi se slovenščina v notranjem poslovanju ne rabila. Zanimivo pa je, da v tej zvezi P. sam smeši odredbo ljubljanskega predsednika Elsnerja, ki je svojčas zbudila toliko pozornosti, namreč, da se morajo sodni uradniki v medsebojnem uradnem občevarju posluževati nemščine.

Svoj zanimivi članek konča P. z dokaj čudnim ogovorom na Slovence. Trpko in sarkastično pripominja, da smo Slovenci v novi državi pridobili ne le svoj notranji uradni jezik, marveč se nam je izpolnila tudi vroča želja po višjem deželnem sodišču in svojem vseučilišču, celo s tehniko. Petčetrtilijonski narod pa da ne more avtarkično vzdrževati svoje visoke šole in znanstva. Naslon na nemški narod, pod katerim smo razvili in ohranili svoj jezik, zamenjali da smo z naslonom na srbski živelj, v katerem da se bomo morali po gravitacijskem zakonu narodov utopiti in iz svetovne zgodovine izginuti.

P.-ova zaokrožena zgodovinska slika uveljavljanja slovenščine v graškem višjesodnem okrožju slovenskomu političnemu in kulturnemu zgodovinarju ne bo brez haska. Razvoj naše politične zgodovine je državni prevrat l. 1918 sicer prelomil in usmeril v povsem drugo stran. Stare probleme je naenkrat presegal. Toda treba je vendar, da tudi mi mislimo, da zberemo zaenkrat vsaj gradivo za zgodovino boja za ravnopravnost slovenskega jezika v uradih in šolah. V tem pogledu nam je Pitreichov članek v spodbudo. Mislimo, da se vrste sodobnih bojevnikov vedno bolj redčijo! Taka zgodovina pa nam je potrebna. Kajti nikjer se uspehi našega političnega boja v preteklosti niso bolj zrcalili nego v uveljavljanju slovenščine v drž. uradih in šolah. Primeri teh bojev z uspehom, ki smo ga namah dosegli, vstopivši v narodno svojo državo, nam bodo najbolj odprli oči za veličino pridobitve: neomejeno rabo slovenščine v uradih in šolah. Spoznanje trnjevega pota do današnjega stanja, ki se ga doraščajoča generacija komaj zaveda, bo pa tudi v njej utrnila ljubezen do jezika, čigar uveljavljanje je veljalo toliko trpljenja.

Janko Polec.

JOS. K. MAYR, *Das Tagebuch des Polizeiministers Kempen von 1848 bis 1859*. Oesterr. Bundesverlag. Wien, Leipzig, 1931. 8°, str. 559.

Dunajski državni arhivar Mayr je po rodbinskem prepisu (original se je bil menda v državnem arhivu — izgubil) objavil zapiske iz dnevnika organizatorja avstrijskega orožništva in policijskega ministra cesarja Franca Jožefa I. za dobo njegovega absolutizma, barona Jan. Kempena. Dasi v svojem poslovanju in poznavanju ljudi Kempen izdaleka ne dosega svojega prednika Sedlnitzkega, nam njegov dnevnik nudi vendarle važen vpogled v niti, ki so se predle v cesarjevi okolici. Take memoarne skice nam često posamezne dogodke in delujoče osebnosti predstavijo v mnogo bolj neposredni, plastični in verni sliki, kot bi jo mogli dobiti iz pogosto namenoma zabrisanih oblik uradnih spisov. Zato jih more zgodovinar s pridom uporabljati kot svoj vir, zlasti, če so izdane v primerni časovni razdalji in jih je mogoče vzporediti in očistiti subjektivističnega gledanja še z ostalo sodobno memoarno literaturo (Kübeck's Tagebücher i. dr.).

Češki rojak Kempen — sam se enkrat označuje za Slovana — se je udeležil tudi Jelačićevega pohoda na Ogrsko. Leta 1844 je namreč prišel za brigadirja med graničarje v Petrinjo, kjer so ga zatekli dogodki revolucijskega leta 1848. Postavil se je na stran Jelačića, ki mu je veljal za rešitelja domovine, pa čeprav kot upornik po ogrskem ustavnem naziranju. V svojih zapiskih se tudi v kesnejših letih vedno spominja srečanja s hrvatskim banom, ki pa o njem toži, da mu radi živčne bolezni pešajo moči in da njegovo slabost okolica preveč zlorablja. L. 1856 je ob priliki poseta nagovarjal Jelačića, da bi »ono dobo zmed pragmatično opisale«. Jelačić je dejal, da to itak namerava, želel pa si je »za pero« polkovnika grofa St. Quentina. Ko je dve leti kasneje zabeležil Jelačićevo odstavitev in je ta v svojih čustvih razočaran in ves razburjen pred svojim naslednikom zagnal daleč proč svojo sabljo, čes, »saj ne potrebujem nobene sablje več«, Kempen pač ni slutil, da bo čez eno leto tudi sam padel kot vidna žrtev in koncesija novi ustavni dobi, ker je bil tudi on eden od svetovalcev mladega cesarja.

Tudi sicer odpade iz opisanih doživljajev marsikak žarek za osvetlitev razmer južnoslovanskih dežel (Hrvaške, Vojvodine, Srbije, Črne gore, Dalmacije) in so zaradi tega dobro izpopolnilo k aktim publikacijam Madjarskega zgodovinskega društva (*Fontes historiae hungaricae aevi recentioris*; prim. moje poročilo v »Glasniku«, XI, str. 90–96). Seveda izvemo marsikaj tudi o zunanji politiki, tako n. pr. o prelomu z Rusijo l. 1854, ki ga je Kempen obsojal, čes, da bi to bilo nevhvalno in neprimerno, naravnost sramotno, da se prepusti varstvo turških kristjanov le pravoslavju; »nesramen« imenuje članek Wr. Lloyd, da naj bi bili interesi Avstrije in Turčije v marsičem identični. Cesar pa se je že — pod vplivom nekaterih ministrov — odločil zoper Rusijo in je še pred vstopom Angležev in Francozov v vojsko govoril o tem, da bo Avstrija v kratkem zasedla Srbijo, preden se tam utrdijo Rusi. K 15. maju tega leta beleži Kempen svoj referat o rovarjenju škofa Strossmayerja v klerikalni smeri z jugoslovanskimi cilji v Bosni, svareč cesarja pred delovanjem te stranke. — Ljubljancem bo zanimala vest, da je cesar zato kupil Radeckemu Tivolsko graščino, ker je fml. Benedek trdil, da bo R. šel v pokoj, čim mu to omogoči kako posestvo.

Knjigo, ki jo je izdajatelj opremil z biografskim uvodom in s karakterizacijo Kempenove osebnosti, zaključuje abecedni register oseb, ki so v dnevniku kakorkoli omenjene.

J. Mal.

VODNIK po zbirkah Narodnega muzeja v Ljubljani. Kulturno-zgodovinski del. Ljubljana, 1931. — 8°. 186 str. — Cena 15 Din.

Knjiga te vrste je bila že skrajno potrebna. Skoraj sto let bo kmalu, kar je l. 1836 izšel prvi vodnik po takratnem deželnem muzeju v Ljubljani in 40 let je že prešlo, kar je pošel Dežmanov vodnik iz leta 1888. Pričujoči vodnik se znatno razlikuje od prejšnjih. Odgovarjajoč zahtevam moderne muzealne vede ni le suhoparen katalog, ki našteva objekte, marveč je res pravi vodnik, ki tolmači v obliki posameznih člankov muzejske zbirke v celoti, poudarjajoč predvsem značilne predmete. Obsega vsega sedem člankov. Ni moj namen in naloga, da bi strokovno ocenil vsakega posamič. Le par opazk in opozoritev naj zadostuje. — Ravnatelj dr. Jos. Mal podaja uvodni »Zgodovinski pregled« o ustanovitvi in razvoju Narodnega muzeja. — R. Ložar je napisal obširen, pregleden in bogato ilustriran članek o »Arheološkem oddelku«. Vidimo, kako bogato je zastopana v našem muzeju predzgodovinska in rimska doba, kako slabo pa doba tako zvanega preseljevanja narodov in naselitve Slovencev (dodal bi še arheologija srednjega veka vobče). »Zgodovina njihove (slovenske) naselitve v naše kraje je arheološko popolnoma temna in jo razsvetljujejo večinoma le poročila zgodnjersrednjeveških avtorjev«, pravi dr. Ložar na str. 77. Menim, da bi bilo prav iz teh razlogov za boljše poznavanje kulturnega življenja naših prednikov potrebno ponovno in čim bolj sistematično raziskovanje staroslovenskih grobišč, katerih število bi se preko do danes znanega dalo gotovo še pomnožiti. Tudi za sledovi staroslovenskih stanovališč bo treba iti. Odkar je pred četrto stoletja W. Schmid delal na polju staroslovenske arheologije, se nihče ni lotil v večjem obsegu obdelave arheoloških virov zgodnjersrednjeveške slovenske zgodovine. Schmidova razprava o staroslovenskih grobovih na Kranjskem ni izšla v Bericht Landesmuseum Rudolfinum 1908, marveč v Carnioli 1908. — B. Saria uvaža na nazoren in vsakemu razumljiv način v poznavanje denarstva vobče in s tem v zbirke novcev in medajl v muzejskih zbirkah. Iz članka razvidimo, da so v muzeju bogato zastopani rimski, srednjeveški in starosrbski novci, manj pa medajle. — O likovni umetnosti je napisal donesek Fr. Stelè, ki je dodal na koncu tudi članek o spomeniškem uradu. Iz obeh sestavkov je razvidno, kako veliko znanstveno in organizatorično-upravno delo je v kratki, ne mnogo preko desetletni dobi svoje aktivnosti opravil naš urad za ohranjanje umetnostnih in historičnih spomenikov, z drugimi besedami, njegov vodja dr. Fr. Stelè. Velik del tega, kar nam na str. 95 in dalje poroča članek v obliki strnjjenih rezultatov o umetnosti pri Slovencih od 12. stol. dalje, je del neumornega konservatorja dr. Steléta. — Obrtni oddelek se je dosledneje in smotreneje začel izpopolnjevati šele zadnjih par let za ravnanje dr. J. Mala, ki je tudi sam napisal članek o njem. Zasluga dr. Mala je tudi, da se je del

umetnoobrtnih predmetov v zadnjem času razstavil, medtem ko je ostali del zaradi pomanjkanja prostorov moral ostati v skladiščih. Nova časna postavitev obrtnih predmetov kaže nujno, kako so Narodnemu muzeju potrebni novi prostori. — Na koncu dodaja J. Mal še kratek članek o muzejski knjižnici in arhivu, ki je pridružen Narodnemu muzeju. Arhiv prav za prav ne spada v okvir muzeja. Na mestu bi bilo, da bi se sedanji arhiv pri Narodnem muzeju v Ljubljani izgradil v centralni državni arhiv Dravske banovine in se kot tak upravno in stvarno popolnoma izločil iz muzeja ter se podredil posebnemu za arhivsko službo kvalificiranemu vodstvu in osebju. Stremeti bi tudi bilo, da dobi arhiv čimprej posebne potrebne prostore, odgovarjajoče zahtevam modernega arhivstva.

M. Kos.

MEMORIE Storiche Forogiuliesi.

Historično literaturo naših zapadnih sosedov brez dvoma premalo poznamo in upoštevamo. V mestih ob in blizu naše zapadne meje izhajajo vrsta historičnih časopisov, ki vsi skoraj v vsakem letniku prinašajo razprave in gradivo, ki se več ali manj tiče tudi naše zemlje in naroda. Da omenim le še sedaj izhajajoče časopise. V Zadru izhajajo od l. 1926 »Atti e memorie della Società dalmatica di storia patria«, v Poreču izdaja Società Istriana d'archeologia e storia patria že skoraj pol stoletja svoje »Atti e memorie«, v Trstu izhajajo »Archeografo Triestino«, Gorica ima svoje »Studi Goriziani«, Videm (Udine) pa svoje »Memorie Storiche Forogiuliesi«. Ta časopis je začel izhajati pod naslovom »Memorie Storiche Cividalesi« že leta 1905, se pa že s tretjim letnikom prekrstil v naslov, naveden na čelu teh vrstic. Danes izhajajo kot glasilo furlanskega odbora za domačo zgodovino (R. Deputazione Friulana di storia patria). Opozoriti hočem čitatelje Glasnika na zadnjih šest letnikov, v kolikor najdemo v njih doneskov in gradiva za zgodovino naše zemlje in naroda.

20. knjiga (1924). — P. Paschini razpravlja v članku *Le vie commerciali alpine del Friuli nel medio evo* (str. 123—135) o trgovskih potih, ki so vodila v srednjem veku iz Furlanije na Koroško in Kranjsko. Članek je predavanje, ki ga je avtor imel l. 1924 v Trbižu. Novih vidikov ne podaja. — Sredi 13. stoletja so se tudi v naših krajih razširili katari in drugi heretiki. V tej zvezi so zanimivi statuti proti heretikom, ki jih je objavil P. S. Leicht (*La lotta contro gli eretici in Friuli nel secolo XIII*, str. 138—141). — M. I. Leicht ima kratko beležko o Romanih v Furlaniji in omenja v tej zvezi tudi slovenske naselbine v Furlaniji (*I Romani nel Friuli medievale*, str. 163—164).

21. knjiga (1925). — P. Paschini, ki že od leta 1912 objavlja v obliki monografij zgodovino oglejskih patriarhov, nadaljuje z razpravama o patriarhu Rajmundu della Torre, 1273—1299 (Raimondo della Torre patriarca d'Aquileia, str. 19—71) in patriarhu Petru Gera, 1299—1301 (Il patriarcato di Pietro Gera, str. 73—107). — Isti avtor je napisal tudi referat o članku Oglejski patriarhi in slovenske pokrajine, ki ga je M. Kos objavil v 13. letniku (1917) Časopisa za zgodovino in narodopisje (str. 179—181).

22. knjiga (1926). — M. I. Leicht priobčuje in komentira pesem »La rotta de Todeschi recepta novamento da Venetiani in Frivoli et la presa del conto Christopharo Fraccapane«. Pesem sega v dobo bojev cesarja Maksimilijana z Benečani v Furlaniji. Poveljnik cesarskih čet je bil knez Krsto Frankopan. Leta 1514 je vzel Benečanom Videm in skoraj vso Furlanijo. Pri obleganju Osoppa v Furlaniji je bil pa Frankopan ranjen, nato ujet od Benečanov in odveden v Benetke. Avtor pesmi je Perossino della Rotonda iz Perugije. Nastala je mogoče še leta 1514, ko je bil Frankopan ujet, ali pa leta 1515. Tiskana redkost se nahaja v biblioteki Colombina v Seville.

V 23. knjigi (1927) ne najdem za našo zgodovino pomembnih doneskov.

24. knjiga (1928). — Tudi v dobo habsburško-benečanske vojne in kneza Krsta Frankopana sega članek P. S. Leichta, *La figura di Girolamo Savorgnano* (str. 73 do 83).

25. knjiga (1929) obsega razprave in doneske o Pavlu Diaconu, zgodovinarju Langobardov. Za uvod podaja A. Monteverdi obris življenja in dela Pavlovega in kratko bibliografijo o njem (str. 1—14). — D. Bianchi preiskuje, kako je Pavel uporabljal v »Historia Langobardorum« stilistično in vsebinsko Flora, Eutropa in Orosija. Tudi za poglavja, ki razpravljajo o langobardsko-slovenskih odnosih v 7. in 8. stoletju, je avtor dokazal tako uporabo (Riflessi Romani nella »Historia Langobardorum« di Paolo Diacono, str. 23—58). — P. S. Leicht razpravlja o nekaterih poročilih, ki jih ima Pavel Diacon o svoji domovini Furlaniji (Il ducato Friulano di Paolo Diacono, str. 111 do 128).

M. Kos.

ETNOLOG. Glasnik kr. Etnografskega muzeja v Ljubljani. II—IV. Uredil dr. Niko Županič. Ljubljana, 1928—1930.

Od člankov, ki zadevajo naše domoznanstvo, je izza prvega letnika Etnologa (glej Glasnik, VII—VIII, str. 70) treba opozoriti zlasti na naslednje spise: Dr. M. Murko poroča obširneje o veliki zbirki slovenskih narodnih pesmi z melodijami, ki je počela l. 1906, a je nabiranje prekinila svetovna vojna. Zbirko hrani izza l. 1927 Etnografski muzej; avtor priporoča, da bi se nabiranje nadaljevalo do izčrpnosti. — Urednik dr. Županič

priobčuje avtobiografijo zaslužnega nabiralca narodnih starin Iv. Šašlja. — Dr. St. Vurnik razpravlja o slovenskih panjskih končnicah, o razvoju slovenske noše, o kmečki hiši alpskih Slovencev in o glasbeni folklori na Belokranjskem. — P. Skok pa o slovenski toponomastiki na podlagi Pircheggerjeve studije »Die slavischen Ortsnamen im Müritzgebiet«. — K. Oštrir prinaša obsežne jezikoslovne prispevke o Venetih in Antih, o Japodih ter o predсловanskem sebiru (»zadrugar«), dr. Županič o prvih nosilcih etničnih imen Srb, Hrvat, Ceh in Ant, dr. R. Kriss pa prispeva z nemškim člankom o jugoslovanskih religioznih votivnih običajih. — Zagrebški kustos Kus-Nikolajev govori o vplivu nomadskih, islamskih vplivov osrednje Azije na jugoslovansko kmetsko umetnost, knjižničar somboteljskega muzeja dr. Avgust Pavel pa o odprtih ognjiščih in dimnicah rabskih Slovencev, ki so po trianonskem miru ostali še pod madjarsko državo.

ZEITSCHRIFT des historischen Vereines für Steiermark. Jhg. XVII-XXVI. (1920—1931).

Kakor pred vojno, tako se tudi po prevratu obravnavajo v publikacijah štajerskega zgodovinskega društva v Gradcu mnogi problemi, ki zadevajo tudi jugoslovanski del nekdanje Štajerske. So tu vmes stare kulturne tradicije in vezi znanstvenih delavcev, skupna usoda teritorija in pa gradivo, ki leži za naše kraje še neobdelano v graških zbirkah. Zato ne bo odveč, če v naslednjih vrsticah na kratko opozorim vsaj na tiste razprave izra prevrata, ki bi mogle služiti tudi raziskovalcu naše preteklosti.

V XVII. letniku (1920) zgoraj označenega časopisa skuša benediktinec p. Wonisch na podlagi dosedanjih razlag lokalizirati cerkvi »ad Undrimas« ter »ad Grazluppa«. Pirchegger (ki je pred vojno služboval na gimnaziji v Ptuj), načerja vprašanje zgodovine nekaterih krajev na Ptujem polju in pride do zaključka, da bi marsikako nejasnost v topografskih raziskavanjih mogoče rešiti le rajni M. Slekovec. Ali bi se ne dala v tem oziru izrabit njegova znanstvena ostalina v mariborskem Zgod. društvu? Steinwenter nadaljuje z razpravo iz prejšnjega letnika (XVI.) o napadih Turkov in ogrskih hajdukov na Štajersko spomladi l. 1605. — Drugi del tega letnika prinaša obširno studijo Popelke o najstarejši zgodovini Grada, Mensi pa priobčuje seznam razprav, ki so med l. 1900—1919 izšle v publikacijah Historičnega društva (dopolnilo odn. nadaljevanje sličenega seznama, ki ga je za čas od l. 1850—1899 priobčil Krones).

Ob Luschinovi 80 letnici ocenjuje naslednji letnik (XVIII, 1922-3) slavljencevo delo na pravoslavnem, zgodovinskem in numizmatičnem polju ter prinaša seznam njegovih del, ki začenja vprav s studijo o domnevnih ljubljanskih novcih (MHK, 1864). W. Schmid govori o pogojih in okoliščinah naseljevanja po Štajerskem, Pschotka o meščanskih in obrtniških zahtevah v graškem dež. zboru l. 1458, Pirchegger pa o »prvih« turških vpadih l. 1396, 1415, 1418. O prvem vpadu na Štajersko pravi, da ga je treba črtati; v Ptuj je takrat gorelo ob priliki izгона Judov. Vpad za l. 1415 tudi ni dokazan, l. 1418 pa so pri Radgoni pustošili le Ogrji kralja Sigismunda.

V naslednjem letniku (XIX, 1924) razpravlja potem Klein na osnovi Jorgovih »Notes« o turških vpadih za vladavine Friderika III. (Gl. o tem tudi dr. Kosovo poročilo v Časopisu za slov. jezik etc., II, 117—120 ter Sarijevo notico v ČZN, XVII, 39.) Ker so slovele naše tržiške kosarne, bo zanimal članek o izdelovalnihi kos v zgornji Murski dolini v zač. XVIII. stol. Hugelmann govori — dopolnjuje v tem Hwofa — o projektu kongresa avstr. alpskih dežel jeseni l. 1848. Sestanek se radi odpovedi Kranjcev in zlasti radi novega položaja na zimo tega leta ni vršil. — Ta letnik prinaša med drugim še ponatis Mensijevega dela o zgodovini neposrednih davkov (obdačba mest in trgov) na Štajerskem (izšlo v Forschungen zur Verf. Gesch., X).

Letnik XX (1924) prinaša Rothenburgov spis o preosnovi štajerske deželne brambe v XV. stol. po švicarskem in husitskem vzorcu; ker so notranjeavstrijske dežele tvorile upravno skupnost, zadeva ta preosnova tudi ostale slovenske pokrajine. Steinwenter poroča o prevzemu mejne obrambe na Hrvaškem po vladarjih Notranje Avstrije l. 1578, Leyfert pa o raznih vzrokih za nastanek krajevnih imen Staravas, Staritrg, Novitrg. Kot dopolnilo za krajevna imena s pridevnikom »stari« za slovensko ozemlje prim. studijo prof. Kosa »Stari Trg in sorodna krajevna imena« (Geogr. Vestnik V—VI, 1929-30, str. 160—173).

Letnik XXI (1925) prinaša dvojce razprav, ki bi po sličenem razvoju zanimale tudi nas, in sicer Mensijevo o finančnih zadevah v starem Gradcu in Schmutovo o zgodovini graškega nižjega šolstva pred terezijanskimi reformami. V naslednjem (XXII) letniku podaja bivši predsednik graškega višjega dež. sodišča Pitreich zgodovinski pregled o pronicanju slovenščine kot poslovalnega jezika pri sodiščih na Kranjskem, Spod. Štajerskem in Koroškem. »Glasnik« prinaša na drugem mestu nekaj pripomb in dostavkov k Pitreichovemu članku. Wonischeva listinsko-diplomatska studija se bavi z listinami in pisarno Traungauce; ugotavlja tudi postanek in pristnost diplom za nekatere spod. štajerske samostane.

Pircheggerjeva studija o štajerskem deželnem knezu in njegovem teritoriju (ki mu je dalo hrbtnico cerkv. zavetništvo) v naslednjem (XXIII) letniku ne bo zanimala le ožjega kroga štajerskih zgodovinarjev, Slovence pa še posebej Poschev, prav tam

izišli, članek o delovanju in vplivu sekovskega škofa grofa Arco in o težnjah, da (v dobi jožefinskih preosnov) postane Gradec — poleg Solnograda in če mogoče brez Ljubljane — sedež nadškofa.

Zeitschrift I. XXIV (1928) prinaša Mellov spis o organizaciji kriminalnega sodstva pod Jožefom II. P. Molisch (avtor knjige: Geschichte der deutschen nationalen Bewegung in Oesterreich ter: Vom Kampf der Tschechen um ihren Staat) objavlja pisma graškega župana, centralističnega ustavoverca vit. Francka poznejšemu ministru (Gračanu) K. Stremayrju. Korespondenca (1869—1871) bo zanimala političnega zgodovinarja bližnje preteklosti, način objave (dasi brez potrebnega izčrpnega komentarja) pa bo morda poučil tudi naše objavljalec, da presega pravo mero in naša ekonomska sredstva, ko objavljamo in extenso razne literarne ostaline z vsemi nepotrebnimi floskulami in jim v nameček dodajamo še lastne šolmasterske pripombe (v obliki klica je v i. dr.) k pravopisnim posebnostim pisca odn. njegove dobe.

V I. XXV (1929) objavlja K. Trotter kot prvi del svojih genealoških studij za Notr. Avstrijo zveze grofov Ebersberg in prednikov goriških grofov. Gospodarski zgodovinar K. Kaser razpravlja o vzrokih trenja med deželnim gospodom in štajersko deželo za gozdni regal v 16. in 17. stol. Podobna studija bi tudi n. pr. za Kranjsko mogla v marsikaki točki osvetliti socialne in gospodarske razmere podeželja in razjasniti ozadje raznih gozdnih pravilnikov. Prav tako je tudi z razpravo o graških (votlih, dolžinskih in utežnih) merah, ki so osnovane povečini na duodecimalnem sistemu; v naslednjem letniku Zeitschr. jo izpopolnjuje še poročilo o judenburških merah, ki pa niso bile nikoli posebno razširjene. Na osnovi računov stanovskih stavb podaja Mensi nekaj prispevkov za zgodovino cen in mezd.

Ob 90 letnici prof. Luschina I. 1931 je cel letnik (XXVI) posvečen tej proslavi. Od prispevkov njegovih učencev in čestilcev nas zanimajo tu le nekateri. Puntschart izvaja srednjeveško latinsko besedo *carmula* iz slovenske kramola (upor), razlagajoč si obenem politične razmere in dogodke v stari Karantaniji. O posesti Liutpoldingov in Ariboncev na Koroškem govori Pirchegger, o grofovskih družinah v štaj. listinah v površnem pregledu O. Dungen, Schmid o najdbi denarja v kraju Saurau (ok. l. 1525), Hirsch o pomenu izraza *Kastvogt*, Ad. Klein o dajstvih za sodnika, Mell o osnutku štaj. ribarske uredbe iz l. 1618, Lamprecht pa o štajerski nesvobodni viteški družini (*Einschildritter*), katera organizacija se javlja deloma morda pozneje tudi v južnoštajerskih strelskih dvorih. Mensijeva razprava o davkih v nekdanjem Pljuju bo kljub vrzelim dobro služila za primerjavo z zadevnim razvojem v drugih mestih. Znani raziskovalec čarovniških procesov F. Byloff poroča o zloglasnem radgonskem sodniku Vencajzu (*Wendteisen*), ki je zapustil krvave sledove svojega divjanja po vsej Prlekiji. Byloff opozarja na sebične, koristolovske motive (pravdni, sodni ekspenzar!) čarovniških pravnikov, ki so privedli vedno zopet nove hekatombe žrtev pred krvavi sodni stol. Lastniki deželskih sodišč sami niso bili vneti za slične procese (ker so imeli le delo in stroške), duhovniki so jim od nekdaj nasprotovali. Vencajz je n. pr. radi tega skušal doseči prepoved, da bi obsojene žrtve pri spovedi smele preklicavati, da so na torturi ovajale čarovniških dejanj nedolžne osebe; duhovnikom naj bi se zabranilo, da bi take preklice potem prijavljali sodišču. O družbi prevoznikov na Graškem polju pripoveduje Popelka; morda bi se pri podrobnem preiskovanju dala tudi v naših krajih ugotoviti kaka slična združba. V razpravi o deželnoknežjem gozdarskem uradu v Celju prinaša Hoffer važne prispevke in dopolnitve k zgodovini in obsegu spodnještajerskih lovišč. K. Kaser prispeva s člankom o načelih za sestavo zgodovine cen na Štajerskem v 17. in 18. stol. kot preddeležo za veliko splošno zgodovino cen in mezd, ki jo snuje na Angleškem z Rockefellerjevo ustanovo poseben strokovni odbor. Jugoslavije, pa tudi še mnogo drugih držav, doslej še niso pritegnili v krog teh raziskavanj. Posch poroča o razpravah glede ukinitve leobenske škofije in njene združitve s sekovsko (graško) v I. pol. XIX. stol., kjer odpade marsikak iver tudi na vprašanje lavantinsko-mariborske škofije. Thiel pripoveduje na kratko o prevozu in hrambi dubrovniškega arhiva v graškem dvorcu za časa svetovne vojne. Ob Luschinovi studiji »Die Zerreißung der Steiermark« obžaluje G. Lukas razdelitev »zelene marke« po mirovnih pogodbah. Navaja predloge, ki so jih stavili od nemške strani in se sedaj hočeš-moraš ogreva za zbližanje nemške srednje Evrope s slovanskim jugovzhodom.

Jos. Mal.

PRILOGA

k izdanjem Muzejskega društva za Slovenijo
v Ljubljani za leto 1931-32

Seznam ustanov in glasil,

ki se jim pošilja, odnosno, ki se zanje zamenjavajo publikacije Muzejskega društva za Slovenijo.

Po sklepu društvenega odbora objavljamo po daljšem presledku seznam glasil, ki jih Muzejsko društvo prejema v zameno za svoje publikacije.

Kjer je navedeno zgolj ime ustanove ali zavoda, pomeni, da Muzejsko društvo od njega ne prejema nikakega rednega periodičnega zamenjalnega glasila. Številke poleg naslova publikacije pomenijo zadnjo pošiljatev dotične publikacije, na pr.: Starinar, 3. ser., III (1924-25) = zadnja pošiljatev je III. letnik 3. serije iz leta 1924-25. Črtica pred številko pomeni vrzel v pošiljativah; načeloma se je to moglo zdaj objaviti le za primere zadnjih letnikov. Na pr. Logan Museum Bulletin, vol.: —, II, 1 = manjka cel prvi (I.) letnik. Ali: Berlin, Prähistorische Zeitschrift, Bd. XXI (1930): no. —, 3-4 = manjkata od XXI. letnika št. 1, 2 itd. V nekaterih primerih nahajamo navedbe v oglatem oklepaju, ki značijo starejše vrzeli v prejetih zamenjavah, na pr. Beograd, Geološki anali balkanskog poluostrva, X, 2 (1930). [I—VIII, 1] = v naši seriji prejetih Geoloških analov manjkajo letniki I—VIII, 1. snopič inkl. Ime poleg naslova publikacije pomeni avtorja razprave, ki obsega dotični snopič. Mnogo ustanov in glasil, ki je z njimi Muzejsko društvo nekaj občevalo, je črtanih iz seznama, znamenje, da so ali pošiljatev že pred daljšo dobo prenehale dohajati ali pa ustanove prenehale obstojati. Da bi spopolnili naše knjižnične serije, prosimo ustanove, da nam

Verzeichnis der Institute und Zeitschriften,

mit welchen der Musealverein für Slovenien im Tauschverkehr steht.

Auf Beschluss des Vereinsausschusses veröffentlichen wir nach längerer Zeit wieder ein Verzeichnis der Zeitschriften, die der Musealverein im Tauschwege erhält.

Wo nur der Name des Instituts oder der Korporation angeführt ist, bedeutet dies, dass der Musealverein keinerlei regelmässige Publikationen im Tauschwege bezieht. Die Zahlen nach dem Titel der Publikation bedeuten die letzte Sendung der betreffenden Zeitschrift, z. B.: Starinar, 3. ser., III (1924—1925) = die letzte Sendung ist der III. Jahrgang der 3. Serie vom J. 1924/25. Ein Strich vor dieser Nr. bedeutet eine Lücke in den Tauschsendungen. Im allgemeinen konnte dies nur für die letzten Jahrgänge angegeben werden. Z. B. Logan Museum Bulletin, vol.: —, II, 1 = es fehlt der ganze (I.) erste Jahrgang; oder: Berlin, Prähistorische Zeitschrift, Bd. XXI. (1930): no. —, 3-4 = es fehlt vom Jahrgang XXI die Nr. 1/2 usw. In einigen Fällen finden sich Angaben in eckigen Klammern, sie bedeuten ältere Lücken in unserer Serie. Z. B. Beograd, Geološki anali balkanskog poluostrva, X, 2 (1930). [I—VIII, 1] = in unserer Serie fehlen die Jahrgänge I—VIII, 1 inclusive. Ein Name neben dem Titel der Publikation bedeutet den Autor der Abhandlung, die im betreffenden Heft enthalten ist. Viele Institute und Zeitschriften, mit welchen der Musealverein seinerzeit im Tauschverkehr stand, wurden aus dem Verzeichnis gestrichen, da

izvolijo nadoknaditi manjkajoče izvode, kakor tudi, da nam javijo vrzeli v njihovih serijah publikacij Muzejskega društva za Slovenijo, ki jih bomo skušali, kolikor so nam dotični izvodi še na razpolago, doposlati v kompletaciji.

Publikacije Muzejskega društva za Slovenijo so sledeče:

Mitteilungen des Musealvereins für Krain (Red. Karl Deschmann, Anton Kaspret, Oskar Gratzy, Franz Komatar): Jg. I, 1866, Jg. II, 1889—XX, 1907.

Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko (Red. Ant. Koblar, Jos. Gruden): L. I, 1891—XIX, 1909.

Carniola. Zeitschrift für Heimatskunde (Gel. v. Walter Šmid): Jg. I, 1908 in II, 1909 (razprodano).

Carniola. Izvestje Muzejskega društva za Kranjsko. (Ur. Jos. Gruden, Jos. Mantuani, Gv. Sajovic). Nova vrsta: L. I, 1910—IX, 1918/19.

Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo. (A. Zgod. del, ur. Jos. Mantuani, Jos. Mal; B. Prirodosl. del, ur. Gv. Sajovic, Fr. Kos). Od l. I, 1919/20 dalje (doslej 11 letnikov). — Od l. 1930 dalje izdaja Prirodoslovna sekcija svoje posebne *Prirodoslovne razprave*, dočim je ostal »Glasnik« glasilo Zgodovinske sekcije.

Beloit, Wisconsin.

Logan Museum:

Bulletin, vol.: — II, 1.

Beograd.

Etnografski muzej:

Glasnik etnografskog muzeja u B., VI, 1931.

Posebna izdanja, sv. 2.

Geološki zavod univerziteta:

Geološki anali balkanskog poluostrva, X, 2 (1930). [I—VIII, 1].

der Tauschverkehr seit längerer Zeit eingestellt ist oder das betreffende Institut nicht mehr existiert. Um unsere Zeitschriftenserien zu komplettieren, ersuchen wir die einzelnen Institute, die uns fehlenden Exemplare nachträglich zu senden und auch ihrerseits eventuelle Lücken ihrer Bestände uns zu melden. Soweit der Vorrat reicht, sind wir gerne bereit, die fehlenden Exemplare zur Komplettierung zu übersenden.

Der Musealverein hat folgende Zeitschriften herausgegeben:

Mitteilungen des Musealvereins für Krain (Red. Karl Deschmann, Anton Kaspret, Oskar Gratzy, Franz Komatar): Jg. I, 1866, Jg. II, 1889—XX, 1907.

Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko (Red. Ant. Koblar, Jos. Gruden): L. (Jg.) I, 1891—XIX, 1909.

Carniola. Zeitschrift für Heimatskunde (Gel. v. Walter Šmid): Jg. I, 1908 und II, 1909 (vergriffen).

Carniola. Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko. (Red. Jos. Gruden, Jos. Mantuani, Gv. Sajovic). Nova vrsta (Neue Folge): L. (Jg.) I, 1910—IX, 1918/19.

Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo. A. Zgod. del (Hist. Abt.) Red. Jos. Mantuani, Jos. Mal; B. Prirodosl. del (Naturhist. Abt.). Red. Gv. Sajovic, Fr. Kos. — Von 1919/20 an 11 Jahrgänge. Von 1930 an gibt die Naturhistorische Sektion ihre eigenen »*Prirodoslovne Razprave*« (Naturwissenschaftliche Abhandlungen) heraus, während der »Glasnik« das Organ der Historischen Sektion bildet.

Narodni muzej.

Srpska kraljevska akademija:

Spomenik Srpske kraljevske akademije, 2. r., LXXII (1931).

Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, 1. od.: XXII (1931),

2. od.: II (1926), 3. od.: sv. 1 (1932).

Glas Srpske kraljevske akademije, CXXIV. Razr., 2. 1927.

Posebna izdanja knj. IV. Filoz. i filol. sp. 15 (1925).

Srpsko arheološko društvo:

Starinar, 3. ser. III (1924/25).

Srpsko geografsko društvo.

Glasnik Srpskog geografskog društva u B., Sv. 15.

Posebna izdanja, 5, 6, 7.

Atlasi geografskog društva, sv. 1 (1929).

Berkeley, California.

University:

Publications in zoology. Vol. 36 (10), 37 (1, 2, 3, 4), 38 (1, 2).

Berlin.

Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte:

Prähistorische Zeitschrift, Bd XXI, no. —, 3-4 (1930).

Bern.

Bernisches historisches Museum:

Jahrbuch d. Bern. historischen Museums in B., X, 1930.

Brandenburg.

Historischer Verein zu B. a. d. H.:

Jahresberichte des Hist. Ver. zu Brandenb., 58—60.

Bregenz.

Landesmuseumsverein für Vorarlberg:

Vierteljahrsschrift für Geschichte und Landeskunde Vorarlbergs, X, 1926.

Jahrbuch des Vorarlberger Landesmuseums in Br., 1930.

Sonderschriften von der Naturhistorischen Kommission des V. L., Heft V.

Breslau.

Schlesische Gesellschaft für vaterländische Kultur:

Jahresbericht der Schlesischen Gesellschaft für vaterländische Kultur, 103 (1930). [102 (1929)].

Brno.

Deutscher Verein für die Geschichte Mährens und Schlesiens:

Zeitschrift des Deutschen Vereins für die Geschichte Mährens und Schlesiens, Jg. 33 (1931).

Naturforschender Verein in Brünn:

Verhandlungen des Naturforschenden Vereines in B., LXII (1930).

Budapest.

Magyar nemzeti múzeum néprajzi tára:

Anzeiger der Ethnographischen Abteilung des ungarischen Nationalmuseums, Jg. VIII (1), 1916.

Magyar tudományos akadémia:*Archaeologiai Ertésítő*, 43 (1929).*Történeti Szemle*, XV (1930), 1—4.*Mathematische und naturwissenschaftliche Berichte aus Ungarn*, 37 (1930).**Magyar történelmi tarsulat:***Fontes historiae hungaricae aevi recentioris.**Századok*, LXV (1931); —, 7—8, 9—10.**Ungarische archäologische Gesellschaft:***Jahrbuch der Ungarischen archäologischen Gesellschaft*, 2 (1923/26).**Canton, China.****College of Science, Sun Yatsen University:***Bulletin of the Department of Biology*, Nr.: —, 4, 5, 8, 9, 11, 12.**Celovec (Klagenfurt).****Geschichtsverein für Kärnten:***Carinthia I*, Jg. 120 (1930).**Naturhistorisches Landesmuseum für Kärnten:***Carinthia II*, Jg. 119—120 (1930).*Sonderheft*, 1930.**Cincinnati, Ohio.****Lloyd library:***Bulletin of the Lloyd Library of botany, pharmacy and materia medica*, 30 (1931). [26].*Mycological notes*, No. 75.*Index*, vol. 7.**Cluj.****Biblioteca Universitatii.****Biblioteca Museului Ardelean:***Erdélyi Múzeum*, 36 (1931): 1—12.**Dahlem bei Berlin.****Botanischer Verein der Provinz Brandenburg:***Verhandlungen des Botanischen Vereins d. P. B.*, Jg. 72 (1930): 1, 2;
73 (1931): 1.**Darmstadt.****Historischer Verein für Hessen:***Archiv für hessische Geschichte und Altertumskunde*, N. F. XV, 1928.**Dresden.****Königlich sächsischer Altertumsverein:***Neues Archiv für sächsische Geschichte und Altertumskunde*, 51 (1930): 1-2.
Jahresbericht, 1926.**Dunaj (Wien).****Bundesdenkmalamt:***Fundberichte aus Österreich*, I (1931): 1—5.

Geographische Gesellschaft:

Mitteilungen der Geogr. Ges. in Wien, Bd. 74 (1930): 1—9.

Geologische Bundesanstalt.**Gesellschaft für die Geschichte des Protestantismus in Oesterreich:**

Jahrbuch der Ges. f. d. Gesch. d. Prot. in Ö., 51 (1930).

Akademie der Wissenschaften:

Anzeiger der Akad. d. Wissensch., math.-nat. Klasse, 67 (1930): 1—27.

Heraldische Gesellschaft »Adler«:

Monatsblatt der Herald. Ges. »Adler«, Bd. XI (1931); 13—14 (613—614).

Zoologisch-botanische Gesellschaft:

Verhandlungen d. Zool.-botan. Ges. 81 (1931): 1—4.

Verein klassischer Philologen:

Mitteilungen des Ver. klass. Philol., Jg. VII (1930).

Naturhistorisches Museum:

Annalen des Naturhist. Museums, Bd. 45 (1931).

Numismatische Gesellschaft:

Numismatische Zeitschrift, Jg. 24 (1931 = 64).

Mitteilungen der Numism. Ges., XVI (1929): 60.

Oesterreichisches archäologisches Institut.**Verein für Geschichte der Stadt Wien:**

Monatsblatt d. Ver. f. Gesch. d. Stadt Wien, XII, 1—12.

Mitteilungen des Ver. f. Gesch. d. Stadt Wien, Bd. IX/X (1929/30).

Verein für Volkskunde:

Wiener Zeitschrift für Volkskunde, XXX (1925): H. —, 3—6.

Eisenstadt.**Landesmuseum, Verwaltung der landeskundlichen Zeitschrift »Burgenland«:**

Burgenland, Jg. IV. 1931.

Erfurt.**Akademie gemeinnütziger Wissenschaften:**

Jahrbücher der Akademie gemeinn. Wiss. zu Erf., 50 (1931).

Sonderschriften: Kaiser, 1930.

Frankfurt am Main.**Archäologisches Institut des deutschen Reiches, Röm.-germ. Kommission:**

Bericht der Römisch-germanischen Kommission, 20 (1930).

Senckenbergische naturforschende Gesellschaft:

Natur und Museum, Jg. 62 (1932): 1, 2.

Freising.**Historischer Verein:**

Sammelblatt des Historischen Vereins Freising, XVII (1931).

Görlitz.**Naturforschende Gesellschaft zu Görlitz:**

Abhandlungen der Naturforsch. Gesellschaft zu G., Jg. 31 (1931), H: —, 2.

Göttingen.

Gesellschaft der Wissenschaften:

Nachrichten. Phil.-hist. Kl., 1931, 1; *Nachrichten. Math.-naturh. Kl.*, 1931, 1.
Geschäftliche Mitteilungen, 1930/31.

Gorica (Gorizia).

Katoliško tiskovno društvo.

R. Biblioteca Governativa:

Studi goriziani, VII, 1929.

Gradec (Graz).

Historischer Verein für Steiermark:

Zeitschrift des historischen Vereins für Steiermark, 26 (1931).

Blätter für Heimatkunde, VII (1929): 1—6.

Mitteilungen über die steirische Volksgenealogie: —, 8 (1928), 9 (1928),
10—11 (1929).

Naturwissenschaftlicher Verein für Steiermark:

Mitteilungen des Naturwissenschaftlichen Vereins f. St., 67 (1930).

Heidelberg.

Naturhistorisch-medizinischer Verein:

Verhandlungen d. Naturh.-medizin. Vereins, 17 (1929), 1—3.

Historisch-philosophischer Verein (Universitätsbibliothek):

Neue Heidelberger Jahrbücher, N. F. 1931.

Helsingfors.

Finnische Altertumsgesellschaft:

Finska fornminnesföreningens tidskrift, 37 (1930).

Finskt Museum, 37 (1930).

Innsbruck.

Staatsarchiv.

Tiroler Landesmuseum Ferdinandeum:

Veröffentlichungen des Museums Ferdinandeums in Innsbr., 10 (1930).

Kiel.

Gesellschaft für schleswig-holsteinische Geschichte:

Zeitschrift der Gesellschaft für schleswig-holstein. Geschichte, Bd. 60 (1931).

Heft 1, 2.

Kijev.

Ukrainska akademija nauk, kabinet antropologii:

Antropologija, 1928.

Knin.

Muzej starina Savske i Primorske banovine.

Krakow.

Akademia umiejtności.

Landshut.

Historischer Verein für Niederbayern:

Verhandlungen des Historischen Vereins für Niederbayern, 62 (1929).

Bericht, XX (1928).

Leipzig.

Deutsche Bücherei.

Städtisches Museum für Völkerkunde:

Jahrbuch, Bd. 6 (1915).

Veröffentlichungen, Bd. —, 3, 4, 5.

Sächsische Akademie der Wissenschaften:

Abhandlungen: Philosoph.-historische Klasse, 41 (1, 2, 3, 4, 5, 6), 42 (1);
mathematisch-physikalische Klasse, 41 (1, 2, 3, 4, 5).

Berichte über die Verhandlungen: Philosoph.-historische Klasse: 83 (1931):
1, 2, 3, 4; *mathem.-physikal. Klasse*, 83 (1931): 1, 2, 3, 4.

Linz.

Museum Francisco-Carolinum.

Ljeningrad.

Akademija nauk SSSR:

Izvestja po ruskomu jaziku i slovesnosti, tom. III (1930): —, 2. [I, 1].

Dokladi Akad. nauk SSSR, 1931: —, 4, 5.

Enciklopedija slavjanskoj filologiji, —, IV, —, 3 (1929).

Musée zoologique de l'Académie des Sciences:

Fauna Rossii i sopredel'nyh strani, Vol. I., Livr. 1 (1917).

Rusko geografičeskoje obščestvo.

Ljubljana.

Uredništvo ČSJKZ:

Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino, VIII, 1931.

Geografsko društvo:

Geografski vestnik, VII, 1931.

Jugoslovensko učiteljsko udruženje:

Popotnik, 53 (1931/32): —, 2. [51, (1929/30), 52 (1930/31)].

Leonova družba:

Čas, 26, 1931/32: 1—2, 3—4, 5—6.

Slovenska Matica.

Slovenska šolska Matica.

Slovensko lovsko društvo:

Lovec, XIX, 1932: 1, 2, 3.

Konzorcij Doma in sveta:

Dom in svet, 44, 1931.

Tiskovna zadruga:

Ljubljanski Zvon, 52 (1932), januar, februar, marec.

Znanstveno društvo za humanistične vede:

Razprave, V—VI (1930).

Fil.-lingv. odsek, 1 (Oštir); *Etnografsko-geografski odsek*, 1 (1931) Melik;
Historični odsek, 1 (1930) Kidrič.

Lwów.

Polskie Towarzystwo historyczne:

Kwartalnik historyczny, XLV, T. I. zes. 1, 1931, t. II (1931).

Wiadomości historyczne, zes. 1 (1931).

Mainz.

Verein zur Erforschung der rheinischen Geschichte und Altertümer:

Mainzer Zeitschrift, 24/25 (1929/30), 26 (1931).

Maribor.

Zgodovinsko društvo:

Časopis za zgodovino in narodopisje: 26 (1931): 1—2, 3—4.

Mecklenburg.

Verein der Freunde der Naturgeschichte:

Archiv des Vereines der Freunde der Naturgeschichte, N. F. 1926/27: —, 2.

Moskva.

Limnologische Station zu Kossino.

München.

Bayerische Akademie der Wissenschaften:

Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften: Phil.-histor. Klasse: 1931, 1.; Mathem.-naturw. Klasse: 1931, 1.

Novi Sad.

Istorisko društvo:

Glasnik Istoriskog društva, V, 1932: 1.

Olomouc.

Spolek vlastenecký muzejní:

Časopis vlasteneckého spolku musejního v O., 41, 42 (1929).

Oslo.

Norsk Folkemuseum:

Norsk Folkemuseum, 36 (1930/31).

Philadelphia.

The Academy of Natural sciences of Philadelphia:

Proceedings of the Academy of Natural sciences, 82, 1930.
Year-book of the Academy, 1930.

Pulj (Pola).

Società istriana di archeologia e storia patria:

Atti e memorie di Soc. istr. di arch. e stor. patr., 1930, 1, 2.

Poznań.

Historische Gesellschaft für Polen:

Deutsche wissenschaftliche Zeitschrift für Posen, Heft 23 (1931).

Uredništvo lista Przegląd archeologiczny:

Przegląd archeologiczny. R. 10 (1928), tom. IV, zes. 1, 2.

Praga (Praha).

Československý státní archeologický ústav:

Zprávy, r. II/III, 1931.

Masarykova akademie práce:

Věstník Masarykovy akad. práce, XI (1931).

Sborník Masarykovy akad. práce, 30 (1931), 31 (1932).

Deutscher naturwissenschaftlich-medizinischer Verein für Böhmen »Lotos«:

Lotos, 78 (1930): 1, 2.

Historický klub:

Český časopis historický, XXV (1919).

Klub za starou Prahu:

Za starou Prahu, XV, 1931.

Komise archeologická při České akademii věd a umění:

Památky archeologické. XXXVI, 1928/29: 1—2, 3—4.

Královská česká společnost nauk:

Věstník kralov. č. spol. nauk., tř. filoz.-hist.-jaz., 1930; tř. mat.-přirod. 1930.

Výroční zpráva, 1930.

Rozpravy, fil.-hist.-jaz., č. —, 2, 3 (1928/29); *Rozpravy, mat.-přir.*, č. —, 2 (1929).

Musej království českého:

Zpráva, 1929.

Československé zemědělské museum:

Věstník československého zeměd. mus., IV, 1931.

Uredništvo Časopisa Národního musea:

Časopis Národního musea, 104 (1930).

Uredništvo časopisa »Slavia«:

Slavia, X, 1931, 1—3.

Společnost Národopisného musea českoslovanského:

Věstník narodopisny českoslovansky, XXIV, 1931: 3—4.

Společnost přátel starožitnosti českých:

Časopis Spol. přátel starožit. českých v Praze.

Verein für Geschichte der Deutschen in Böhmen:

Mitteilungen des Vereins f. Gesch. d. Deutsch. in Böhmen, Jg. 69 (1931): —, —, 3, 4.

Regensburg.

Historischer Verein von Oberpfalz und Regensburg:

Verhandlungen des Hist. Ver. v. O. u. R., Bd. 81.

Reka (Fiume).

Società di studi Fiumani:

Fiume, VIII (I, II), 1930.

Rim (Roma).

Assoziiazione internazionale per gli studi mediterranei:

Bollettino della Assoz. internaz. per gli studi med., II, 1931: 1—4.

Rovereto.

Accademia Roveretana:

Atti della Accademia roveretana degli agiati, X, 180—181, 1931.

Rowne — Wolyńskie.

Uredništvo časopisa »Rocznik Wolyński:

Rocznik Wolyński, Tom. —, II. 1931.

Sarajevo.

Zemaljski muzej za Bosnu i Hercegovinu:

Glasnik zemaljskog muzeja, 42, 1930, zv. 1, 2.

Schwerin.

Verein für Mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde:

Jahrbücher des Vereines f. mecklenb. Gesch. u. Altert., 95 (1931).

Sibinj.

Siebenbürgischer Verein für Naturwissenschaften:

Verhandlungen und Mitteilungen des Siebenb. Ver. f. Naturw., Bd. 79/80, (1929/30), I, II.

Skoplje.

Skopsko naučno društvo:

Glasnik Skopskog naučnog društva, VI: —, 2 (1929).

Knjige Skopskog naučnog društva, 1 (1928).

Sofija.

Musée royal d'histoire naturelle:

Izvestija na Carskit prirodonaučni instituti v Sofija, 4 (1931).

Musée ethnographique national:

Izvestija na Narodnija etnografski muzej v Sofija, VIII—IX (1929).

Split.

Državni arheološki muzej:

Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, 49 (1926/27).

Stockholm.

Nordiska Museet:

Fataburen, 1931.

K. Witterhets Historie och Antikvitets Akademien:

Fornvännen, 1931.

Szombathely.

Vasvármegyei Múzeum:

Annales musei comit. Castriferrei, sectio hist.-nat., 1928.

Acta Sabariensia, 1 (1929).

Évkönyve, III (1927/29).

Editiones culturales comit. Castriferrei et civit. Sabariae, 1 (1927).

Tartu (Dorpat).

Estnisches Nationalmuseum:

Aastaraamat, VI, 1930.

Gelehrte estnische Gesellschaft:

Sitzungsberichte der Gelehrten estn. Ges., 1929.

Verhandlungen d. Gelehrten estn. Ges., XXVI, 1932.

Trst (Trieste).

Società adriatica di scienze naturali:

Bollettino della Società adr. d. scienze natur., XXIX (1926/27).

Società di Minerva:

Archeografo triestino, vol. XVI (vol. cent. parte II).

Turčiansky Sv. Martin.

Museálna slovenská spoločnosť:

Časopis Muzeálnej slovenskej spoločn., r. 23 (1931): 1—4.

Sbornik Muz. slov. sp., XXV (1931): 1—4.

Udine

R. Deputazione Friulana di storia patria:

Memorie storiche forogiuliesi, XXV (1929).

Warszawa.

Musée archéologique. E. r. Majevski de la Société de sciences de Varsovie:

Swiatowit, 13 (1929).

Panstwowe muzeum archeologiczne:

Wiadomości archeologiczne, X, 1929.

Polskie państwowe muzeum zoologiczne:

Annales Musei zoologici polonici, Tom. IX (1930): 1—14.

Prace zoologiczne, VIII (1929): 1, 2.

Fragmenta faunistica Mus. zool. pol., Tom I (1930) 1—3.

Zagreb.

Botanički zavod sveučilišta.

Etnografski muzej:

Etnološka biblioteka, zv. 14 (1).

Geološki zavod:

Vijesti geološkog zavoda u Zagrebu, 1929, knj. 3.

Hrvatsko arheološko društvo:

Vjesnik Hrv. arh. društva, n. s. sv. 15 (1928).

Kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinski zemaljski arhiv:

Vjesnik kr. drž. arhiva u Zagr., V (1931).

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti:

Rad jugosl. akad. znan. i umjetn. 241. (1931).

Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, XXVIII (1), 1931.

Monumenta historica Slavorum meridionalium, vol. XI, 1926.

Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 43 (1929/30).

Prirodoslovna iztraživanja, sv. 17 (1930).

Djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, XXX (1931).

Bulletin international, livre II (1931).

Uredništvo Narodne Starine:

Narodna Starina, 25.

Uredništvo Veterinarskog arhiva:

Veterinarski arhiv, knj. II (1932): 1, 2.

Zavod za šumske pokuse:

Glasnik za šumske pokuse, 3 (1931).

Zader (Zara).

Libreria internazionale E. de. Schönfeld:

La Rivista Dalmatica, XII (1930), 1, 2, —, 4.

Società dalmata di storia patria:

Atti e memorie della Società dalm. di stor. patr., II (1927).

Zürich.

Antiquarische Gesellschaft:

Mitteilungen der Antiquar. Gesellschaft in Z., Bd. 30: H. 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8.

Naturforschende Gesellschaft:

Vierteljahrsschrift der Naturf. Ges. in Zürich, Jg. 76 (1931): 1/2.

Poročilo o delovanju Muzejskega društva za Slovenijo v letu 1930 in 1931.

Pretekli društveni leti sta bili za razvoj našega društva zelo pomembni. V tem času se je začela uveljaviti preosnova društva, sklenjena na občnem zboru dne 4. julija 1929, po kateri naj bi se izvršila strožja ločitev strokovnega delovanja v društvu po posebnih sekcijah.

Glavni odbor je po smernicah, ki mu jih je dal ta občni zbor, izdelal izpremenjena pravila, ki si jih je z nekaterimi majhnimi izpremembami osvojil izredni občni zbor dne 30. januarja 1930. Ta izpremenjena pravila je kr. banska uprava Dravske banovine z odlokom z dne 30. marca 1930, II. št. 10.372 vzela na znanje.

Tudi po novih pravilih je ostal namen društva isti, namreč pospeševati jugoslovansko, predvsem pa slovensko domoznanstvo, le organizacija se je izpremenila tako, da nastopajo kot organi društvene volje poleg enotnega občnega zbora in enotnega glavnega odbora še posebne sekcijske uprave, ki jim je poverjeno podrobno vršenje izrazito strokovnega dela, kakor izdajanje publikacij, predavanja, ekskurzije, pospeševanje raziskavanj itd. Te sekcijske uprave predstavljajo torej v smislu modernega načela specializacije dela odcepke glavnega odbora, ki pa so mu slej ko prej pridržani vsi posli vrhovnega društvenega vodstva, zastopstva društva na zunaj (po predsedniku ali njega namestniku), uprave društvenih dohodkov in razpolaganje z društveno imovino, organizatorne zadeve in sploh vsi posli, ki presegajo strokovno delo sekcijskih uprav.

Na rednem občnem zboru dne 3. aprila 1930 sta se v smislu novih pravil ustanovili dve sekciji, zgodovinska in prirodoslovna z izvolitvijo šestih članov sekcijske uprave za vsako sekcijo.

Zgodovinska sekcija (dr. Milko Kos, dr. Mal, drica Pivec-Stelè, dr. Saria, dr. Zwitter in dr. Žontar) si je izvolila za predsednika dr. Milka Kosa; prirodoslovna (dr. Dolšak, dr. Hadži, Hafner, dr. Hinterlechner, dr. Kuščer, dr. Ivo Pirc) pa dr. Jovana Hadžija, ki sta oba v smislu pravil tudi člana glavnega odbora.

Na tem zboru izvoljeni glavni odbor se je konstituiral takole:

Predsednik: dr. Rudolf Andrejka; podpredsednik: dr. Josip Mal; tajnica: drica Dora Kokalj; blagajničarka: drica Melita Pivec-Stelè; knjižničar in arhivar: dr. Rajko Ložar. Ostali odborniki: dr. Fran Dolšak, dr. Fran Kos, dr. Avgust Munda, dr. Balduin Saria, inž. Ivan Sbrizaj, dr. Josip Staudacher.

Že l. 1930 se je pokazal uspeh izvršenega preustroja Muzejskega društva v poživljenju društvenega delovanja na znotraj in zunaj. Število članstva je

Za zbirko zgodovinskih znakov

so Muzejskemu društvu doslej darovali:

G. župnik Ivan Vrhovnik: srebrno spominsko svetinjo iz tabora na Vižmarjih (17. maja 1869); g. dr. Edo Pajnič: spominsko medaljo Kranjske kmetijske družbe ob stoletnici njene ustanovitve (1867); g. žel. inspektor v. p. Alojzij Knafeljc: trak »Slovenskega omizja v Beljaku« in kokardo »zastopnika koroških Slovencev« pri plebiscitu l. 1920 na Koroškem; g. dr. Rudolf Andrejka: srebrni obesek (plaketa) v spomin na otvoritev karavanškega predora 1905; bronasta plaketa v spomin na obrambo soške fronte 1915; ovalen, emajliran znak kranjske pomožne akcije med svetovno vojno, značilen, ker je ščit kranjskega orla namesto srebrno-rdeče zlato-rdeče šahiran; kravatna igla v obliki emajliranega bršlina (spomin na deklaracijo z dne 30. maja 1917); emajlirani gumbni znak, ki se je nosil ob prevratu 1918 in bronasta okrogla plaketa generala Maistra (1919); g. dr. Janko Žirovnik: 2 traka sl. a. dr. »Slovenije« na Dunaju; g. dr. Ciril Pavlin: trak sl. ak. fer. dr. »Vesne« v Kranju in trak sl. ak. dr. »Sava« na Dunaju. — Avtomobilski klub kraljevine Jugoslavije, sekcija Ljubljana: 1 vozno plaketo in 1 mali znak za redne člane, 1 vozno plaketo in 1 mali znak za člane »Kola Avtomobilistov« ter 1 vozno plaketo bivšega Kranjskega avtomobilskega kluba. — Rotary-klub, sekcija Ljubljana: svoje hišno znamenje: belo-zeleno odnosno modro-belo-rdečo zastavico na črno politiranem drogu ter dragocen, umetniško izdelan bronasti pepelnik z vgraviranim društvenim znakom in označbo ljubljanske sekcije. — Društvo slušateljev juridične fakultete v Ljubljani: društveni znak.

Vsem darovalcem vseskozi zanimivih, mestoma dragocenih spominskih znakov in kolajn najlepša zahvala! Imena darovalcev se bodo v zbirki posebej označila. Prosimo vse naše člane, da nas tudi oni podprejo ter nam pošljejo ev. spominske predmete na naslov društv. predsednika dr. Rudolfa Andrejka, Ljubljana, Breg 20/II.

Muzejsko društvo za Slovenijo

oddaja članom poprejšnje letnike svojih publikacij — dokler traja zaloga — po sledečih cenah:

Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo, IX. (1928), X. (1929), XII. (1931) à 50 Din.

Carniola n. v. I. (1910), VII. (1916); Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo, XI. (1930; zgod. del) à 40 Din.

Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo I. (1919/20), II.—III. (1921/23), IV.—VI. (1924/25), VII.—VIII. (1926/27) à 30 Din.

Mittheilungen des Musealvereins für Krain I. (1866), XI. (1898), XV. (1902); Carniola, n. v. II. (1911), IV. (1913), VI. (1915) à 25 Din.

Mittheilungen des Musealvereins für Krain II. (1889), III. (1890), X. (1897), XII. (1899), XIII. (1900), XIV. (1901), XVI. (1903), XVII. (1904), XVIII. (1905), XIX. (1906); Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko VII. (1897), VIII. (1898), XI. (1901), XII. (1902), XIII. (1903), XIV. (1904), XV. (1905), XVI. (1906), XVII. (1907); Carniola n. v. V. (1914), VIII. (1917), IX. (1918/19) à 20 Din.

Muzejsko društvo odprodaja tudi posamezne številke svojih publikacij, v kolikor jih ima na zalogi več kot je posameznih celotnih letnikov, in sicer navadne snopiče à 5 Din, večje dvojne pa po 10 Din.

Od posebnih odtisov more društvo še nuditi:

Gratzy, Repertorium zur 50 jährigen Geschichtsschreibung Krains, à 30 Din.

Gratzy, Repertorium zu Valvasors „Ehre des Herzogthums Krain“, à 20 Din.

Gruden, Šola pri sv. Nikolaju, à 5 Din.

Mal, Razvoj naše pisave, à 2 Din.

Sajovic, Kranjski mehkužci, à 5 Din.

Sajovic, Herpetološki zapiski, à 7 Din.

Stelè, Valvasorjeva Ljubljana, à 25 Din.

Pri nečlanih in v knjigotrštvu se računajo cene za 25 % više.

Ponebšek, Naše ujede (v komisijski prodaji knjigarne L. Schwentner v Ljubljani).

Za zbirko zgodovinskih znakov

so Muzejskemu društvu doslej darovali:

G. župnik Ivan Vrhovnik: srebrno spominsko svetinjo iz tabora na Vižmarjih (17. maja 1869); g. dr. Edo Pajnič: spominsko medaljo Kranjske kmetijske družbe ob stoletnici njene ustanovitve (1867); g. žel. inspektor v. p. Alojzij Knafeljc: trak »Slovenskega omizja v Beljaku« in kokardo »zastopnika koroških Slovencev« pri plebiscitu l. 1920 na Koroškem; g. dr. Rudolf Andrejka: srebrni obesek (plaketa) v spomin na otvoritev karavanškega predora 1905; bronasta plaketa v spomin na obrambo soške fronte 1915; ovalen, emajliran znak kranjske pomožne akcije med svetovno vojno, značilen, ker je ščit kranjskega orla namesto srebrno-rdeče zlato-rdeče šahiran; kravatna igla v obliki emajliranega bršlina (spomin na deklaracijo z dne 30. maja 1917); emajlirani gumbni znak, ki se je nosil ob prevratu 1918 in bronasta okrogla plaketa generala Maistra (1919); g. dr. Janko Žirovnik: 2 traka sl. a. dr. »Slovenije« na Dunaju; g. dr. Ciril Pavlin: trak sl. ak. fer. dr. »Vesne« v Kranju in trak sl. ak. dr. »Sava« na Dunaju. — Avtomobilski klub kraljevine Jugoslavije, sekcija Ljubljana: 1 vozno plaketo in 1 mali znak za redne člane, 1 vozno plaketo in 1 mali znak za člane »Kola Avtomobilistov« ter 1 vozno plaketo bivšega Kranjskega avtomobilskega kluba. — Rotary-klub, sekcija Ljubljana: svoje hišno znamenje: belo-zeleno odnosno modro-belo-rdečo zastavico na črno politiranem drogu ter dragocen, umetniško izdelan bronasti pepelnik z vgraviranim društvenim znakom in označbo ljubljanske sekcije. — Društvo slušateljev juridične fakultete v Ljubljani: društveni znak.

Vsem darovalcem vseskozi zanimivih, mestoma dragocenih spominskih znakov in kolajn najlepša zahvala! Imena darovalcev se bodo v zbirki posebej označila. Prosimo vse naše člane, da nas tudi oni podprejo ter nam pošljejo ev. spominske predmete na naslov društv. predsednika dr. Rudolfa Andrejka, Ljubljana, Breg 20/II.

Muzejsko društvo za Slovenijo

oddaja članom poprejšnje letnike svojih publikacij — dokler traja zaloga — po sledečih cenah:

Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo, IX. (1928), X. (1929), XII. (1931) à 50 Din.

Carniola n. v. I. (1910), VII. (1916); Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo, XI. (1930; zgod. del) à 40 Din.

Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo I. (1919/20), II.—III. (1921/23), IV.—VI. (1924/25), VII.—VIII. (1926/27) à 30 Din.

Mittheilungen des Musealvereins für Krain I. (1866), XI. (1898), XV. (1902); Carniola, n. v. II. (1911), IV. (1913), VI. (1915) à 25 Din.

Mittheilungen des Musealvereins für Krain II. (1889), III. (1890), X. (1897), XII. (1899), XIII. (1900), XIV. (1901), XVI. (1903), XVII. (1904), XVIII. (1905), XIX. (1906); Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko VII. (1897), VIII. (1898), XI. (1901), XII. (1902), XIII. (1903), XIV. (1904), XV. (1905), XVI. (1906), XVII. (1907); Carniola n. v. V. (1914), VIII. (1917), IX. (1918/19) à 20 Din.

Muzejsko društvo odprodaja tudi posamezne številke svojih publikacij, v kolikor jih ima na zalogi več kot je posameznih celotnih letnikov, in sicer navadne snopiče à 5 Din, večje dvojne pa po 10 Din.

Od posebnih odtisov more društvo še nuditi:

Gratzy, Repertorium zur 50 jährigen Geschichtsschreibung Krains, à 30 Din.

Gratzy, Repertorium zu Valvasors „Ehre des Herzogthums Krain“, à 20 Din.

Gruden, Šola pri sv. Nikolaju, à 5 Din.

Mal, Razvoj naše pisave, à 2 Din.

Sajovic, Kranjski mehkužci, à 5 Din.

Sajovic, Herpetološki zapiski, à 7 Din.

Stelè, Valvasorjeva Ljubljana, à 25 Din.

Pri nečlanih in v knjigotrštvu se računajo cene za 25% više.

Ponebšek, Naše ujede (v komisijski prodaji knjigarne L. Schwentner v Ljubljani).

U S T A N O V L J E N A L E T A 1 8 8 9

MESTNA HRANILNICA LJUBLJANSKA

(GRADSKA ŠTEDIONICA)

Telefon štey. 2016

Poštni ček. 10.533

LJUBLJANA, PREŠERNOVA UL.

sprejema vloge na hranilne knjižice kakor tudi na tekoči račun, in sicer proti najugodnejšemu obrestovanju. Hranilnica plačuje zlasti za vloge proti dogovorjeni odpovedi v tekočem računu najvišje mogoče obresti.

Jamstvo za vse vloge in obresti, tudi tekočega računa, je večje kot kjerkoli drugod, ker jamči zanje poleg lastnega hranilničnega premoženja še mesto Ljubljana z vsem premoženjem ter davčno močjo. Vprav radi tega nalagajo pri njej sodišča denar nedoletnih, župnijski uradi cerkveni in občine občinski denar.

Naši rojaki v Ameriki nalagajo svoje prihranke največ v naši hranilnici, ker je denar tu popolnoma varen.

Stanje vloženega denarja nad 400 milijonov dinarjev